

T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

MEKKÎ VE MEDENÎ AYETLER BAĞLAMINDA KUR'AN'DA
YETİM VE YETİM HAKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MÜCAHİDE VANÇİN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Beşir ÇELİK

SIIRT-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	1
A) ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
B) ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. AİLENİN TANIMI VE YAPISI	6
1.1. İSLAM'DAN ÖNCEKİ SEMAVİ DİNLERDE AİLE VE ÇOCUK.....	6
1.1.1. Yahudilikte Aile ve Çocuk	6
1.1.2. Hıristiyanlık'ta Aile ve Çocuk	9
1.2. CAHİLİYEDE AİLE VE ÇOCUK	11
1.3. İSLAM'DA AİLE VE ÇOCUK	15
İKİNCİ BÖLÜM	18
2. YETİM KAVRAMI VE TAHLİLİ	18
2.1. LÜGAT VE İSTILAH ANLAMI.....	18
2.2. YETİM KELİMESİNİN KUR'AN'DA KULLANIMI	21
2.3. İSLAM'DAN ÖNCEKİ SEMAVİ DİNLERDE YETİM	22
2.4. CAHİLİYEDE YETİM	25
2.5. İSLAM'DA YETİM.....	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	30
MEKKÎ AYETLER BAĞLAMINDA KUR'AN'DA YETİM	30
3.1. MEKKÎ AYETLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	30
3.2. YETİMİ HOR GÖRENLERE UYARI AYETLERİ.....	33
3.3. PEYGAMBERİMİZİN YETİMLİĞİ VE YETİMLERE YAKLAŞIMI	38
3.4. MEKKÎ AYETLERDE YETİMLERE YARDIM VE İYİLİĞE TEŞVİK	44
3.5. MEKKÎ AYETLERDEN MEDENÎ AYETLERE GEÇİŞ SÜRECİNDE YETİM	50
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	53
MEDENÎ AYETLER BAĞLAMINDA KUR'AN'DA YETİM	53
4.1. MEDENÎ AYETLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ	53
4.2. YETİMLERE İNFAKTA BULUNMA VE İYİLİKLE MUAMELE	54

4.3. YETİM KIZLARLA EVLİLİK VE MALLARININ TESLİMİ	64
4.4. YETİMLERİN MALLARININ KORUNMASI VE TESLİMİ	72
4.5. YETİMLERE MİRASTAN PAY VERİLMESİ	76
4.6. YETİMLERİN HAKLARININ GÖZETİLMESİ	81
4.7. YETİMLERE GANİMETTEN PAY VERİLMESİ.....	82
4.8. MEKKÎ VE MEDENÎ AYETLERDE YETİMLİĞİN TAHLİLİ	87
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ.....	98

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****MEKKÎ VE MEDENÎ AYETLER BAĞLAMINDA KUR'AN'DA YETİM VE
YETİM HAKLARI****Mücahide VANÇİN****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Beşir ÇELİK****2020, 106 sayfa****Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Beşir ÇELİK****Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÖZCAN****Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ**

Ailenin temeli ilk insanla beraber atılmıştır. Bu ilk insan, eşi ve çocuklarıyla birlikte ilk aileyi meydana getirmiştir. Tüm dinler bu aile temeli üzerinden devam etmiş ancak kadına verilmesi gereken değeri İslam dini dışında hiçbir din tam olarak vermemiştir. Aynı zamanda İslam öncesi cahiliye toplumunda kadın ve çocuklar her zaman ezilmiştir. Yetimler de mağdur edilmiş ve kendilerine hiçbir hak tanınmamıştır.

Kur'an ve Sünnet'te bu iki güçsüz kesimin içinde bulunduğu durum iyileştirilmeye çalışılmış ve haklarının kendilerine verilmesine yönelik gerekli öğüt ve uyarılar yapılmıştır. Bununla kadın ve yetimlerin, diğer insanlar gibi mutlu ve eşit bir yaşam sürmeleri amaçlanmıştır.

İslamî anlayışa göre korunup kollanması bakımından yetimler en özel yere sahiptir. Çünkü onlar kendilerini koruyacak olan sahiplerini kaybetmişlerdir. Böylece kendileri her türlü tehlikeye ve sömürüye açık hale gelmişlerdir. Yetimlerin bu durumuna Mekkî ve Medenî ayetlerde pek çok kez değinilmiştir. Onlara karşı yumuşak davranılması ve şefkatle yaklaşılması, onların haklarının korunması ve onlara iyi bir gelecek oluşturarak topluma kazandırılması öğütlenmiştir.

Anahtar kelimeler; Kur'an-ı Kerim, sünnet, Mekkî, Medenî, yetim, merhamet, kadın, çocuk

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE ORPHAN CONCEPT AND REALITY OF ORPHAN IN THE HOLY QUR'AN IN THE CONTEXT OF MECCAN AND MADİNAH VERSES

Mücahide VANÇİN

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Beşir ÇELİK

2020, 106 pages

President: Asst. Prof. Dr. Beşir ÇELİK

Jury Member: Asst. Prof. Dr. Abdullah ÖZCAN

Jury Member: Asst. Prof. Dr. Mehmet BAĞIŞ

The foundation of the family was founded with the first person. This first man, together with his wife and children, made up the first family. All religions continued on this family basis, but no religions other than İslam had given the full value to women. At the same time, women and children have always been oppressed in the pre-Islamic ignorance society (Jahiliyyah). The orphans were also victimized and no rights were granted to them.

In the Qur'an and the Sunnah, the necessary warnings and warnings have been made to improve the situation of these two oppressed group and to give them their rights. This is aimed at the happiness and equal life of all people.

Orphans have the most special place in this protection. Because they have lost their owners to protect themselves. Thus, they have become vulnerable to all kinds of danger and exploitation. This situation of orphans has been mentioned many times in Meccan and Medinan verses. It was advised to approach them softly and compassionately, to protect their rights and to bring them to society by creating a good future.

Key words The Holy Qur'an, sunnah, Meccan, Medinan, orphan, compassionately, women, children.

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: ibn
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâlühü
c.	: cilt
DiA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	: Hazreti
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
S.	: Sayı
sav	: sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: tercüme eden
r.a.	: Radıyallâhu anhâ
Yay.	: Yayınları, Yayınevi
r.h	: Rahmetullâhi aleyh

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Hamd, insanı en güzel biçimde yaratıp ona bu dünyada sayısız nimetler veren ve kulunu başıboş bırakmayarak ona şah damarından daha yakın olan, doğru yolu bulması için peygamberler ve kitaplar gönderen, kuluna her zaman rahmet kapılarını açık bırakan ve ölümden sonra da bu nimet ve lütfunu devam ettirecek olan Allah'a, salât ve selâm onun habibi Hz. Muhammed'e mahsustur.

Allah Teâlâ, insanlığın ailesiz oluşamayacağını Hz. Havva ve Hz. Adem'i çift yaratarak ve onlara çocuklar ihsan ederek göstermiştir. Ancak doğum ile başlayan bu dünyada, savaşlar, salgın hastalıklar gibi birçok sebeple ailelerde ölümler meydana gelmiştir. Bu ölümler neticesinde yetimlik hep ola gelmiştir. Güçsüz ve sahipsiz kalan bu çocuklara İslam çok önem vermiş ve en iyi şekilde topluma kazandırılmaları için çeşitli tavsiyelerde bulunmuş, kurallar koymuştur. Dünya hayatında güçsüz insanlar güçlüler tarafından her zaman ezilmiştir.

Yetimlerin ve tüm yardıma muhtaç insanların yaşadığı bu mahrumiyet, cahiliye devrinde zirve noktaya ulaşmıştır. Sadece savaşçı ve güçlü bir kabileye mensup erkekler, yaşanan o bölgede hüküm sürmüştür. Çünkü kendi elleriyle yapıp inandıkları o putlar da kendi güçlerini kullanmada faydalandıkları birer araç olmuştur. Kadınlar, yaşlılar, çocuklar, yetimler ve yoksullar yaşamda sadece ihtiyaçların karşılanmasında bir araç olarak görülmüştür. Kendilerine maddi haklar tanınmamaktadır. Yetim kız çocuklarının malları yenmiş ve bu kızlar, evlerde hizmetçi olarak kullanılmıştır. İnsanların içinde buldukları bu durum, bize tüm insanlığın beklediği Nebi'nin, önemini açıkça göstermiştir.

Böyle bir dönemde yüce Allah, Peygamber Efendimiz'e indirdiği Kur'an-ı Kerim ile genelde tüm insanlığı, özelde ise tüm yetim ve yoksulları koruma altına almıştır. Her insan eşit ve günahsız sayılmış ve toplumda güçlü olan değil, iyi bir kul olan övülmüştür. Yetimlere maddi hakların tanınması, yetimlerin evliliklerinde adaletli davranılması, onlara bırakılan mirasın zamanı geldiğinde teslim edilmesi, kazanılan ganimetlerden onlara da pay verilmesi tavsiye edilmiştir. Bu yardımların hepsini sevgi, şefkat ve merhamet eşliğinde yapmamızı emreden ayetler indirilmiştir.

Çalışmamızda, konuyla ilgili ayetler incelenerek günümüz toplumuna faydalı olunması amaçlanmıştır. Çünkü yetimlik her dönemde var olmuş ve var olmaya devam edecektir. Hep var olacak olan bu küçük ve masum insan topluluğunun hakları da her zaman üzerinde çalışılması gereken önemli bir konu olacaktır.

Bu çalışmamızda değerli tavsiye ve yönlendirmelerini bizden eksik etmeyip her türlü konuda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Beşir ÇELİK ve Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÖZCAN Bey başta olmak üzere tüm Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalındaki saygıdeğer hocalarıma teşekkürü, ödenmesi gereken bir borç addediyorum.

Mücahide VANÇİN

SİİRT- 2020

GİRİŞ

A) ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İnsanlık var olmaya başladığı ilk andan itibaren insan nesli çift olarak yaratıldı ve bu çifte çocuklar bahşedildi. Bu yaratılış ile Âdem'e (as) her şeyi öğreten Hak Teâlâ, aynı zamanda ona bir aile olmayı da öğretti. Bu oluşan aile neticesinde insanlığın temeli, aile kurumu üzerine inşa edilmiş oldu. Aileyi oluşturan temel öğeler her ne kadar eşler (karı-koca) gibi gözükse de o aileyi tamamlayan çocuklardır. Çocuklar, ailenin mutluluk ve neşe kaynağıdır. Aynı zamanda ailenin devamını sağlayan temel unsurdur. Geçici olan dünyada, her insanın imtihana tabi olduğu gibi çocuklarda imtihana tabi olurlar. Bazı çocukların intihanı akranlarının imtihanından daha ağır olur. Bundan dolayı o çocuklar her zaman özel ilgi ve alakaya muhtaçtırlar.

Bu güçsüz ve masum çocuklar “*yetim*” olarak isimlendirilirler. Çünkü yetimler hayata diğer insanlardan daha geride başlarlar. Onları büyütecek, her türlü tehlikeye karşı himaye edecek ve hayata hazırlayacak olan babadan ya da anneden mahrum olarak büyürler. İslam hukuku, bize anneden mahrum olan çocuğa öksüz denildiğini ifade etse de ismin değişmesi, çocuğun yaşadığı eksikliği değiştirmeyeceğinden anneden mahrum olmayı da burada zikredebiliriz.

Kur'an'da fazlasıyla üzerinde durulan yetimlik meselesi, insanlık var olduğu müddetçe devam edecek bir konu olduğundan yetimleri incelemeyi tercih ettik. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de yetimlerin dışında zikredilen diğer ihtiyaç sahibi gruplar çoğunlukla maddi olarak muhtaç insanlar iken, yetimler hem maddi hem de manevi ihtiyaç sahibidirler. Bu sebeple yetimler, öncelikli tercih sebebimiz olmuşlardır. Aynı zamanda yaşlarının küçük olması ve günahsız bir yaşta böyle ağır bir imtihana tabi olmaları da bizim için onları daha değerli ve özel kılmıştır.

B) ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Bu araştırmada yetimleri konu alan ayetler, Mekkî ve Medenî olarak iki kategoriye ayrıldı ve belli bir sistematik içinde tahlil edildi. İslam'ın bu önemli hususa ilişkin ne tür teşvik, tavsiye, uyarı ve talimatlarda bulunduğu ele alındı. Bu çalışma mümkün mertebe ayetlerle sınırlı tutuldu. Bununla birlikte Kur'an ayetlerini destekler mahiyette nebevi beyanlara da sık sık başvuruldu.

Tezimiz bir giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde; yapılan araştırmanın amacı, yöntemi ve kaynakları ifade edilmiştir. Birinci bölümde; aile kurumunun İslam'da, İslam'dan Önceki Semavi Dinlerde ve cahiliye'deki durumuna kısaca değinilmiştir. Bununla İslam'ın mükemmelliğini ve tüm insanların haklarının en ince ayrıntısına kadar düşünüldüğü ve savunulduğu gösterilmek istenmiştir.

İkinci bölümde; öncelikle yetim kavramının tahlili yapılmış ve kelimenin anlamı üzerinde durulmuştur. Daha sonra tezde geçen kavramların açıklamaları yapılmıştır. Devamında İslam'dan Önceki Semavi Dinlerde, cahiliyede ve İslam'da yetimin durumu incelenmiş, bunun neticesinde işlenen ayetlerin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde; Mekke döneminin genel özelliklerine değinilmiştir. Mekkî ayetler ele alınmış ve tahlil edilmiştir. İncelenen ayetlerin sonucunda bu ayetlerde yetime karşı merhametli, şefkatli ve nazik davranılması öğütlenmiş, yetim ve yoksul kişileri doyurmak ve infakta bulunmak gerektiği emredilmiştir. Yapılan bu teşviklerin yanında, yetimi hor görenler ve yetime ikram etmeyenler eleştirilmiş ve uyarılmıştır.

Dördüncü bölümde ise öncelikle aynı metotla Medine döneminin genel özelliklerine bakılmış ve inen ayetlerin daha iyi anlaşılması için muhtelif tefsirlerde Medenî ayetler incelenmiştir. İnceleme sonucu Mekkî ayetlerden farklı olarak daha çok bu ayetlerde hukuki hükümler ve kaidelerin bulunduğu görülmüştür. Yani Medine Devletinin kurulmasına zemin hazırlayan hükümler ile İslam'ın hükümran olduğu tek bir devlet altında yaşama düşüncesi oluşturmuştur. Böylelikle kabilecilik ve ayrımcılığın önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca bu ayetler, yetimlerin hukuki

haklarının kendilerine teslimi, bu teslimin şahitler huzurunda yapılması, yetimlere ganimetten pay verilmesi, yetim kızların haklarının gözetilmesi ve mallarının acele ile yenilmemesi, buluğ ve rüşd dönemlerinin tespiti gibi daha reel ve uygulanabilir kurallar içermiştir.

Yetim konusu, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin birinci yılından, hicretin onuncu yılına kadar yirmi üç yıllık nüzul sürecinin her aşamasında inen ayetlerle sahabenin zihninde canlı tutulmuştur. Ancak günümüzde yetimler konusundaki duyarlılığımız azalmış ve mağdur yetimlerin sayısı artmıştır. Kültürel değerlerin ve akrabalık bağlarının zayıflaması, yetim çocukları daha da zor bir duruma düşürmüştür. Yukarıda zikrettiğimiz nedenlerden dolayı, bugünün dünyasında en kalabalık ülkelerinden birisi olabilecek sayıdaki bu çocukları¹, çalışmamızın konusu olarak belirledik.

Daha önce çalışılan tezlerin çoğu, ayetlerin başlıklandırılması şeklinde çalışılmıştır. Biz bu çalışmamızda, Mekkî ve Medenî ayırımına giderek; yetim konusunu işleyen ayetlerin yanı sıra indirildiği dönemin ve içinde bulunulan ortamın anlaşılmasını da amaçladık. Böylece yetimler hakkında inen ayetleri daha sistemli bir şekilde vermeyi amaçladık. Esra Dikici'nin hazırlamış olduğu, "Kur'an'da Yetim Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Yetim Kurumları" adlı tez, ayetlerin sıralanışı olarak, yaptığımız çalışmayla benzerlik gösterse de hem Osmanlı Devleti'nde ki yetim kurumlarını işleme hem de Mekkî ve Medenî ayetleri kategorize etmeden sadece sıralamış olması, bu çalışmayı da bizim çalışmamızdan farklı kılmaktadır.

Çalışmamızda; konu hakkında yapılan araştırmalar, kaynak tarama, veri toplama ve değerlendirme teknikleri kullanılarak tamamlanmıştır. Tefsir alanında konu ile ilgili benzer çalışmalar bulunmaktadır: Neşet Uluşal'ın "*Kur'an'da Yetim Kavramı*", adlı Yüksek Lisans Tezi, 2006 yılında, Doç. Dr. Nihat TEMEL danışmanlığında, Marmara Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri alanında; Mehmet Şirin Ayrıl'ın hazırlamış olduğu "*Kur'an'ın Yetimlere Bakış Açısı*", adlı Yüksek Lisans Tezi, 2007 yılında, Prof. Dr. İsmet ERSÖZ danışmanlığında, Selçuk Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri alanında; Sonita Naziri'nin hazırladığı "*Kur'an'ı*

¹ Necdet Ünal, "*Yetimliği Yeniden Okumak*", Tibyan yay., Çanakkale, 2011, s.11.

Kerim'de Yetimler”, adlı Yüksek Lisans Tezi, 2019 yılında, Prof. Dr. Şahin GÜVEN danışmanlığında, Erciyes Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri alanında; Esra Dikici'nin çalıştığı “*Kur'an'da Yetim Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Yetim Kurumları*”, adlı Yüksek Lisans Tezi, 2019 yılında, Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı İmamoğlu danışmanlığında, Karabük Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri alanında; son olarak Nurten Uyar'ın çalıştığı “*Kur'an'da Yetim Hakları Bakımından Mekki Medenî ayetlerin Mukayesesi*” adlı Yüksek Lisans Tezi, 2020 yılında, Prof. Dr. Sadık KILIÇ danışmanlığında, Ordu Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Bilim Dalında çalışılan başlıca çalışmalardır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu tezimizden farklı içerikle çalışılmıştır. Tez çalışmalarında, Neşet Uluşal'ın çalışmış olduğu tez haricinde, diğer tezler ya bir bölüm ayırarak ya da bir başlık ayırmak kaydıyla, Osmanlı döneminde yetimler ve yetimlerin ıslah kurumları üzerinde durmuşlardır. Yetim konusunda yazılan kitaplar; Necdet Ünal'a ait olan “*Kur'an'ı Kerim'in Işığında Yetimliği Yeniden Okumak*”, Hikmet Zeki Kapıcı'ya ait olan “*Osmanlı'dan Cumhuriyete Yetim*” adlı çalışmalardır.

Yüksek Lisans Eğitim hayatıma 12.01.2017 yılında başladım. Ancak danışman hocamın emekliye ayrılması, 20.01.2020 tarihinde girdiğim savunmada uzatma almış olmam sonrasında COVID-19 salgını sebebiyle 12.04.2020 tarihinde yapılacak olan savunmamın 10.08.2020 tarihine ertelenmesi sebebiyle tez çalışmamın süresi uzamıştır. Gayret bizden, Tevfik Allah'tandır.

Çalışmamızda ayetlerin mealleri verilirken Türkiye Diyanet Vakfı'nın hazırladığı mealler esas alınmıştır. Çalışma kapsamında verdiğimiz mealler, tefsir kitapları ışığında incelenmiştir. İncelememizde sadece bir usulde yazılmış tefsir kitapları değil, farklı usullerle yazılmış olan tefsir kitapları da incelenmiş ve ortak bir hüküm belirlenmeye çalışılmıştır. Rivayet tefsirleri içinde İbni Kesir (ö.774/1373) tefsirini, dirâyet tefsirlerinde Fahreddin er-Râzî'nin (ö.606/1210) “*Mefâtîhu'l Gayb*” tefsiriyle Allâme Elmalılı Hamdi Yazır (ö.1942) “*Hak Dini, Kur'ân Dili*” tefsiri esas alınmıştır. Bunların dışında Seyyid Kutub'un (ö.1906/1966) sosyal konuları modern biçimde yorumladığı tefsiri “*fi Zilâl-il Kur'an*”, İzzet Derveze'nin (ö.1984) sureleri nüzul sırasına göre düzenlediği “*et- Tefsîrü'l Hadîs*” isimli tefsiri ve içtimaî tefsir çalışmalarından Mevdûdî'nin (ö.1979) “*Tefhîmü'l Kur'an*” isimli tefsiri yararlanılan

başlıca tefsir çalışmalarındandır. Hadisler de ise Kütüb-i Sitte hadisleri esas alınmıştır.

Çalışmamızda fıkhi konulara sadece yeri geldiğinde değinilmiş ve ayrıntıya girilmemiştir. Aynı şekilde hadis-i şeriflerde de konumuz ile ilgili hadisler içerisinde tekrara düşmemek için hadis metninin hepsini değil, içlerinden ilgili bölüm seçilerek değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AİLENİN TANIMI VE YAPISI

Aile, kan bağı ile birbirine bağlı insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü küçük bir gruptur.² Bütün toplumlarda sosyal hayatın temelini oluşturan aile, baba ve annenin hakimiyetine göre iki gruba ayrılmaktadır. Ataerkil aile, babanın hakimiyetine dayanırken anaerkil aile, annenin hâkim ve daha baskın olduğu aile türüdür. İslam da ataerkil aile yapısı daha yaygın olup teşvik edilmekte, aile reisliği erkeğe verilmekte ve evin dış işlerinden sorumlu tutulmakta, evin iç işleri ile ilgili sorumluluk ise kadına verilmektedir.³

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde ise aile şöyle tanımlanır; *“Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik veya karı, koca ve çocuklardan oluşan bir topluluktur”*⁴

1.1. İSLAM'DAN ÖNCEKİ SEMAVİ DİNLERDE AİLE VE ÇOCUK

1.1.1. Yahudilikte Aile ve Çocuk

İslam dininde olduğu gibi Yahudilikte de aile kutsal bir kurum olarak kabul edilir. Yahudilerin kutsal kitabı olan Eski Ahit'te aile ile ilgili pek çok hüküm yer almaktadır. Bu hükümler içerisinde aile, Yahudi dininde yaratılış planının temel gayesi olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Yahudiler, bu hükümlerin tanrı tarafından gönderildiğine inandıkları için aileye dini bir kutsiyet ve değer atfetmişlerdir. Erkek ya da kadın tüm insanların evlenmek zorunda olduklarını ve dinin bir görev olarak bu sorumluluğu yaratılan her insana yüklediğini bizlere

---

² Marshall, Gordon, *“Sosyoloji Sözlüğü”*, çev. Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1997, s. 7.

³ Mehmet Akif Aydın, *“Aile”*, DİA., c. II, s. 196-200.

⁴ Türk Dil Kurumu, *“Türkçe Sözlük”*, Türk Dil Kurumu Yayınları (TDK), Ankara 2005, s. 45.

göstermektedir.⁵

Eski Ahit'te ki sözleri yorumlayan Talmud yazarları “*Hanımı olmayan bir erkek neşeden, iyilikten, kendisini koruyacak bir kalkandan, huzurdan ... Tora'dan mahrum bir şekilde yaşar. Hanımı olmayan erkek, tam bir erkek değildir.*”⁶ gibi cümlelerle Yahudi erkeğini açık bir şekilde bekar kalmanın getireceği olumsuz durumlar ve eksiklikler konusunda uyarılmışlardır. Bu temel düşüncelerden hareketle Yahudilik, evliliği insan yaşamının bu dünyadaki en önemli görevlerinden birisi olarak göstermiş ve aileyi toplumun esas kabul etmiştir. Eşlerin birbirlerine olan ihtiyaçlarına dikkat çekmiş ve eşleri bir beden olarak ifade etmiştir.

“*İnsan, ana- babasını bırakacak, karısına yapışacak ve bir beden olacaklardır.*”⁷

Eski ahitte geçen bu ifadeler evliliğin önemine ve gerekliliğine vurgu yapmış, aynı zamanda da inananları evliliğe teşvik etmiştir. İnsanın fitratı belirli bir olgunluğa eriştikten sonra anne ve babasının himayesinde değil, onu tamamlayacak bir eş himayesinde yaşamak isteyeceğini de ifade etmiştir. Bu sözlerden hareketle, aslında insanın bir fitri özelliğine vurgu yapılmıştır. İnsanı en iyi şekilde tanıyan Yüce Allah, insanın fitratında var olan bu özellikler sebebiyle insanlara evliliği ve çoğalmayı tekrar hatırlatmıştır. Yahudilik'te insanların çoğalmaları ve nesillerinin artması, insanoğluna yüklenen görevlerin başında gelmektedir. Çünkü Allah, erkek ve kadını yaratıp bu dünyaya gönderdikten sonra onlara ilk olarak üremelerini ve yeryüzünü doldurmalarını emretmiştir.

Tekvin'de: “*(Onları erkek ve dişi olarak yarattı. Ve Allah onları mübarek kıldı ve Allah onlara dedi: Semereli olun, çoğalın, yeryüzünü doldurun.*”⁸ ifadesi yer almaktadır.

Yahudilik inancına göre, aile sadece sosyal değil aynı zamanda dini bir topluluk olarak görülür. Geleneksel öğretisi ve ibadetleri koruyan ve onu yeni nesillere aktarma görevini üstlenen aile ve onun reisi olan babadır. Bundan dolayı baba rûhânî bir

⁵ Ömer Faruk Harman, “*Semavi Dinlerde Aile*”, Aile Sempozyumu, Ankara 2015, s.43.

⁶ Babil Talmudu, Yevamoth, 62b.

⁷ Tekvin, 2/24.

⁸ Tekvin, 1/27-28.

hüviyete sahiptir. Yahudi ailesi oluşumu yönünden ataerkil bir ailedir. Bu yüzden ailenin neslinin devam etmesinde, erkek çocuklar önemli bir yere sahiptir. Yine bu aile yapısının bir gereği olarak kocanın karısı üzerinde büyük bir hakimiyeti vardır. Bu hakimiyet ilk insanın karısının (Havva) cennetteki itaatsizliği ve kocasını yanılması sebebiyledir.⁹

Rab Tanrı, kadına “Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim” dedi, ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek.”¹⁰

Tekvin’de geçen bu sözler, Yahudilerin ataerkil bir aile yapısına sahip olmalarında temel dayanak oluşturmaktadır. Ayrıca kadının eşine bağlı ve onun gözetiminde yaşayacağını belirtmektedir. İbranice “baal” kelimesi hem “koca” hem de “mal sahibi” demektir. Bu hakimiyet, mal sahibinin hakimiyetine benzetilmektedir. On emirde kadın; ev, köle, cariye, öküz ve eşek ile birlikte kocasının mal varlıkları arasında sayılmıştır.¹¹ Bu düşünce yapısının bir sonucu olarak kadının miras hakkı da yoktur sadece kendisine verilen hediyeleri alma hakkına sahiptir.¹² Eski Ahit’te kadına karşı bu olumsuz bakış açısı şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Tanrı, Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın bina etti. Bu ilk kadın, Âdem’in karısı olur ve ikisi çıplak şekilde hiçbir utanç duymadan cennette yaşarken yılan kadını kandırdı. Ona Allah’ın yasak kıldığı meyveden yedirdi. Kadın bu meyveyi kocasına verdi, o da meyveyi alıp yedi. Böylece ikisinin de gözleri açıldı ve çıplaklıklarının farkına vardılar. Âdem karısını, karısı ise yılanı suçladı. Yasağı ihlal etmesi nedeniyle Tanrı kadına: “zahmetini ve gebeliğini çoğaltacağım, ağrı ile evlat doğuracaksın ve arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır.”¹³ diyerek kadını cezalandırdı.

Yahudilerin kutsal metinlerinde görüldüğü üzere Yahudilik, aileye önem veriyor gibi gözüküyor olsa da kadına değer vermemiş onu asli günahın sahibi yapmıştır. Hz. Havva’nın işlediği bu günahı Yahudiler, kadınlara yüklemiş ve

⁹ Ö. Faruk Harman, “Semavi Dinlerde Aile”, Sempozyum, Ankara 2015, s.45.

¹⁰ Tekvin, 3/16.

¹¹ Çıkış, 20/ 17.

¹² M. Akif Aydın, “Aile”, DİA, II, s. 197.

¹³ Yaratılış, 3:1-16.

kadınlar yüzyıllardır bu algı ile muamele görmüştür. Kadın, erkek gibi bir birey olarak değil, erkeğin güdümünde yaşayan bir çoğalma aracı sayılmıştır.

Böyle bir durumda kurulan ailenin sevgi ve saygıya dayanacağını söylemek güçtür. Bu bakış açısıyla kurulan ailelerde köle efendi ilişkisi veya suçlu insan ile masum insan ilişkisi olacağından sağlıklı bir aile yapısı oluşmayacaktır. Oysa İslam dininde kadın ve erkek birbirinin tamamlayıcısı olarak tanımlanmış, biri diğerinden daha üstün görülmemiştir.

Havva ile ilgili Tevrat'ta geçen yukarıdaki ifadeler karşın Kur'an-ı Kerim'de olay, şu şekilde anlatılmaktadır:

*“Andolsun, bundan önce biz Âdem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme, diye) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık.”*¹⁴

Ayette, Hz. Havva suçlu görülmediği gibi Âdem (as) için de “unuttu” ifadesi kullanılmış ve kadına yönelik hiçbir suçlama ifadesi kullanılmamıştır. Kur'an'da böyle bir suçlama olmamasına rağmen Yahudiler, Hz. Havva, Hz. Âdem'i kandıran kişidir, ifadesiyle hem Hz. Havva'yı kötümüşler hem de onun vasıtasıyla tüm kadınlara aynı bakış açısını yansıtmışlardır.

Yahudilik inancında da İslam'da olduğu gibi eşlerin birbirine karşı olan ilgisinin meşru yollardan giderilmesinin yolu, evlilik aracılığıyla olmaktadır. Bu evliliğin temel gayesi ise çocuk sahibi olmaktır. Yahudi kutsal kitabında kişileri evlenmeye, çocuk sahibi olmaya ve sahip oldukları çocukları da evlendirmeye teşvik eden emirler ve tavsiyeler bulunmaktadır.¹⁵

1.1.2. Hıristiyanlık'ta Aile ve Çocuk

Hıristiyanlık, Yahudi dini geleneğinin içerisinden gelen bir oluşum olarak kabul edilir. İsa (as), yeni bir din getirmemiştir. İncil'de de belirtildiği gibi Hz. İsa, önceki insanlara gelen öğretileri kaldırmak için değil tamamlamak için gelmiştir. Nitekim

¹⁴ Taha, 20/115.

¹⁵ Salih Çinpolat, “Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi”, Dini Araştırmalar Dergisi, 2017, c. 20, sy. 51, s. 141.

kendisi, “*Ruhsal yasayı ya da peygamberleri ortadan kaldırmaya geldiğimi sanmayasınız. Ortadan kaldırmaya değil, ancak bütünlemeye geldim.*”¹⁶ sözleriyle yeni bir din getirmediğini ifade etmektedir.

Bu sebeple, Hıristiyanlık birçok hususta olduğu gibi aile yapısının oluşmasında da Yahudilik’ten büyük oranda etkilenmiştir. Hıristiyanlığın aile anlayışının şekillenmesinde öncelikle Yahudiliğin ve daha sonraki dönemlerde Roma ve Yunan kültürünün etkisi görülmektedir. Ancak günümüz Hıristiyanlığının şekillenmesinde Pavlus önemli bir role sahiptir.¹⁷

Hıristiyanlık’ta aile, evlilikle (nikah) kurulur. Ancak evliliğin geçerli olması için nikahın kilisede gerçekleştirilmesi gerekmekte ve nikah neticesinde kurulan aile ancak ölümlerle sona ermektedir.¹⁸ Bunun nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Evliliğin, tanrının huzurunda yapılmış sayılması, Hz. İsa ile kilise arasındaki bağı temsil etmesi, rahibin, onları evliliklerinde kutsaması ve bu ruhun onların birlikteliğine güç vermesi gibi nedenlerden dolayı bozulma imkanının olmadığıdır.¹⁹

İncil’de geçen Hz. İsa’nın şu sözleri de bu görüşün dayanağını göstermektedir:

*“Ve ben size derim: Kim zinadan ötürü olmayıp karısını boşar ve başkası ile evlenirse, zina eder; boşanmış olanla da evlenen zina eder.”*²⁰

Hz. İsa’nın bu sözlerine Pavlus olumsuz bir bakış açısı getirerek Hıristiyanlığı farklı boyutlara taşımıştır. Âdeta Hıristiyanlığın ikinci kurucusu sayılan Pavlus’un bu sözleri yeni Hıristiyanlık anlayışının oluşmasında temel teşkil etmiştir.

Pavlus, “*Evlenmemişlere ve dul kadınlara diyorum: Benim gibi kalsalar, onlar için iyidir. Fakat eğer geri duramıyorlarsa, evlensinler; çünkü yanmaktan ise evlenmek daha iyidir.*”²¹ demiştir.

¹⁶ Matta, 5/17.

¹⁷ İsmet Eşmeli, “*Aile ve Modernite*”, Bülent Ecevit Üniversitesi yay., Zonguldak 2017, sy.19, s.66.

¹⁸ Eşmeli, s.68.

¹⁹ Hasan Şahin, “*İslamiyet Öncesi Dönemde Yahudi ve Hristiyanlarda Nikah Algısı*”, İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Samsun 2016, sy.2, s.139.

²⁰ Matta, 19/9.

²¹ Korintliler I, 7:8-9.

Pavlus, sadece zinaya meyiletme endişesi taşıyan kişilerin evlenmesine müsaade etmiştir. Bu bakış açısının oluşmasında evliliklerin bozulmasının hoş karşılanmadığı ve günah sayıldığı anlayışının hâkim olduğu söylenebilir. Bir başka neden ise evliliğin, Allah'ı anmaya mâni ve engel olacağı endişesidir.

*“Evlenmemiş adam nasıl Rabbini hoşnut etsin diye Rabbin sevdiği şeyleri yapmak için kaygı çeker; fakat evlenmiş olan adam, nasıl karısını hoşnut etsin, diye dünya sevgisi için kaygı çeker ve taksim olunur.”*²²

Hıristiyanlıkta evliliğin asıl gayesi, karı kocanın İsa ve kilise birliğini sembolize eden birliğidir. Evliliğin bir diğer gayesi çoğalmaktır; ancak bu, ikinci derecede önemlidir. Bu sebeple çoğalarak kiliseyi genişletmek temel amaç olmamaktadır.²³ Kilise hukukunun sahih bir evlilik akdine yüklediği en önemli netice nesebtir. Doğan çocuk, hukuken evliliği geçerli sayılan babaya aittir.²⁴

Hıristiyanlığın tarihine bakıldığında evliliğe karşı hem olumlu hem de olumsuz bir tavrın sergilenmiş olduğu görülmektedir. Hatta aynı durumun günümüzde de devam ettiğini söylememiz mümkündür. Hıristiyanlıkta var olan bu düşüncenin nedeni, kısa bir süre sonra gerçekleşecek olan dünyanın yok edilmesi olayından önce İsa'nın getirdiği dine iman edenlerin dua ile meşgul olmalarını, bunun için kendilerini bağlayan kayıtlardan kurtulmalarını ve bütün benlikleriyle ahirete yönelmelerini temin etmektir.²⁵

1.2. CAHİLİYEDEN AİLE VE ÇOCUK

İslam'ın aileye verdiği değeri daha iyi anlayabilmek için İslam öncesi Cahiliye döneminde yaşayan kabilelere ve onların içinde oluşmuş ailelerin yaşayışlarına bakmak gerekmektedir. Bu ailelerde bulunan olumsuz tutum ve davranışlar, gönderilen son dini ve içinde barındırdığı onlarca güzel örneği bizlere daha güzel bir şekilde gösterecek ve İslam'ın son ve mükemmel bir din olduğunu bir kez daha

²² Korintliler I, 7:32-33.

²³ Asife Ünal, “Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri”, İlmî Toplantı, İstanbul 2012, s.283-84.

²⁴ Nedim Bahçekapılı, “İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve evlilik”, İslam Araştırmaları Dergisi, 2008, sy. I, s. 36.

²⁵ Hakkı Ş. Yadsıman, “Pavlus'un Evlilik Hakkındaki görüşleri”, Süleyman Demirel İlahiyat Fakültesi Dergisi, Isparta 2001, sy.8, s.89.

ispatlamış olacaktır.

Cahiliye devri Arap toplumunda, ailenin kendi içinde bağımsız bir varlığı olduğunu söylemek neredeyse imkansızdır. Aslında aileyi oluşturan bireyler, kan bağı ile bağlı buldukları kabilenin bir parçasıdır. Cahiliye kültüründe bir kabilenin üyesi olmak bir aileye mensup olmaktan daha değerli görülüyordu. Bundan dolayı kabile, büyük bir aile olarak kabul ediliyordu. Cahiliyedeki aile yapısı, birçok yönüyle İslam aile yapısından farklı olsa da ailede oluşacak kan bağının erkeğe ait olması yönünden benzerlik göstermekteydi.²⁶

Cahiliye kültürünün kendine has birçok özelliği vardır. O dönemi en iyi tanımlayan özellikler şu şekilde ifade edilebilir: Yaygın dini inanış olan puta tapıcılık, her türlü sömürü ve zulümde kullanılıyordu. Her kabile ferdinin kendi kabilesinin putlarını kutsal kabul etmesi ve ona itaat etmesi; bunun yanında başka kabilelerin putlarına da gerekli saygıyı göstermesi gerekirdi. Putlar ise kendi elleriyle yaptıkları; ama yükledikleri anlam itibariyle ruhsal varlıkların şekil verilmiş halleriydi. Kendi isteklerini yaptırmada kutsal bir araçtı. Nihai bir ilah değildi. Toplumda her davranış ve istek kaba kuvvete başvuru olarak halledilmeye çalışılırdı, nezaket, cömertlik, iyi huyluluk sadece kelime olarak dillerde kullanılırdı. İçki, kumar ve fuhuş alabildiğine yaygınlaşmıştı. Karı-koca ve çocuklar arasındaki tüm aile bağları yok olmuş ve ilişkiler bitme düzeyine gelmişti. Kabilelerde; soy bağı, haksızlık, zulüm, yağmacılık, insanlara lakaplar takmak, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmek, o döneme damgasını vuran davranışlardı.²⁷

Allah Resulü'nün İslam'ı tebliğ etmesi ve Mekke halkının İslam'ı kabul etmeye başlamasıyla cahiliye döneminin özellikleri de daha belirgin olarak görülmeye başlandı. Bunun en güzel örneği cahiliye yaşamını özlü ve etkili bir şekilde anlatan Cafer b. Ebî Talib'in Habeş Necaşisi'ne okuduğu hutbedir. Müslümanlar, Hz. Peygamber'in tavsiyeleriyle Habeşistan'a hicret ettiklerinde Cafer, Habeş Kralı Necaşi'ye şu sözleriyle içinde buldukları durumu anlatmıştır: *“Ey Hükümdar! Biz putları, Allah ile aramızda bir aracı gören, zina yapan, çocuklarımızı diri diri toprağa gömen, fakirin, akrabanın ve komşunun hakkını gözetmeyen vahşi bir*

²⁶ Mustafa Fayda, “Cahiliye”, DİA, VII, s.19.

²⁷ Arı, 175.

toplumduk. İçinde bulunduğumuz bu karanlık durumdan Allah Teâlâ, içimizden bir peygamber göndererek bizleri aydınlığa ve felaha kavuşturdu. Hz. Peygamber bizi, tevhit dinine, doğru sözlülüğe, güçsüzün hakkını korumaya, insanlara iyiliğe, iftira ve zinadan sakınmaya ve her türlü çirkin işlerden uzak durmaya davet etti."²⁸

Cahiliye devrinde, çocuk, soy bakımından babaya nispet edilirdi. Arap toplumu aynı atadan gelmiş kişilerden oluşan aile teşkil ederdi. Cahiliye erkeğinin en önemli yaşam amacı, çok sayıda erkek çocuk sahibi olmaktı. Bu çocuklar sayesinde diğer aileler arasında büyük bir itibara sahip olacak ve zamanla diğer aileleri kendi hükümlerine altına alacaktı. Soy bağından oluşan ailelerin birleşmesiyle çöl hayatının temelini oluşturan kabileler meydana geliyordu.²⁹

Erkek, ailenin en önemli üyesiydi. Çünkü o, kadının aksine sıradan bir kişi değil savaşçı olarak bağlı olduğu kabilenin güç kaynağıydı. Dünyaya gelen her erkek çocuk bir savaşçı olarak görülürdü. Bundan dolayı kız çocuğuna sahip olmak utanılacak bir durumdu. Çocukların, özellikle de kız çocuklarının öldürülmesinde açlık korkusu da önemli bir etkiye sahipti. Böyle bir durumda ailenin en değersiz üyesi feda edilecekti ki bu da kız çocuğuydu.

Evlilikler "on" eşe kadar çıkabilmekteydi. Bununla birlikte nikahsız yaşama, süreli nikah, eşleri karşılıklı olarak değiştirme veya asil bir erkekten çocuk sahibi olmak için eşi ona sunma ve çocuk olana kadar ona yanaşmama, üvey anneyle evlenme gibi çeşitli evlenme şekillerinin bulunduğu da bilinmekteydi.³⁰

İslam öncesi Arap toplumunda kız çocuklarına değer verenler bulunmakla birlikte erkek çocuklarla kıyaslandığında genel olarak olumsuz bir bakış açısı hakimdi. Arap toplumunun bu durumunu Kur'an şöyle açıklamaktadır:

"Akıllarınca beğendikleri de kendilerinin oluyor! Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde, öfkelenerek yüzü mosmor kesilir. Verilen müjdenin (kendisine göre) kötülüğünden dolayı halktan gizlenir. Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında

²⁸ Ebû Nuaym, "Delâ'ilü'n-Nubuvve", (nşr, Muhammed Ravâs Kal'acî, Abdalberr Abbas), Beyrut, 1986, c. I, s. 246.

²⁹ Mustafa Öztürk, "Kur'an Öncesi Mekke Toplumu", Sempozyum, İstanbul 2011, s.262.

³⁰ Saffet Köse, "Cahiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslam'ın Getirdiği Hukuki Düzenlemeler", Mehir, 1999, s.8.

mi tutsun yoksa toprağa mı gömsün! Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar!”³¹

Yukarıdaki ayet, İslam öncesi Arap toplumunda kız çocuklarına olan bakış açısını ve onlara yapılan muameleyi açıklamaktadır. O dönemde kız çocuğu sahibi olmak, utanılacak bir durum ve aile için bir itibar kaybıdır.

Cahiliye dönemi toplumu, ilk doğumundan itibaren kız çocuklarını hor ve hakir görmüştü. Bir kısmı bu utanç verici durumdan kurtulmak için evladını gömerken, bir kısmı ise kız çocuğunu toplumdan gizli büyütmeyle çalışmıştı. Kız çocuğunun maruz kaldığı bu durum, büyüüp evlilik çağına gelinceye kadar hatta yaşamının sonuna kadar devam etmişti. Kız çocuğu toplumda ya bir mal gibi alınıp satılmış, ya da hiçbir söz ve yetki hakkı olmadan evinde oturmuş eşinin keyfi kararları doğrultusunda yaşamını sürdürmüştü.³²

Veli, bakmakla yükümlü olduğu çocuğu satabilir, miras ve korumadan mahrum edebilirdi. Veliler kendilerine emanet olarak verilen çocukların canlarına, istedikleri zaman ve istedikleri şekilde son vermeleri, onların azgınlıkta ne kadar ileriye gittiklerini bizlere göstermektedir. Buna göre cahiliyede kadın ve çocukların hakları neredeyse kölelerle eş değerdirdi.³³

Kabile hayatına sahip olan cahiliye evliliklerinde kadınla erkeği birbirine bağlayan nikâh dini bir öneme sahip olmadığından kadın, ancak çocuk doğurduktan sonra aileye mensup bir kişi sayılırdı. Eğer kadın, bir çocuk dünyaya getirilmeden ölürse kadının eşi taziye edilmezdi.³⁴

³¹ Nahl, 16/58-59.

³² Yavuz Yıldırım, “İslam Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, Nisan, 2012, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 84.

³³ Mustafa Fayda, “Cahiliye”, DİA, VII, s.19.

³⁴ Neş’et Çagatay, “İslam’dan önce Arap Tarihi ve cahiliye çağı”, Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1957, s.116-117.

1.3. İSLAM'DA AİLE VE ÇOCUK

İslam dinine göre Allah, insanı en güzel şekilde yaratmış ve insana değer vermiştir. “*Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.*”³⁵ ayeti de bunun delilidir. En güzel biçimde yaratılan insana mülkler, evlatlar gibi çeşit çeşit nimetler bahşedilmiştir. “*Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.*”³⁶ Allah’ın, insana bahşettiği bu armağanlar içerisinde aile, insanın psikolojik, sosyolojik ve dini olarak yetiştirdiği çok önemli bir ortamdır.

Peygamber Efendimiz’in buyurduğu gibi “*Her doğan, İslâm fitratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.*”³⁷ Bu hadis, bize ailenin ve ailede verilen eğitimin önemini belirtmesi açısından önemlidir. Aile kişiyi hem maddi- manevi dünyasında gönül rahatlığına ulaştıran bir araç hem neslinin devamı için bir vesile hem de kişiyi her türlü haramdan koruyan en güzel yoldur. Bu vasıtaya kişiler evlilik aracılığı ile ulaşırlar.

Evliliğin amacı, yaratılış tabiatı üzere erkek ve kadının birbirine olan ihtiyaçlarını huzur, sükûnet, sevgi çerçevesinde ve helal daire içerisinde gidermenin yanı sıra neslin devamını sağlıklı bir şekilde devam ettirmektir. Böylece, İslam’da evlilik/aile nesep karışıklığının önüne geçme görevini üstlenmekte ve netice olarak toplumda nesebî belirsizlikten kaynaklanan kargaşayı engellenmiş olmaktadır.³⁸

Furkan suresinde müminlerin; “*Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl*”³⁹ şeklinde dua ettikleri ifade edilmektedir. O halde insanlığın temelini evlilik yolu ile kurulan aile ile atıldığını açıkça söyleyebiliriz. İslam ümmetinin ayakta kalmasına ve nesilden nesile aktarılmasına kaynaklık edecek ana sütun ailedir. Kur’an ve Hz. Muhammed’in (a.s) hadisleri ise bu sütunun ayakta kalabilmesi için temel dayanaklardır. Bundan dolayı,

³⁵ Tin, 95/4.

³⁶ İsrâ, 17/70.

³⁷ Buhârî, “*Cenâiz*” 92; Ebû Dâvut, “*Sümme*”, 17; Tirmizî, “*Kader*”, 5.

³⁸ İsmet Eşmeli, “*Semavi Dinlerde Aile*”, Bülent Ecevit Üniversitesi yay., Zonguldak 2017, sy.19, s.71.

³⁹ Furkan, 25/74.

İnsanların nikahla evlenip aile kurmaları çeşitli ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Bu ayet ve hadislerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

*“Ey insanlar, sizleri bir tek insandan yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden çok sayıda erkek ve kadın meydana getiren Rabbinizden korkun”*⁴⁰

*“Ey insanlar, biz sizleri bir erkek ile bir dişiden yarattık, sonra birbirinizi kolayca tanıyasınız diye sizi milletler ve kabileler haline getirdik.”*⁴¹

Bu ve benzeri ayetlerde insanların bir erkek ve bir dişiden yaratıldığı ifade edilerek birlikte aile kurması ve yeni nesiller yetiştirmek suretiyle insanlığın neslini devam ettirmesi istenmiştir. Allah Resulü'nün sünnetinde de ailenin önemini ifade eden sözler ve uygulamalar görülmektedir:

*“Bir adam Allah'ın rızasını umarak ailesinin geçimini sağlarsa, harcadıkları onun için birer sadaka olur.”*⁴²

*“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanıyım.”*⁴³

Yukarıda zikredilen hadisler, ailenin önemini aynı zamanda Allah Teâlâ'nın aileye verdiği önemi bizlere göstermiştir. Bu hadislerden Allah'ın kullarını sevdiğini ve kullarına karşı ne kadar merhametli olduğu, onları cennetine koymak için farz ibadet olmayan davranışlara dahi sevaplar verdiği görülmektedir. Allah Resulü de kendi yaşamıyla İslam üzere inşa edilen bir ailenin nasıl olması gerektiğini bizlere göstermektedir.

İslam aileye verdiği önem kadar o ailenin meyvesi olan çocuğa ve onun gelişimine de aynı önemi vermiştir. Toplumun çekirdeğini oluşturan aile müessesesinin insanlığa sunduğu ve neslinin devamını sağladığı en değerli armağan hiç şüphesiz çocuklardır. Çocuklar Kur'an'ın ifadesiyle *“dünya hayatının süsüdür.”*⁴⁴

⁴⁰ Nisa, 4/1.

⁴¹ Hucurat, 49/13.

⁴² Buhârî, “İmân” 41; Müslim, “Zekât” 49., Nesâî, “Zekât” 60.

⁴³ Tirmizi, “Menakıb”, 63.

⁴⁴ Kehf, 18/46.

Çocuğu dünyaya getirmekle ailenin işlevi tamamlanmış olmaz. Aksine en önemli kısmı yeni başlar. Aile, çocukların bedensel ve ahlaki eğitimleri ile zihni gelişim bakımından sağlıklı ve dengeli yetişmelerinde önemli yere sahiptir. Bu suretle aile, insanlığın her bakımdan gelişmesine ilk ve en önemli katkıyı sağlar. Çocuk dünyaya geldiğinde aile büyümeye başlar ve bu yeni üye, ailedeki yaşamı etkileyerek kendine uygun bir yaşam haline getirir. Böylece aile ve çocuk arasında bir bağ kurulur.

Dünyaya gelen çocuk Allah'ın, o aileye hediyesidir ve bu dünyaya ait hiçbir bilgisi yoktur. Bu yüzden çocuğun dünyaya gözlerini açtığı ilk gördüğü, bildiği, güvendiği, sevdiği ve en hissi bağlarla bağlandığı kişiler anne ve babasıdır. Bu nedenle sıcak aile yuvası dışında yetişen çocukların eğitim ve öğretiminde, hatta ahlak ve ruh sağlığında ciddi problemlerle karşılaştığı bilinmektedir. İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü tarafından 974 suçlu çocuk üzerinde yapılan araştırmada, bu çocukların yüzde 42,1'inin parçalanmış aile çocuğu olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada sokak çocuklarının yüzde 82'sinin dağılmış aile çocukları olduğu da belirtilmektedir.⁴⁵

En mükemmel şekilde yaratılan insan, canlılar arasında mesuliyeti en ağır ve en fazla olanıdır. Bundan dolayı, çocukluk aşaması, diğer canlı türlerine nazaran hayli uzun tutularak yaşayacağı hayata iyi şekilde hazırlanmasına olanak sağlanmıştır. Bu gelişim hayvanlarda yürüme ve kendi hayatlarını idame ettirecek yiyeceği bulmakla son bulurken, insanda yürüme, konuşma, eğitim, yiyecek temini gibi birçok farklı alanla devam ettiği için bu süreç uzun sürer. Bu nedenle insan, ailesinin yanında çocukluk dönemini geçirmeye diğer canlı türlerinden daha çok muhtaçtır. İşte bu gerekçe ile dengeli ve mutlu bir aile düzeni, insan yapısının düzenli bir şekilde gelişmesinde ayrılmaz bir parçadır.⁴⁶ Bu yüzden İslam dini, aileye önem vermiş, aile fertlerinin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarını bildirmiştir.

⁴⁵ Mustafa Çağrıncı, "İslam Ahlakı Kaynaklarında Aile ve Önemi", Din ve Hayat, XII, İstanbul 2011, 32.

⁴⁶ Seyyid Kutup, "Fî Zilâl-il Kur'an", Dünya yay., s. 371-372.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YETİM KAVRAMI VE TAHLİLİ

2.1. LÜGAT VE İSTİLAH ANLAMİ

Yetim kelimesi “ي-ت-م” kökünden türemiştir.⁴⁷ Sözlükte “yalnız olmak, tek başına kalmak” anlamındaki “yetîm” “يَتِيمٌ” ve “yütm” kelimeleri çeşitli nesnelere tekliğini ifade eder.⁴⁸ Bu anlamdan hareketle babası ölmüş çocuğa da yetim, çoğulu eytâm “أيتام”, yetâmâ “يتامى” adı verilir. Benzeri zor bulunan ve sedeften tek olarak çıkan iri inci tanesine “dürr-i yetîm”, “درة يتيمة” öncesinde ve sonrasında şiir olmayan tek beytinde “beyt-i yetîm” denir. Arapça’da annesini kaybeden çocuk için “aciyy”, “عجى” hem annesini hem babasını kaybeden çocuk için “latîm” “لطيم”⁴⁹ kelimeleri varsa da gerek konuşma dilinde gerekse yazılı metinlerde yetim bütün bu durumları ifade etmektedir.⁵⁰ Devellioğlu aynı kelime için bir de mecazen “Hz. Muhammed” manasını vermiştir.⁵¹

Kelimenin aslının geciktirmek anlamında olduğu da söylenmiştir. Bundan dolayı babasını kaybeden çocuğa “yetim” denilmiştir. Çünkü yapılan her iyilik, gecikmeli olarak çocuğa ulaşır.⁵²

Bu kelime, insanlar için kullanıldığında babasını kaybeden manasına gelir. Hayvanlar için kullanıldığında ise annesini kaybeden manasına gelmektedir. Kelimenin insan ve hayvandaki kullanımında “nafaka temini ve sorumluluk alma yükümlülüğü” belirleyici unsurdur. İnsan yaşamında çocuğun ve evin ihtiyaç temininde baba sorumluyken; hayvanlarda sorumluluk annededir. Bu sebepten dolayı

⁴⁷ Râzî, “Muhtasarü’s- Sihah”, Lübnan yay., Beyrut 1999, s. 745.

⁴⁸ İbn Manzûr, “Lisân ’ül- Arab”, “y-t-m”, Darü’l-Fikr Beyrut 1994, XII, 645.

⁴⁹ İbn Manzûr, XII, 645.

⁵⁰ Abdüsselam Arı, “Yetim”, DİA, İstanbul, 2013, c. XXXXIII, s.501.

⁵¹ Ferit Devellioğlu, “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat”, 2000. s. 1161.

⁵² Kurtubi, c. II, s.197.

insanlarda yetim; babası olmayan küçük çocuğa denilirken, hayvanlarda yetim; anneden mahrum kalan hayvana denilmektedir.⁵³

Sözlük anlamı bakımından babası hayatta olmayan herkese yetim denilse de fıkihta yetim, henüz bulûğ çağına ermemiş çocuklar için kullanılır.⁵⁴

Alimler, İslam hukukunda yetimliğin süresinin ne kadar olduğunu ayet-i kerimeler ve hadisler ışığında “bulûğ” ve “rüşd” olarak belirlemişlerdir.⁵⁵

“*Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin*”⁵⁶ ayeti, İslam hukukunda kişinin yetimlik vasfının sona ermesi ve malının kendine teslim edilmesinde, ergenliğin ve rüşd ispatının önemli unsurlar olduğunun altını çizmektedir.

Hz. Ali’den nakledilen bir hadiste ise “*Bulûğa (ergenliğe) erdikten sonra yetimlik kalkar.*”⁵⁷ sözü, yetimliğin, bulûğ çağı ile sona erdiğini ifade eder.

Yetim kelimesi, eşi vefat eden veya eşi olmayan kadınlar için de söylenir. Resulullah, bir hadisi şerifinde “*Yetim kadından (dul kadından) kendi nefsi için izin istenir.*”⁵⁸ buyurmuştur. Evlendirilmek için izin istemenin, küçük çocuğa ait bir eylem olmayacağı açıkça bellidir.

Ergenlik çağına ulaşmış kızlar için Arapça’da mecazi olarak “*yetime*” ifadesi kullanılır. “*Yetim kızdan kendi nefsi için izin istenir. Onun susması izindir.*”⁵⁹ hadisinde ergenlik dönemine girmeden önce babası vefat edip de evlilik çağı gelen bekar kız kastedilmiştir.⁶⁰

⁵³ Kurul, “*Mu’cemü’l-Vasît*”, c. I-VI, s. 1121.

⁵⁴ Arı, s.501.

⁵⁵ Talip Türcan, “*İslam Hukuku*”, Grafiker yay., 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 272.

⁵⁶ Nisa Suresi, 4/6.

⁵⁷ Ebû Dâvûd, “*Vesâyâ*”, 9.

⁵⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, “*Hak Dini Kur’an Dili*”, Azim yay., İstanbul, c. II, s.504.

⁵⁹ Ebû Dâvûd, “*Nikâh*” 23, 25; Tirmizî, “*Nikâh*” 18; Nesâî, “*Nikâh*” 31, 36.

⁶⁰ Ağırman, s. 11.

Bu durumda olan bir kimse, işlerini kendisi idame ettirecek ve herhangi bir kefile ya da yardımcıya muhtaç olmayacak duruma geldiğinde, o kişiye artık yetim denilmez.⁶¹

Kureyşliler, Hz. Peygamber'e (sav) "*Ebu Talib'in yetimi*" diyorlardı. Onlar bu sözü ya kıyastan ötürü veyahut da Hz. Peygamber'in toplumda değerini düşürmek ve O'nun amcasının evinde ve gözetimi altında büyüyen, anne babası olmayan bir çocuk olduğunu anlatmak için kullanmışlardır.⁶²

Yetim isimlendirmesi, bir kişi için ergenlik ve rüşt olgunluğuna eriştikten sonra halk arasında söylenmeye devam etse dahi, bunun hukuki veya dini hiçbir yaptırım ve geçerliliği yoktur.

Bunun yanı sıra babasını kaybeden bir çocuğun cinsiyeti, sosyal ve ekonomik statüsü gibi durumlar onu yetimlikten çıkarmaz.⁶³ Çünkü kaybedilen o şeyin yerine geçebilecek hiçbir şey yoktur. Olsa dahi ya aynısı olmayacak ya da yerini tutamayacaktır. İşte bu yüzden babasını kaybeden bir yetim çocuk da maddi olarak durumu iyi olsa bile yine de çevrenin ve yakın ailesinin ilgi ve sevgisine muhtaçtır.

Aynı zamanda anne-babası hayatta olduğu halde herhangi bir sebepten dolayı onlardan ayrı kalan ve sıcak bir aile yuvasından mahrum kalan, korumaya muhtaç çocukları da yetim kavramı içinde değerlendirmek gerekir.⁶⁴

---

⁶¹ Zemahşeri, el-Keşşaf, I, 494; Mehmet Şirin Ayrıl, "Kur'an'ın Yetimlere bakış açısı", (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, s.3.

⁶² Mehmet Şirin Ayrıl, "Kur'an'ın Yetimlere bakış açısı", (Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007, s.3.

⁶³ Halil Altuntaş, "Kur'an ve Sünnet Perspektifiyle Yetimler ve Öksüzler", IV Din Şûrası Tebliğ ve Müzakeresi, Ankara 2009, s.100.

⁶⁴ Altuntaş, s. 101.

2.2. YETİM KELİMESİNİN KUR'AN'DA KULLANIMI

Kur'an'ı incelediğimizde yetim kavramı; sekizi Mekki, dördü Medeni olmak üzere toplamda 12 surede yer alan 23 ayeti kapsayan bir dağılıma sahiptir.

Yetim kavramı, Kur'an'da 5 defa “yetim” “يَتِيمٌ”⁶⁵, 3 defa “yetimen” “يَتِيمًا”⁶⁶, 14 defa “yetâmâ” “يَتَامَى”⁶⁷, 1 defa “yetimeyni” “يَتِيمِينَ”⁶⁸ şeklinde, müfret, müsenna ve cemi olarak toplam 23 yerde geçmektedir.⁶⁹

Yetim kavramının çeşitli türevleriyle geçtiği ayetlerden yedisi yetimin malını korumak,⁷⁰ beşi yetimin maddi ihtiyaçlarını gidermek,⁷¹ beşi yetimi yedirip içirmek, doyurmak ve ona ikramda bulunmak,⁷² üçü yetim kızlara adil davranılması,⁷³ üçü yetimi korumak ve barındırmak,⁷⁴ biri ise onların durumlarını düzeltmek, onları eğitmek ve yetiştirmek⁷⁵ ile ilgilidir.⁷⁶

Nuzül kronolojisi açısından Duha suresi, yetim kavramına yer veren ayetleri içinde bulunduran ilk suredir.

Yetim konusu ile ilgili sure ve ayetleri nüzul zamanına göre kronolojik olarak sıraladığımızda görülür ki; yetim konusu, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin birinci yılının sonlarından hicretin onuncu yılının sonlarına kadar yani 23 yıllık nüzul sürecinin her aşamasında sürekli ele alınarak canlı tutulmuş ve İslam ile şereflenen sahabenin zihinlerinde de canlı tutulmak istenmiştir. Bu oluşturulmaya çalışılan zihni ve toplumsal farkındalıkla yetimliğin hassasiyeti ve haklarının korunmasına dair meseleler ilahi hitabın gündeminden hiç düşürülmemiştir.⁷⁷

⁶⁵ Bkz. En'âm, 6/152, Fecr, 89/ 17, İsrâ, 17/34, Duha,93/ 9, Maûn, 107/2.

⁶⁶ Bkz. İnsan, 76/8; Beled,90/15; Duha, 93/6.

⁶⁷ Bkz. Bakara, 2/83, 177, 215, 220; Enfâl, 8/41, Haşır, 59/7, Nisa/4/ 2,3,6,8, 10,36 ve 127; 127'de iki defa.

⁶⁸ Kehf,18/82.

⁶⁹ Neşet Uluşal, “Kur'an'da Yetim Kavramı”, İstanbul 2006, s.1.

⁷⁰ Nisa, 4/2,6,10,117; Enam, 6/153; İsrâ, 17/34; Kehf, 18/82.

⁷¹ Bakara, 2/177, 215; Nisa, 4/8; Enfâl, 8/41; Haşır, 59/7.

⁷² Bakara, 2/83; Nisa, 4/36; İnsan, 76/8; Fecr, 89/17; Beled, 90/15.

⁷³ Nisa 4/3; Bakara 2/127.

⁷⁴ Duha 93/6,9; Maun 107/2.

⁷⁵ Bakara, 2/220.

⁷⁶ Altuntaş, s. 100-114.

⁷⁷ Ömer Başkan, “Kur'ani Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı”, TDV, Ankara, 2018, s.36.

2.3. İSLAM'DAN ÖNCEKİ SEMAVİ DİNLERDE YETİM

Semavi dinler aynı kaynaktan beslenen ve birbirlerinin devamı olan ilahi dinlerdir. Bunların aynı kaynaktan beslendikleri ayet-i kerimeler ile sabittir:

“Tevrat’ı elbette biz indirdik.”⁷⁸

“Ardından o peygamberlerin yolu üzere, kendinden önce gelmiş olan Tevrat’ı tasdik edici olarak Meryem oğlu İsa’yı gönderdik. Ona da içinde hidayet ve nur bulunan, kendinden önce gelmiş olan Tevrat’ı tasdik edici, takva sahipleri için bir yol gösterici ve bir öğüt olarak İncil’i verdik.”⁷⁹

“(Resulüm!) Sana da kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onları koruyucu olarak bu kitabı hak ile indirdik.”⁸⁰

Ayet-i kerimelerde görüldüğü üzere Kutsal Kitaplar, Allah tarafından gönderilmiştir ve hepsi birbirinin devamı olup birbirlerini tasdik ederler. Bazı öğretileri aynen tebliğ etmelerine rağmen bazı uygulamalar indiği dönemdeki ihtiyaçlara göre, Allah tarafından değişikliğe uğratarak gönderilen peygamberin ümmetine tebliğ edilmiştir.

“Benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınmış olanların bir kısmının sizin için helâl olduğunu bildireyim diye gönderildim ve size rabbimden bir mucize getirdim. Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.”⁸¹

Nasıl ki ayet-i kerimede, Hz. İsa’nın Tevrat’ı doğrulayıcı olarak geldiği bildiriliyorsa aynı şekilde Peygamber Efendimiz’in de Tevrat ve İncili doğrulayıcı olarak geldiği ayetlerden anlaşılmaktadır.

“O sana kitabı, gerçeğin ta kendisi ve öncekileri doğrulayıcı olarak indirmiştir; daha önce insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ve İncil’i indirmişti; Furkan’ı da indirdi. Bilinmeli ki Allah’ın ayetlerini inkâr edenler için şiddetli bir

⁷⁸ Maide, 5/44.

⁷⁹ Maide, 5/46.

⁸⁰ Maide, 5/48.

⁸¹ Al-i İmran, 3/50.

azap vardır. Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.”⁸²

Aynı kaynaktan beslenen semavi kitapların çıkış ve gönderiliş noktalarının bir olmasından dolayı, birbirini tasdik ve teyit eden ahlaki, itikadi ve ameli hükümler içermişlerdir. Hem Kur’an’da hem de tahrife maruz kalmasına rağmen Kitab-ı Mukaddes’te, birbiriyle örtüşen ve aynı temayı ele alan hususlar arasında yetimlerin gözetilmesi ve haklarının korunması da gelmektedir. Özellikle Eski Ahit’te yetime yardım edilmesi gerektiği pek çok defa, açık bir şekilde vurgulanmıştır.⁸³

“İyilik etmeyi öğrenin, adaleti gözetin, zorbayı yola getirin, öksüzün hakkını verin, dul kadını savunun.”⁸⁴

*“Rab garipleri korur, yetime ve dul kadına yardım eder.”*⁸⁵

Kitab-ı Mukaddesteki ifadeler bize; yetim, öksüz ve dul kadınlara iyilik etmekten, adaletli olmaktan, infak etmekten ve haklarını gözetmekten bahsetmektedir. Buradan anlaşılıyor ki İsrailoğulları’nın da yetim ve öksüzlere karşı tavır ve tutumları adaletli ve hoşgörülü değildi. Onlar da toplumda güçsüzleri ihmal etmiş ve haklarını vermemişlerdi. Eğer durum öyle olmasaydı, birçok yerde bu konuya vurgu yapan ifadeler yer almazdı.

*“Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız Rab, el attığınız her işte sizi kutsasın. Zeytin ağaçlarınızı dövüp ürününü topladığınızda, dallarda kalanı toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Kalanları yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız. Bağbozumunda artakalan üzümleri toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız.”*⁸⁶

*“Öyle ki, sizin gibi payları ve mülkleri olmayan Levililer, kentlerinizde yaşayan yabancılar, öksüzler, dul kadınlar gelsinler, yiyip doysunlar. Bunu yaparsanız, Tanrınız Rab el attığınız her işte sizi kutsayacaktır.”*⁸⁷

⁸² Al-i İmran, 3/3-4.

⁸³ Can, s.133.

⁸⁴ Yeşaya 1/17.

⁸⁵ Mezmurlar, 146/9.

⁸⁶ Yasa’nın Tekrarı 24/19–21.

⁸⁷ Yasa’nın Tekrarı 14/29.

*“[Dul ve öksüz hakkı yemeyeceksiniz.] Yerseniz, bana feryat ettiklerinde onları kesinlikle iştirim. Öfkem alevlenir, sizi kılıçtan geçirtirim. Kadınlarınız dul, çocuklarınız öksüz kalır.”*⁸⁸

*“Yabancıya, öksüze, dul kadına haksızlık edene lanet olsun!”*⁸⁹

Yeni Ahit’te ise yetime sahip çıkma hususu Eski Ahit’te olduğu kadar yoğun bir şekilde ele alınmamıştır. Yeni Ahit’te direkt olarak yetime değil de yoksula yardım etmenin önemini ortaya koyan hükümler şu şekilde ifade edilmiştir.

*“Siz sadaka verirken, sol eliniz sağ elinizin ne yaptığını bilmesin. Öyle ki, verdiğiniz sadaka gizli kalsın.”*⁹⁰

Yukarıdaki ifadeler, yetimin gözetilmesini ve korunup kollanmasını dolaylı olarak anlatmaktadır. Zira buralarda takyit edici ve kısıtlayıcı bir ifade kullanılmayarak yetimleri de kapsayacak şekilde yoksullar veya güçsüzler şeklinde genel ifadelere yer verilmiştir. Yukarıda geçen bu genel değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere yetime sahip çıkma ve onların haklarını muhafaza etme Kitab-ı Mukaddes’te dini bir sorumluluk olarak inananların omuzuna yüklenmiştir.⁹¹

Kitab-ı Mukaddes’e baktığımızda; Hz. Musa’nın getirdiği öğretilerde yetim, öksüz ve dul kadınların hakları, onlara yardım ve iyi muamele gibi birçok hükmün üzerinde önemle durulmuş ve sert uyarılar yer almıştır. Ancak Hz. İsa’nın tebliğ ettiği öğretilerde bu konu çok fazla yer almamış yoksula yardım olarak genel ifadeler kullanılmıştır.

İncil ve Tevrat değerlendirildiği zaman eksik kaldıkları ve Kur’an-ı Kerim’in bunları tamamlayıcı olarak geldiği açıkça görülecektir. Zira Yetim, öksüz ve dul kadınların sadece sevgi, şefkat, güler yüz değil aynı zamanda hukuki hakları da vardır. Ancak bu konu Kutsal Kitaplarda yeterince işlenmemiştir. Burada onlara yardım edilmesi emredilmiş; ancak kendi haklarının verilmesi, miras, evlilik gibi konulara değinilmemiştir. Nitekim onlar yardıma ve sevgiye muhtaçtır; ama aynı

⁸⁸ Mısır’dan Çıkış 22/22–24.

⁸⁹ Yasa’nın Tekrarı 27/19.

⁹⁰ Matta, 6/1-4.

⁹¹ Can, s.157.

zamanda hukuki haklara sahip olması gereken bireylerdir. İşte Kur'an-ı Kerim, diğer kutsal kitapların eksik kalan bu yönlerini de ele almış ve hem manevi hem de hukuki olarak onlara sahip çıkmıştır.

2.4. CAHİLİYEDE YETİM

Yetimlik insanlığın var olmaya başladığı ilk anlardan itibaren hep olagelmiş bir yaşam ve imtihan gerçeğidir. Yetim veya yetimlik dünyanın her yerinde ve hangi ırka mensup olursa olsun her insanın yaşayabileceği veya karşılaşılabileceği bir durumdur. Konu çok geniş ele alınabilmeye müsait olsa da biz konuyu sadece Kur'an-ı Kerim'in sınırları içerisinde ele alacağız. Ancak yüce kitabımız Kur'an'da cahiliyedeki yetim çocukların durumlarına ve onlara karşı yapılan haksız uygulamalara da yer verilmiştir. Bundan dolayı asıl konumuza geçmeden önce cahiliyede ki yetimlerin durumlarına ve onlara yapılan haksız uygulamalara da bakmamız bize işleyeceğimiz ayetlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve Kur'an-ı Kerim'in başta insana özellikle de yetim kalmış bakıma ve ilgiye muhtaç çocuklara ne kadar önem verdiğini tüm Müslümanlara göstermede örnek teşkil edecektir.

İslam öncesi cahiliye toplumunda, soy olarak ve maddi bakımdan güçlü kişiler rahat bir hayat sürmekte ve yetim, öksüz, yaşlı, güçsüz, insanlar üzerinde egemenliklerini kurarak baskı uygulamaktadır. Sahipsiz ve güçsüz insanlar, her türlü sıkıntılara ve çeşitli zorluklara maruz bırakılmaktadırlar. Yetimler de bu olumsuz şartları yaşayanlar arasında ilk sırada gelmektedir. Bu dönemde kabileler arası savaşların ve kan davalarının çok sık yaşanması sonucunda binlerce insan hayatını kaybetmekte ve arkalarında onlarca yetim bırakılmaktadırlar. Bu çocuklar, babalarının onlara bıraktığı mirastan da mahrum edilmektedir. Çünkü Arap Yarımadasının adet ve geleneğine göre, eli silah tutmayan çocukların, kadınların, kızların, savaşamayan yaşlıların mirasta payları yoktur.⁹²

Cahiliye Arap toplumunda güçlü olanlar, her zaman zayıflara baskı ve zulüm uygulardı. Hele velisi olmayan, sahipsiz, yetim erkek ve kız çocuğuna her türlü

⁹² Hüseyin Ertuğ, "İslam da Yetimlerin Hukuki Statüsü", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum 2009, Sy. 31, s.133.

haksızlık reva görülürdü. Öksüz, zavallı kızlar kimin himayesine verilirse o kişi onlara istediği şekilde muamele ederdi. Genç ve güzel kızlar için kurtuluş yoktu. Ya tecavüz edilirdi ya da zorla nikâha alınırlardı. Nikâha alındıktan sonra ise kendilerine bir meta gibi bakılırdı.⁹³

Kısacası bu sahipsiz yetim kalmış çocuklara ve güçsüz kişilere karşı her türlü kötü uygulama normal karşılanıyordu. Yetim çocukları kim himaye ederse onlara istediği şekilde davranabiliyordu. Mesela yetim olan çocuk, himayesine girdiği akrabasının tüm ev halkına hizmet etmek zorunda bırakılırdı.⁹⁴ Cahiliye toplumunda; yetimlerin sahip oldukları malları, hesap vermeden ellerinden almak ve onları küçümseyerek ezmek suç sayılmıyordu.⁹⁵

Yukarıda zikredilen sözleri doğrulayan bir olay şöyle anlatılmaktadır: *“Ensar’dan Sa’d b. er-Rebi, Uhud’ta şehit düşmüştü. Geride ise karısını ve iki kızını bırakmıştı. Amcaları, Sa’d’ın geriye bıraktığı malın hepsini alarak Sa’d’ın karısına ve çocuklarına hiçbir şey bırakmamıştı. Sa’d’ın hanımı da durumu Hz. Peygamber’e şikayet etmişti. Miras ayetinin nazil olmasından hemen sonra Hz. Peygamber, Sa’d’ın kardeşine: malın üçte ikisini kızlara, sekizde birini Sa’d’ın hanımına verip, kalanını kendisinin almasını emretmiştir.”*⁹⁶

Burada yetimlerin babalarından intikal eden mirasları, veli ve vasileri yüzünden kaybettiklerini özellikle vurgulamak gerekir. Ne yazık ki o dönemde baba hayatta iken çocuğa yapılan muamele başkadır. Çocuk babasını yitirip yetim kaldıktan sonra ise ona gösterilen muamele tamamen değişmekte, uzak akrabalar ve komşular bir yana, kan bağı bulunan dayı, ağabeyi ve amcası bile ondan yüz çevirmekte ve uzak durmaktadır.⁹⁷

Cahiliyede yetimler başta olmak üzere tüm güçsüz insanlar ferdi, ailevi, mali ve içtimai açıdan birçok maddi ve manevi haksız uygulamalara maruz kalmışlardır. Bu yönüyle cahiliye dönemi yetimlerin ciddi manada horlandıkları, hakir görüldükleri ve sosyal hayattan dışlandıkları bir dönem olmuştur. Babasızlığın vermiş olduğu acıyı,

⁹³ Mevdudi, “*Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*”, c. I, s. 38.

⁹⁴ Ertuç, s.134.

⁹⁵ Ağırman, s.24.

⁹⁶ Ebü Davud, 1969, III, 316.

⁹⁷ Can, s.133.

cahiliye davranış ve yaşantısı daha da derinleştirmiş ve yetim kalan çocuklara telafisi mümkün olmayan izler bırakmıştır. İşte tam karanlığın ve zulmün adalet sayıldığı, güçsüz ve kimsesizleri ezmenin güç ve zenginlik göstergesi olarak algılandığı bir ortamda Kur'an-ı Kerim getirdiği ilke ve prensiplerle yetimlerin özlük ve sosyal haklarını teminat altına almış ve tüm insanların eşit bir yaşam sürmesini ilke edinen prensipler ve hükümler ortaya koymuştur.

2.5. İSLAM'DA YETİM

İnsan hayatı doğumla başlar gençlikle zirveye çıkar ve ölümle son bulur. Bu yolculuk sırasında her insan farklı imtihanlarla sınanır. Kimi insan bedeni, kimisi maddi, kimisi ise manevi imtihana tabi olur. Ancak içlerinde bir imtihan türü vardır ki Yüce Allah Kur'an'da on iki surenin yirmi üç ayetinde, Peygamber Efendimiz (sav) birçok hadisinde önemle üzerinde durmuş ve o imtihana maruz kalan kişinin hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını öncelikle tüm Müslümanlara bir görev olarak vermiş, sonrasında ise eksikliklerinin devlet tarafından karşılanmasını öğütlemiştir. Verilen görevi en iyi şekilde yapan Müslümanları ise Allah Teâlâ, cennetle müjdelemiştir. Üzerinde bu kadar hassasiyetle durulan bu imtihan, yetimlikdir. Çünkü yetimlik, dünyanın değer biçilemez sevgilerinden olan ve çocuğu dünyaya getiren anne-baba sevgisinden mahrum kalmaktır. Bu mahrumiyet kişide hiçbir şeyle telafi edilemeyecek bir boşluk oluşturmaktadır.

Babasını kaybeden çocuk, genellikle koruma ve yardımdan, annesini yitiren bir çocuk ise şefkat ve sevgiden yoksun kalmış sayılır. Anne baba arasında her ne kadar böyle görev ayırımı olmasa bile anne sevgi ve şefkat bakımından babadan, baba da koruma ve cesaret yönüyle anneden genellikle daha ağır basar.⁹⁸

Yetim kalmak birçok farklı nedenle olabilir: Savaşlar, yoksulluk, doğal afetler, bulaşıcı salgın hastalıklar vb. nedenler çocuğu maddi ve ruhi açılardan korumasız ve savunmasız hale getirir. Yetim kalan çocuklar maddi açıdan; gıda, giyecek, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarının yanı sıra duygusal olarak da ilgi ve desteğe muhtaçtırlar. Nitekim yetimler, daha küçük yaşta endişe, kızgınlık, dışlanma, depresyon, hayata

⁹⁸ Ali Can, "Kur'an-a Göre Yetimlerin Himayesi", Diyanet İlmi Dergi, Ankara 2016, s.3, sy.132.

karşı güvensizlik, onları gözetiminde tutacak bir otoritenin olmayışı, diğer insanların ve arkadaşlarının acıyan bakışları gibi duyguları yaşamak durumunda kalırlar.⁹⁹

Peygamber Efendimiz hadisi şerifinde; “*Kim Müslümanların arasında bulunan bir yetimi alarak, yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek bir günah (şirk) işlemediği takdirde, Yüce Allah onu mutlaka cennete koyar.*”¹⁰⁰ buyurarak ümmetini yetime bakmaya teşvik etmiş ve verilecek ödülü başta Allah rızası olmak üzere Cennet’ül ala olarak belirtmiştir.

Bu konunun üzerinde önemle durulmasını gerekli kılan başka bir nokta ise yetim kalan çocukların zayıf ve güçsüz durumları onları suistimale ve her türlü sömürüye açık hale getirmesidir. Kur’an, insanlar tarafından suistimale açık alanlarda, kesin hükümler vaz etmiş ve bu konularla ilgili dikkat edilmesi gereken birtakım sınırlamalar ortaya koymuştur. Böylece meydana gelebilecek bazı haksızlık ve zulümlerin daha baştan önüne geçilmek istenmiştir.¹⁰¹

Babasının vefatıyla birlikte korumasız kalan bir çocuğun pek çok açıdan haksızlık ve mağduriyete maruz kalabileceği kuvvetle muhtemeldir. Yetim kalmış bir çocuk eğer himaye edilmez ve sokağa terkedilirse o, yarın toplumsal huzuru ve sosyal barışı tehdit eden bir unsur haline gelecektir. Yetim kalan çocuğun himayesi öncelikle yakın akrabalarına düşer. Eğer himaye edecek kimsesi yoksa, o zaman bu görev devlete düşmektedir.¹⁰²

Öksüz ve yetim çocuklara karşı öncelikle yakınlarının, ardından toplumun sorumlulukları, maddî ve manevî olarak ikiye ayrılmaktadır. Maddî sorumluluklar, onların can ve mallarını korumak; yeme-içme, giyinme ve kalacak yer gibi ihtiyaçlarını karşılamak olarak ifade edilebilir. Manevî sorumluluklar ise annesi veya babası hayatta olmayan çocukların psikolojik gelişimini ve her türlü eğitimini içine alan davranışlardır. Örneğin; çocuğa şefkatle yaklaşmak, sevgi dolu sözler söylemek, içinde kendini rahat hissedeceği huzurlu bir ortam hazırlamak, eğitimiyle ilgilenmek ve güzel ahlak kazandırmak için gayret etmek gibi hususlardır. Yetim çocuğun

⁹⁹ H. Zehra Kavak, “*Dünyada Yetim Gerçeği*”, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul 2014, s.17.

¹⁰⁰ Tirmizî, “*Birr*”, 14, no: 1918

¹⁰¹ Can, s.130.

¹⁰² Can, s.130.

bakımını üstlenen kişi veya kişiler, çocuğun başta İslami olmak üzere her türlü eğitim, öğretim ve terbiyesinden sorumludurlar. Çünkü o kişiler, çocuğun bakımını üstlenmeyi kabul etmekle ona öz evladı gibi muamele etmeyi kabul etmiş olmaktadır.¹⁰³

Allah Resulü bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: *“Yetim başını okşamak, sevapların en büyüğünü kazandırır: Kim Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç sayısınca iyilik yazılır. Kim yanında bulunan yetim erkek veya kız çocuğa iyi davranırsa, ben ve o, cennette şu ikisi gibidir, buyurarak (iki parmağını birbirine yapıştırmıştır).”*¹⁰⁴ yetimlere nasıl yaklaşılması gerektiğini ve bu yaklaşımın mükafatını bu sözleriyle ümmetine müjdelemiştir.

Hiz. Ömer, bir hadiste Peygamber Efendimiz’in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: *“Yetim ağladığı zaman onun ağlamasından Rahman’ın Arş’ı titrer. Yüce Allah meleklerine buyurur ki: Ey meleklerim! Şu babası toprakta kaybedilmiş olan yetimi ağlatan kimdir? Melekler: “Sen en iyi bilensin ey Rabbimiz! derler. Yüce Allah buyurur ki: “Şahit olunuz, her kim bunu susturur, hoşnut ederse ben de onu kıyamet günü hoşnut etmeye garanti veriyorum.”* Bu hadisin müjdesi üzerine Hiz. Ömer, bir yetim gördüğü zaman ona şefkatle yaklaşır, başını okşar ve ona bir şeyler verirdi, diye rivayet edilmiştir.¹⁰⁵ Allah Resulü’nün bu müjdesi, bu konuda söylenen tek hadis olsaydı dahi, yetime karşı nasıl hassas davranmamız gerektiğini bize açıklaması açısından yeterli olurdu.

¹⁰³ Celal Ağırman, *“Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları”*, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2007, Sy. II, s.12-13.

¹⁰⁴ Ahmed bin Hanbel, *“Müsned”*, 5/250

¹⁰⁵ Ebû Nuaym el-İsfahânî, thk. Seyyid Kisravî Hasen, *“Târîhu Esbehân”*, Dar’ul Kütübi İlmiyye, Beyrut, c.I, s. 269.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKKÎ AYETLER BAĞLAMINDA KUR'AN'DA YETİM

3.1. MEKKÎ AYETLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'e yirmi üç yıllık bir sürede nazil olmuştur. Bu sürecin on üç yılını Mekke, on yılını ise Medine dönemi oluşturmaktadır. Nüzûl süreci, ilk emir olan “*İkra*” “أقرأ” (el-Alak 96/1-5) ile başlamış ve Bakara 2/281. ayetin vahyi ile de tamamlanmıştır. Kur'an'ın parça parça indirilmesi, tevhid akidesinin benimsenmesinde ve ibadet esaslarının uygulanmasında büyük kolaylık sağlamıştır.¹⁰⁶

Kur'an'ın mekkî ve medenî olarak incelenmesi de Kur'an'ın daha kolay anlaşılmasını ve getirdiği hükümlerin dönemlere göre incelenmesini kolaylaştırmıştır. Bu ayırımı bazı kural ve kaideler belirlenmiştir. Bu kaideler şu şekilde ifade edilebilir:

- i. Kur'an ayetlerinin nazil olduğu yer dikkate alınarak yapılan tanımlamalar: Mekke de nazil olan sure veya ayetlere Mekkî, Medine de nazil olan sure veya ayetlere ise Medenî denilmiştir.
- ii. Mekke'den Medine'ye hicreti esas alarak yapılan tanımlamalar: Hicretten önce inen ayet ve sureler Mekkî, hicretten sonra inen ayet veya surelere ise Medenî denilmiştir.
- iii. İnen ayetin muhatap aldığı kişi ya da kesimi dikkate alan tanımlamalar: Mekke halkına hitap eden ayetler Mekkî, Medinelilere hitap eden ayetlere ise Medenî denilmiştir.¹⁰⁷

Mekke ve Medine de nazil olan sure ve ayetler sadece bir mekânın bilinmesi ve tarihi açıdan önem arz etmez. Aynı zamanda o mekanlarda yaşayan insanların

¹⁰⁶ Muhammed Şerif Kahraman, “*Kur'an'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*”, (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2010, s. 76.

¹⁰⁷ Suyutî, “*el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*”, Daru İbn Kesir, Dimeşk, 2002, I, 26-27.

bireysel, sosyal, ailevi ve ahlaki durumlarının bilinmesi açısından da önem arz eder. Kur'an her iki mekânda yaşayan insanların bireysel, toplumsal ve ailevi durumlarını nazara almış ve getirdiği hükümleri orada yaşayan insanların seviyelerine ve yaşayış tarzlarına uygun bir dille ifade etmiştir.

Cahiliye döneminde Arap toplumu putlara tapıyor, Allah'a ortak koşuyor, vahyi ve din gününü inkâr ediyordu. Kur'an'ın bildirdiğine göre onlar, ölüp de toprak olduktan sonra diriltileceklerine inanmıyorlardı:¹⁰⁸

*“Gerçekten biz, ölüp bir toprak ve kemik yığını hâline geldikten sonra mı, biz mi tekrar diriltileceğiz?”*¹⁰⁹

Aynı zamanda hayatın ancak bu dünya yaşantısından ibaret olduğunu düşünüyorlardı:

*“Dediler ki: Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helâk eder. Bu hususta onların hiçbir bilgisi de yoktur. Onlar sadece zanna göre hüküm veriyorlar.”*¹¹⁰

Bu dünyaya kendilerini kaptırmış ve güçleriyle her şeyi elde edeceklerine o kadar inanmışlardı ki, onları sorguya çekecek birini ve hesap gününü kabul etmek istemiyorlardı. Allah Teâlâ ayetlerinde onların kendi sözlerine yer vererek cahiliye toplumunu duyduğunu ve onların yaptıklarından haberdar olduğunu göstermiş ve devamında inkâr edenlere hitap eden azap ayetleriyle de sözlerinin etkisini arttırmıştır.

Cahiliye toplumu düşmanlıkta, zulümde ve mazlumun hakkını yemede de çok ileri gitmiş, kan dökücü bir kavim idi. Cahiliye toplumu bu özellikleri taşıyan bir kavim olduğundan Kur'an'ı Kerim Mekkî surelerde onları muhatap almıştır. Kur'an'ın Mekkî surelerini incelediğimizde onları bu inançlarından men edici ve uyarıcı bir üslup kullanıldığını görüyoruz. Kur'an bazen onları korkutmuş, bazen de

¹⁰⁸ Atilla Yargıcı, “Mekkî ve Medenî Surelerin Ana Mesajları Açısından Değerlendirilmesi”, İslami Araştırmalar Dergisi, 2004, sy. IV, s.283.

¹⁰⁹ Saffat, 36/16.

¹¹⁰ Casiye, 45/24.

inançlarının batıl olduğuna dair deliller serdetmiştir.¹¹¹

Mekkî Ayetlerin genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Tevhide, tek olan Allah'a ibadet etmeye davet etmekte, öldükten sonra dirilme ve cezayı ispatı, kıyamet ve onun korkunç sahnelerini, cehennem ve azabını cennet ve nimetlerini beyan etmektedir.

2. Toplum binasının üzerine kurulacağı ahlaki faziletler ve hukuki kuralların genel esaslarını vaz etmekte, müşriklerin kan dökme, zulmetme, yetim malı yeme ve yaptıkları kötü davranışları hususundaki cürümlerinin kötülüğünü ortaya sermektedir.

3. Müşrikleri inançsızlıklardan ve kötülüklerden uzaklaştırmak, geçmiş ümmetlerin akıbetlerinden ibret alınması ve Peygamberimiz'in müşriklerin eziyetlerine sabretmesini sağlamak maksadıyla geçmiş ümmet ve peygamber kıssalarını anlatmaktadır.

4. Lafızlarının kuvvetli, fasılalarının kısa, ibarelerinin veciz ve kasemlerle anlamların te'kid edildiği görülmektedir.¹¹²

---

¹¹¹ Yargıcı, s.283.

¹¹² Yargıcı, s.283.

3.2. YETİMİ HOR GÖRENLERE UYARI AYETLERİ

Allah Teâlâ, iyilik yapanlardan haberdar olduğunu bildiren ayetlerin yanında yapılan kötülüklerden de haberdar olduğunu Mekke toplumuna söylemekte ve onları bu yanlış davranışlara karşı sert bir dille uyarmaktadır. Bu uyarının Mekkî ayetler içerisinde iki yerde yapıldığı görülmektedir. Birisi Fecr suresinin on yedinci ayetinde diğeri ise Maun suresinde geçmektedir.

Fecr suresinde yetimlerden bahseden ayetin bir öncesinde Allah Teâlâ, Mekke halkının içinde bulunduğu yanlış düşüncelerden bahsetmektedir. Bu yanlış düşünceler şu şekilde sıralanabilir; Kişiye verilen malın çokluğu ya da azlığının sevgi ve değer göstergesi olmadığı, halkın hem yetime ikram etmemesi hem de yardıma teşvik etmemesi ve mal kazanmaya olan hırslarıdır. Böylece Müslümanlara olumsuz örnekler verilerek sakınmaları gereken konular bir kez daha hatırlatılmıştır.

Fecr suresi 17

Yetimler ile ilgili inen Mekkî ayetler incelendiğinde ilk sırada Fecr suresi yer almaktadır. Sure otuz ayet olup, Mushaf'taki sıralamada seksen dokuzuncu, iniş sırasına göre onuncu suredir. Leyl suresinden sonra Duhâ suresinden önce inmiştir.¹¹³

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ

“Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz!”¹¹⁴

Müşrik Araplardaki benlik düşüncesi Allah’a karşı küstahlık derecesine varmıştı. Ayette sadece kendi çıkarlarını düşünmeleri, diğer insanlara karşı sorumsuz ve ilgisiz davranmaları, çılgınca mal edinme arzuları ve egoizm tutkusunu etkileyici bir üslûpla eleştirilirken, dini ve ahlaki olarak Allah’ın (cc) hoşnut olacağı bir yaşamın nasıl olacağı konusunda da Müslümanlar aydınlatılmıştır.¹¹⁵

“كَلَّا / Hayır” lafzı durumun zannedildiği gibi olmadığını gösteren bir ifadedir. Zengin olan kişi, üstün ve şerefli olduğu için zengin değil, fakir olan kişi de alçak ve

¹¹³Kurul, “Kur’an Yolu”, DİB yay., Ankara 2017, c. V, s. 14.

¹¹⁴ Fecr, 89/17.

¹¹⁵ Kurul, “Kur’an Yolu”, c. V, s. 620-621.

değersiz olduğundan dolayı fakir değildir. Aksine zenginlik ve fakirlik, varlık ve yokluk Allah'ın takdiri ve imtihanıdır.¹¹⁶

Ayet-i kerimede de konunun böyle olmadığını görüyoruz, kişiye verilen çokça mal, o kişinin çok sevildiğinin ya da eksiltelen mal kişinin cezalandırıldığının göstergesi ya da ölçütü değildir;

*“Mallar ve evlatlar, dünya hayatının süsüdür. Baki kalacak salih ameller, Rabbinin katında, sevap olarak da ümit olarak da daha hayırlıdır.”*¹¹⁷

Kendisine mal verilen insan ile kendisine dünya nimetleri kısıtlı verilen insanın, Allah'a itaat noktasında imtihanı düğümlenir. Zengin olduğunda zenginliğinin Allah'tan geldiğine inanarak hamd eden, fakir olduğunda ise fakirliğinden dolayı sabrederek Allah'a itaat eden her kul imtihanında başarıya ulaşmış olmaktadır.¹¹⁸

Ayette geçen “*ikram*” kavramı sadece açlığı gidermek değil aynı zamanda maddi, manevi, toplumsal her türlü ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçlara günümüzde insani yardım denilmektedir.¹¹⁹

“Yetime ikram etmeme” ayeti hakkında Râzî:

- i) Yetime iyi muamele etmeme
- ii) Yetimin mirastaki hakkına engel olmak ve yetimin malını yemek
- iii) Elinden malını almak¹²⁰ anlamlarını vermiştir.

Yetime kötü muamele eden kişileri eleştiren ayetlerdeki vurgu, psikolojik ve sosyolojik açıdan yetimleri dikkate almayı gerektirmektedir. Bu, alimlerin ayetlerdeki ortak düşüncesidir. Yetimleri aşağılama, küçük düşürme, zulmetme, baskı uygulama gibi tüm olumsuz davranışlar yetimlerde duygusal açıdan bir yıkıma neden olacağından sert bir dille eleştirilmiş ve bu tarz davranışların önüne geçilmek

¹¹⁶ Kurtubi, c. XIX, s. 93-94.

¹¹⁷ Kehf, 18/46.

¹¹⁸ İbn Kesir, c. X, s.5638.

¹¹⁹ Tabatabaî, “*el-Mizan fî-Tefsîri'l Kur'an*”, c. VI, s. 129.

¹²⁰ Razi, c. XXIII, s.130.

istenmiştir.¹²¹

Nimeti bize verenin asıl sahibinin Allah olduğunu, bu nimeti layık olduğumuz ya da hak ettiğimizden dolayı vermeye mecbur olmadığını, aksine bir lütuf olarak verdiğini bilmek ve bizlere nimet verdiğinde şükretmek, eksilttiğinde de sabretmek istenmektedir. Allah'ın nimetler vererek imtihan ettiği kullarının, bu nimetleri yoksul ve muhtaç olanlarla paylaşması ve infak yarışında diğer insanlara da örnek olarak, toplumsal bir farkındalığın oluşmasına ve yardımlaşmanın kurumsal bir hale gelmesine katkıda bulunması istenmiştir.

Maun suresi 2

Maun suresi yedi ayet olup, Mushaf'taki sıraya göre yüz yedinci, iniş sırasına göre on yedinci suredir. Tekâsür suresinden sonra Kâfirun suresinden önce Mekke'de inmiştir.¹²² Bu surede Allah Teâlâ, namaz kıldığı halde yetimi itip kakan, hor gören, yoksulu doyurmayan, bunları yapmaya teşvik etmeyen, ahiret gününü inkâr eden insanları kınamış ve vay o insanların haline diyerek yaptıkları davranışların yanlışlığına dikkat çekmiştir. Surenin sert üslubu, bu surenin incitici bir davranış neticesinde inmiş olabileceğini göstermektedir.

فَذٰلِكَ الَّذِي يُدْعُ الْيَتِيْمَ

“İşte o, yetimi itip kakan kimsedir.”¹²³

Bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur. İlk görüşe göre ayet, Ebu Cehil hakkındadır. Bir yetim, velisi olan Ebu Cehil'in yanına bir gün çıplak halde geldi. Kendisine bırakılan maldan bir kısmını Ebu Cehil'den istemesine rağmen Ebu Cehil, çocuğu azarladı ve ona bir şey vermedi. Yetim çocuk, boynu bükük olduğu halde Hz. Peygamber'in yanına gelerek durumu ona anlattı. Resûlullah, çocuk ile beraber Ebu Cehil'in yanına giderek çocuğun hakkını vermesini söyledi. Ebu Cehil, çocuğun malını vermeyi kabul etti. Kureyş'in ileri gelenleri neden malı hemen teslim ettiğini sorduklarında, Ebu Cehil, Muhammed'in iki yanında iki mızrak gördüm. Hareket edersem bana saplanacağını zannettiğim için korkarak malı teslim ettim

¹²¹ İsmail Hakkı Bursevî, “*Ruhu'l-Beyân*”, (çev. Heyet), Eser yay. c. VI, s. 261, İstanbul 1970.

¹²² Kurul, c. V, s. 695.

¹²³ Maun, 107/2-3.

dedi.¹²⁴ Ayetin tefsirinde anlatılan bu durum Mekke toplumunun ileri gelenlerinin, yetim ve güçsüzlere karşı olumsuz ve acımasız durumunu göstermesi ve yetimin hakkı yeniyorsa İslam'ın hükmünün kesin olduğunu ve tavizi gerektirmediğini bizlere göstermektedir.

Ayetin nüzul sebebi ile ilgili diğer bir rivayet de Kurtubi (ö.671/1273)¹²⁵ ve Derveze'nin (ö. 1984)¹²⁶ tefsirlerinde geçmektedir. Bu rivayete göre sure, Ebu Süfyan hakkında inmiştir.

Buradaki “فَذَلِكِ الَّذِي” ayetinde geçen “fe” bir cümle yerine geçmektedir. Yani, “sen bilmiyorsun, bilmelisin ki odur” anlamındadır. Ya da “ahireti inkâr ettiği için o şahıs böyledir ki...”¹²⁷ manasındadır.

Bu yorumdan; ahireti inkâr etmenin kişinin karşısındakine ya da ihtiyaç sahibine karşı merhametsiz davranışına neden olduğunu, insanları bir arada mutlu bir şekilde yaşatacak olanın din olduğunu anlıyoruz. Surenin baş kısmında geçen “Dini yalanlayanı gördün mü?” ifadesi de yapılan tüm bu davranışların dini yalanlamayla eş değer olacağını gösteriyor.

Bu ayet, herhangi bir dine inanmayan veya dinî hassasiyetleri zayıf olan toplumlarda yetime ve yoksula bakışın olumsuz olacağı veya samimi olmayacağını ifade eder. Bunun en bariz örneğini Observer gazetesinin verdiği haberde görmekteyiz. Gazete, aralarında ünlü ilaç firmalarının da bulunduğu bir grup ilaç firmasının, AIDS ilacı için yaptıkları deneylerde yetim çocukları ‘laboratuvar faresi gibi’ kullandığını¹²⁸ yazdı. Bu olay göstermektedir ki; toplumlar modern ya da teknolojik olarak ne kadar gelişmiş olursa olsun, Allah ve ahiret inancının içinde bulunmadığı bir düşünce sisteminde insanî değerler ve hassasiyetler de yerine oturmamaktadır.¹²⁹

¹²⁴ Mevdudi, c. VII, s. 256-257.

¹²⁵ Kurtubi, c. XIX, s.388

¹²⁶ Derveze, “Tefsir ‘ul Hadis”, c. VII, s. 452.

¹²⁷ Mevdûdî, c. VII, s. 256.

¹²⁸ http://www.martiyazilim.com.tr/marti.php?yol=haberler/vaycanina/2004_2/observeraidsilaciyetimcocuklardadenendi.htm.

¹²⁹ Cemal Ağırman, “Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2007, sy. II, s.19.

يُدْعُ ifadesi, “يَدْعُ” şeklinde de okunmuştur ki bu durumda ayet, “O, yetimi terk ediyor/davet etmiyor, yani herkesi davet ederken, yetimi eksik bırakıyor” demektir.

Yine يَدْعُ ifadesi, “يَدْعُ الْيَتِيمَ” olarak okunduğunda; yetimi, kendisine hizmet etsin ya da yardımsever gözüksün diye çağırır ama onunla ilgilenmez, onu yedirip-içirmez. şeklinde de yorumlanmıştır.

Kelimeyi şeddeli olarak “يُدْعُ” şeklinde okumak ise bahsedilen kişinin, bu işi alışkanlık haline getirdiği şeklinde mana vermemizi sağlar.¹³⁰

ed-Dahhâk, “*İşte o, yetimi şiddet ve sitemle itendir.*” sözü ile ilgili, İbn Abbas’ın “Hak ettiğini ona vermeyerek itendir.” Katade’nin “Ona kahredip, zulmedendir.”, şeklinde yorumladığını ifade etmektedir.¹³¹

İslam alimleri, yetimi itip kakma hususunda üç farklı yorum yapmışlardır:

Birincisi, yetimin sahip olduğu hakkını yer ve babasının ona bıraktığı mirasa el koyarak onu yetime vermez, yetimi mahrum eder. İkincisi, yetim yardım istemek için ona gittiğinde merhametli davranmaz, yetimi yanından kovar, yetim eğer ayrılmaz ve beklemeye devam ederse, iterek azarlayarak kovar. Üçüncüsü ise yetime zulmeder. Yetimi, evine akraba olarak aldıysa bütün ev halkına hizmet ettirir. Yetim, evde herkesin işlerini yapmak ve azarlamalarına katlanmak zorunda kalır, şeklinde yorumlar yapmışlardır.¹³²

Yukarıda ifade edilen davranışlar çok yaygın olmalı ki ayetlerin sert dili ve uyarıcı üslubunun yanında bu alışkanlıkları yapmayanlara ya da terk edenlere de Peygamber Efendimiz’in hadis-i şeriflerinde verilecek mükafatları çok yüksektir:

Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “*Her kim ihtiyaçtan kurtuluncaya kadar Müslümanlardan bir yetimi (baktığı çocuklarının arasına) katarsa, o kimseye cennet vacib olur.*”¹³³

Bir başka hadiste ise;

¹³⁰ Razi, c. XXIII, s.442.

¹³¹ Kurtubî, c. XIX, s. 388.

¹³² Mevdûdî, c. VII, s. 256.

¹³³ Müsned, IV, 344.

“Müslümanların evlerinden en iyisi, içinde yetime iyi muamele edilendir. En kötü ev ise içinde yetime kötü muamele edilen evdir.”¹³⁴

İslam dini öncelikle ihtiyaç sahiplerini, toplumun zayıf ve himayeye muhtaç kesimlerini korumayı hedeflemiştir. Anne babası hayatta olan kişi zaten bir himaye edeni olduğundan toplumda bir yer edinebilecektir. Ama yetimler sadece akraba ya da toplumun desteğiyle varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebileceklerinden öncelikle bu kesimi önemsemiş ve onlara iyiliğe teşvik etmiştir. Bu kişilere alaycı gözle ya da küçümseyerek bakan, onlara hakaret eden, onları itip kakan kimseler toplumdaki zayıfların haklarını çiğniyor, onlara zulmediyor demektir. Güçsüzlere karşı yapılacak bu zulüm toplumların geleceğini tehlikeye sokacaktır. İslam, sevgi ve barış dini olduğundan daha nüzulün ilk yıllarından itibaren bu önlemleri alarak insanlar arasında sevgi, barış ve dayanışmayı sağlamak, sıkıntıları azaltmak ve mutlulukları da arttırarak bir insanlık bilinci oluşturmak istemiştir.

3.3. PEYGAMBERİMİZİN YETİMLİĞİ VE YETİMLERE YAKLAŞIMI

Duhâ suresi 6-9

Peygamber Efendimiz’in yetimliği konusu Duhâ suresinin 6-9 ayetlerinde ele alınmıştır.

Duhâ suresi on bir ayet olup, Mushaf’taki sıralamada doksan üçüncü, iniş sırasına göre on birinci suredir. Fecr suresinden sonra inşirah suresinden önce nazil olmuştur.¹³⁵

Surenin nüzul sebebi ile ilgili aşağıdaki rivayet aktarılmaktadır:

Buhari’den nakledilen hadiste Esved b. Kays demiştir ki; Cündeb b. Süfyan’ın şöyle dediğini işittim: *“Resulullah (s.a.v) rahatsızlandı. İki üç gece kalkamadı. Bir kadın geldi, “Ey Muhammed! Umarım ki şeytanın seni bırakmış olsun. Görüyorum ki iki üç gecedir sana yaklaşmadı.” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah Duhâ suresinin ilk*

¹³⁴ İbn Mace, “Edeb” 6.

¹³⁵ Kurul, c. V, s.636.

ayetlerini indirdi.¹³⁶ Bu ayetlerle; müşriklerin üzücü söz ve davranışlarına karşı bir teselli olmak üzere yetim olarak dünyaya gelen Hz. Peygamber'e, yüce Allah'ın himayesi sayesinde çocukluğundan itibaren nice güçlükleri aşarak bugünlere geldiği hatırlatılmakta ve kendisinin de yetime, yoksula iyi davranması emredilmektedir.¹³⁷

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۖ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ

“*Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme!*”¹³⁸

Surede öncelikle Allah Resulü'nün yetimliğine vurgu vardır, daha sonra ise diğer yetimlere bakıp kollaması emredilmiştir. Bundan dolayı kişi önce kendi durumunu düşünüp değerlendirmeli, tefekkür etmeli daha sonra ise diğer insanların içinde bulunduğu durumlara bakmalıdır. Kişinin bu şekilde davranması o kişinin daha az günah ve hata işlemesine sebep olur. Kendi hatasının farkında olan kişi karşısındaki insanı sürekli eleştirmeyerek anlamaya çalışacak ve böylelikle toplumda daha refah bir yaşam sürdürülecektir.

Ayette yetimden özel olarak bahsedilmiştir. Allah'tan başka kimsesi olmayan yetime zulmetmenin cezasının ağır olduğuna ve bu konuda titiz davranılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.¹³⁹

Ayetteki, “أَلَمْ يَجِدْكَ” ifadesi, efâl-i kulûbdan olup “bilme/bulma” anlamına gelen “vücûd” kökünden türemiştir. Mansub olan ifadeler, “Vecede” fiilinin iki mef’ûlüdür. Buradaki “bilme/bulma” işi, Allah'ın bilmesi/bulması olup, manası da, “Allah seni, yetim olarak bilip de seni barındırmadı mı?” şeklindedir.¹⁴⁰

Ünlü tefsir alimi Razi, ayet ile ilgili şu iki açıklamayı yapmıştır:

Birincisi: Allah Resulü'nün anne karnına düşmesinden itibaren Yüce Allah'ın onu himaye ederek yetimlik hissini en aza indirmesi şeklindedir.

¹³⁶ Müslim, “Salat”, 82,84,91, “Cihad”, 115.

¹³⁷ Kurul, “Kur'an Yolu”, c. V., s. 637.

¹³⁸ Duha, 93/6-9.

¹³⁹ Cassas, c. VIII, s.606.

¹⁴⁰ Razi, c. XXIII, s.213.

İkincisi: Bu kelime, Arapların, “*durreten yetimeten /eşsiz inci*” deyimindedir. Buna göre mana, “Rabbin seni, Kureş arasında tek ve benzersiz olarak bulup da, himaye etmedi mi? Yani, sana, kendisine sığınacağı birisini, yani Ebû Tâlib’i hami kılmadı mı?” şeklinde olur.¹⁴¹

“Yetim” kelimesinin, “*Eşsiz inci*” şeklindeki mecazi kullanımı dikkate alınırsa ayetin manası şöyledir: Rabbin seni şan ve şerefin den dolayı eşsiz ve benzersiz olarak görüp seni koruyacak, senin etrafını çepeçevre saracak ashap ile seni donatıp himaye altına almadı mı?¹⁴²

Elmalılı, bu kelime hakkında tefsirinde şu yoruma yer vermiştir: “*Seni toplum içinde tek ve benzersiz, olarak seçip de kalbini kendisine çevirmek suretiyle koruma ve himayesi altına almadı mı? Şüphesiz ki en mükemmel şekilde aldı, değil mi?*”¹⁴³

Siyer kitaplarında anlatıldığı üzere Resulullah (s.a.v) henüz anne karnında altı aylık bir bebek iken, babası Abdullah vefat etmişti. Hz. Peygamber yetim olarak dünyaya gelmişti. Altı yaşına geldiğinde annesi de vefat etti. Daha sonra da sekiz yaşında iken dedesi Abdülmuttalib vefat etti. Dedesinin vasiyeti üzerine amcası Ebu Talib vasisi olarak yanına aldı. Ebu Talip, Peygamber Efendimiz’e kendi çocuklarından daha güzel baktı. Çünkü Hz. Muhammed’de diğer çocuklarda görülmeyen bazı olağanüstü durumlar görülüyor, o da bunların farkında olduğundan yeğenine daha çok özen gösteriyordu.¹⁴⁴

Bir rivayette, Ebû Tâlib, kardeşi Abbas’a Hz. Muhammed ile ilgili şahit olduğu olayı şöyle anlatmıştır: Cahiliye toplumunda kimseye güvenemediğimden, gece ve gündüz onu yanımdan hiç ayırmadım. Geceleri benimle beraber uyumasını istedim ancak o bundan memnun olmamasına rağmen benim isteğimi kırmadı. Her zaman kendini sakınırdı. Ben onun bedenini bir kez olsun görmedim. Onda diğer insanlarda olmayan haller sudur ediyordu. Akranları gibi oynamıyor, yemeğe başlarken besmele çekiyor, kalkarken “Elhamdülillah” diyordu.”¹⁴⁵ Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz’i bu şekilde yavaş yavaş eğiterek peygamberliğe hazırladı. Bu hadis Hz.

¹⁴¹ Razi, c. XXIII, s.213.

¹⁴² Kurtubi, c. XIX, s. 173.

¹⁴³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, “*Hak Dini Kur’an Dili*”, Azim yay. c. VIII, s.278.

¹⁴⁴ Muhammed Hamidullah, “*İslam Peygamberi*”, çev. Mehmet Yazgan, Beyan yay., İstanbul, 2011, s.54-58.

¹⁴⁵ Elmalılı, c. VIII, s.278-279.

Muhammed'in her zaman Allah'ın gözetiminde yetiştiğine de güzel bir misaldir.

İşte böylece, Cenâb-ı Hak, Hz. Muhammed'e (sav) bu nimetini hatırlatmıştır.

Peygamber Efendimiz yetim kalmıştır; ancak Yüce Allah onu en iyi şekilde himaye etmiştir. Bu dönemi (buluğa kadar olan dönem), her zaman ona değer veren ve kendi çocukları kadar seven amcasının yanında geçirmiştir. Kendisine her zaman en iyi şekilde bakılmıştır.

Seyyid Kutup, ayet ile ilgili olarak iki farklı yorum yapmıştır:

Birincisi; gönül ve mal zenginliğidir ki buna göre Hz. Peygamber'e şöyle hitap edilmiş oluyor: Senin mal varlığın yoktu, fakirdin, yüce Allah sana kendi kazancını temin etme imkânı vererek ve hanımın Hz. Hatice'nin malını da vesile kılarak zengin yaptı, bu dünyada hiç maddi fakirlik hissetmediğin gibi kanaatkârlık da vererek seni gönül zengini yaptı.

İkincisi ise bozuk bir ortamda yetişmesine rağmen kendisinin zihnen korunup himaye edilmesidir. Bu durumda da ayetin manası şöyle olmaktadır:

Senin ruhun saçma inanç sistemleri ve bozuk ahlaki düşünceleri olan cahiliye toplumunda huzur ve sükûn bulamadı. O yaşama meyletmedi. Ama kendi ruhun için tatmin edici açık ve güvenilir bir yol da bulamadın. Ne cahiliye dinleri ne de Hz. Musa ve Hz. İsa'nın tahrif olmuş dinleri seni mutlu ve huzurlu etti. Sendeki bu ruhi açlığı yüce Allah, sana vahyettiği din ve sana ulaştırdığı yeni bir sistem ile doyurdu ve tüm insanlığa rehber kıldı.¹⁴⁶

İlgili ayetlerin yorumlarına baktığımızda Peygamber Efendimiz hayatının her alanında övülmüş, değer ve takdir görmüş bir şekilde yaşamıştır. Onun bu şekilde yetişmesi Hz. Peygamber'e, Allah'ın (cc) bir ikramı ve ihsanıydı, ayetin devamında ise onun da yetimlere iyi muamele etmesi emredilmiştir.

İslam, büyük ölçüde yetimlerin omuzları üzerinde taşınmış ve bu günlere gelmiştir. Başta Peygamber efendimiz olmakla beraber; Zübeyr b. Avvam (ö.

¹⁴⁶ Kutup, c. X, s. 504.

36/656), Zeyd b. Erkam (ö. 68/688) ve Zeyd b. Sabit (ö. 45/665 [?]) örnek olarak gösterilebilir. İslam'ın ve Kur'an'ın anlaşılmasında, hadislerin günümüze kadar ulaşmasında, hem ilim, hem askeri mücadele yönüyle büyük emekleri olan bu yetimlere işaret olarak ayet-i kerime “*Öyleyse yetimi üzme!*” uyarısında bulunmuştur.¹⁴⁷

Alimler, ayetteki “*فلا تقهر*” kelimesi üzerinde durarak farklı yorumlar yapmışlardır.

“*فلا تقهر*” kelimesi “*فلا تكهر*” şeklinde de okunmuştur. Yani “yetime yüzünü ekşitme onu kovma...” demek olup “Allah Teâlâ sana nasıl muamele ediyorsa sende yetime aynı şekilde muamele et.”¹⁴⁸ anlamındadır. Bu yorum, Kasas suresindeki

“*Allah'ın sana ihsanda bulunduğu gibi sen de ihsanda bulun...*”¹⁴⁹ şeklindeki ifadelerle desteklenebilir.

Kurtubi, yukarıda aktardığımız manaların dışında şöyle bir nakilde bulunmuştur. Buna göre yukarıdaki manalarda sadece davranış ve muamele ile ilgili hüküm çıkarılırken aşağıdaki yorumlarda maddi zarardan da bahsedilmiştir. “*Yetime kahretme*” ifadesi sözlü olarak değil, ona ait bir malı ona verme anlamında da olabilir. En-Nehai (ö.96/714) ve el-Eşheb el-Ukayli (ö.322/934) (kahretme anlamındaki lafzı) “*kef*” harfi ile: okumuşlardır, İbn Mesud'a (ö.32/652-53) ait olan Mushafta da böyledir. Bu anlama göre buyruğun yetimin ona zulmederek ya da kahrederek malını elinden almanın yasaklanması anlamında olma ihtimali vardır. Özellikle yetim kelimesinden bahsedilmesi ise Allah'tan başka ona yardım edecek kimsenin olmayışıdır. Bu sebeplerden dolayı kimsesiz olan yetime zulmeden kişinin cezası ağırlaştırılarak ve yapan kişileri korkutarak yapılacak zulüm önlenmeye çalışılmıştır.¹⁵⁰

Peygamber Efendimiz kendisinin yetim olarak yetişmesinin yanı sıra yetimlere karşı çok merhametli ve şefkatliydi. Başta yetimler olmak üzere Allah Resülü

¹⁴⁷ Şadiye Yılmaz, “*Hız. Peygamber'in Yetimlere Karşı Davranışı*”, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2016, s.15.

¹⁴⁸ Râzî, c. XXIII, s.222.

¹⁴⁹ Kasas, 28/77.

¹⁵⁰ Kurtubî, c. XVIII, s.178-179.

peygamberliğinden önce hiçbir kimseyi kırmamış, kötü bir söz söylememiştir. Bu konuda hiçbir sahih kaynakta olumsuz tek bir örnek dahi bulunmamaktadır. Bu güzel ahlakı nübüvveti ile de devam etmiş ve zirve noktaya ulaşmıştır. Bu konuda birçok güzel örnek Peygamber Efendimiz'in hayatında mevcuttur ancak biz birkaç tanesine değinmekle yetineceğiz.

Peygamber Efendimiz'in kendi evinden de yetim hiç eksik olmazdı. Başta Enes b. Malik, Onun himayesinde yetişmiş ve pek çok hadis rivayetiyle İslam'a önemli katkıları olmuştur. Hz. Hatice validemizin vefat eden eşinden Hind isimli bir erkek çocuğu vardı. Hz. Hatice, Allah Resulü ile evlendiğinde, Hz. Muhammed o yetime kendi öz çocuğu gibi bakmış, büyütmişti. Yine Peygamberimiz Hz. Ümmü Seleme ile evlendiğinde, beraberinde beş yetimi ile beraber gelmişti. Peygamberimiz ona, yetim çocukları ile beraber Resulullah'ın hanesine gelmesine bir engel ve sıkıntı oluşturmayacağını söyleyerek dul kalmış olan o kadıncağızı mutlu etmişti. Bu çocuklar Peygamberimizden, öz babalarını aratmayacak, hatta daha sıcak bir şefkat görmüşlerdi. İslam'ın yayılması neticesinde düşman saldırıları sonucu çıkan savaşlarda şehit düşen sahabîlerin çocukları yetim kalmıştı. Peygamberimiz bu çocuklara da özel bir ilgi göstermişti.¹⁵¹

Mescid-i Nebevi'nin bitişiğinde bulunan "Suffa" denilen eğitim kurumunda da yetimler himaye ediliyor, kendilerine İslamî eğitimler veriliyordu. En çok hadis rivâyet eden ve aynı zamanda yetim olan sahabi Ebu Hureyre de bu kurumda yetişmiş en önemli İslam âlimlerindendir.¹⁵²

Hz. Muhammed'in merhametini ve yetimlere şefkatini gösteren başka bir hadis-i şerif ise şudur; "*Hz. Peygamber, bir bayram sabahı, üstü başı perişan halde, bir kenara oturmuş ağlayan bir çocuk gördü. Ona niçin ağladığını sorduğunda, çocuk ağlayan bir sesle cevap verdi: Babam, Hz. Peygamberle katıldığı bir savaşta şehit oldu. Annem bir başkasıyla evlendi ve beni üvey babam evinde istemiyor. Giyecek yeni kıyafetlerim ve sığınacak bir yerim de yok dedi. Allah Resulü çocuğu elinden tutarak evine götürdü, yeni ve güzel elbiseler giydirdikten sonra çocuğa tekrar sordu, Hz. Aişe'nin annen benim de senin baban olmamı ister misin? Çocuk neşe ve sevinç*

¹⁵¹ Sabri Akpolat, "Yetim ve Kimsesiz Çocuklara Sahip Çıkalım", s.3

¹⁵² M. Yaşar Kandemir, "Ebu Hureyre" İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1994, c. X., s. 160.

çinde kabul ederek, sokakta oynayan diğer çocukların yanına gitti. Olayı gören çocuklar, bu yetim çocuğun haline özenerek keşke bizim de babamız Hz. Muhammed olsaydı diyerek hayranlıklarını belirttiler.”¹⁵³

Allah Resulü'nün hayatından bir başka güzel örnek ise şu şekildedir: Mescid-i Nebevî'nin yapılmak istendiği arsa, Esad bin Zürâre'nin korumasında bulunan, Sehl ile Süheyl adında iki yetim çocuğa aitti. Hz. Peygamber (sav), devesinin çöktüğü bu arsayı, orada bir mescit inşa etmek için onlardan satın almak istedi. Onlar ise Allah Resulüne bağışlamak istediler. Ancak Hz. Peygamber, bu güzel tekliflerini kabul etmedi ve arsayı onlardan satın aldı. Mescit de bu arsa üzerine inşa edildi. Bu davranışı ile Resulullah yetim malını “*gönül rızası*” ile bile olsa alınmayacağını kendi uygulaması ve hassasiyeti ile tüm ashabına göstermiş oldu.¹⁵⁴

3.4. MEKKÎ AYETLERDE YETİMLERE YARDIM VE İYİLİĞE TEŞVİK

İnsan yaşamı, maddi ve manevi olmak üzere iki kısımdan oluşur. Maddi kısım yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçlardır. Manevi kısmı ise sevgi, şefkat, merhamet vb. duygulardır. Maddi eksiklikler daha kolay telafi edilebilirken manevi eksikliklerin telafisi daha zordur. Örneklendirecek olursak yetim kalmış bir çocuğun karnını doyurulabilir, en iyi yataklarda yatırılabiliriz. Bu işin maddi yönüdür ancak içindeki anne-baba sevgisi ve eksikliği hiçbir maddi yardımla telafi edemeyiz.

Bundan dolayı öncelikle Kur'an-ı Kerim, yetime iyi muamelede bulunma, onu azarlamama, onun gönlünü kırmama gibi davranışlar üzerinde durmuştur. Mekkî ayetler incelendiğinde öncelikle yetim ve kimsesizlere güler yüz göstermek, iyi muamelede bulunmak ve onları gönülden sevmek, daha sonra yetimlere maddi yardım gelmektedir. Bu ikisi, yetime davranış ve iyi muamelede bir bütündür; ancak verilmiş sırası olarak manevi olan maddi olandan önce gelir. Manevi olarak sevgi ve şefkatle doymuş olan bir yetimi her türlü maddi yardım da mutlu edecektir.

Beled suresi 14-16

¹⁵³ Tirmizi, “*Birr*”, 69.

¹⁵⁴ Buhârî, “*Menâkibu'l-Ensâr*”, 45.

Mekkî olan Beled suresi yirmi ayet olup, risâletin ikinci yılında bir bütün olarak inmiştir.¹⁵⁵ Mushaf'taki sıralamada doksanıncı, iniş sırasına göre otuz beşinci suredir. Kaf suresinden sonra, Târik suresinden önce Mekke'de inmiştir.¹⁵⁶

أَوْ إِطْعَامٍ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ

“Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi yahut aç açık bir yoksulu doyurmaktır.”¹⁵⁷

Ayet-i kerimeler, devamındaki ayetlerle okunduğunda eski cahiliye adetlerinden mal ile övünme kınanmıştır. Yine devamında sağın yolcuları yani cennete götüren yol ve solun yolcuları yani cehenneme götüren yollar açıklanmıştır. Yetim ve yoksulu doyurmak cennete gitmeye vesile olacak yollardandır. Hayra götüren yollar sarp yokuş olarak ifade edilmiştir. Yani zor ve nefse ağır gelen yollardır. Bir hadis-i şerifte de şu şekilde ifade edilmiştir.

“Beni hak ile gönderene yemin ederim ki, yetime merhamet eden, ona güler yüz gösterip tatlı sözle öğüt veren, yetimliğine ve zayıflığına acıyan ve Allah'ın kendisine lütfettiği nimetlerle komşusuna çalım satmayana, kıyamet gününde Allah azap etmeyecektir.”¹⁵⁸

Ayet metnindeki “مَسْغَبَةٍ” kelimesini İbn Kesîr'in aktardığına göre İbn Abbas, “açlık duyulan gün”; İkrime, Mücahid, Dahhak ve Katade, “açlık”; İbrahim Nehaî, “yemeğin değerli olduğu gün”, anlamında olduğunu ifade etmişlerdir. Yemeğin çok az ya da hiç bulunmadığı o açlık günü, insanların yaptığı davranış ve niyetler gerçek ve samimi bir imanın göstergesidir.¹⁵⁹

Yukarıda geçen ifadelerin söylemleri farklı olsa dahi vermek istedikleri mesaj aynıdır. Zaten açlık duyulan gün, aynı zamanda yemeğin de değerli olduğu gündür. “Şiddetli bir açlık” ifadesiyle durumun bilinen açlıktan çok daha fazlası olduğunu,

¹⁵⁵ Zeki Duman, c. I, s. 279.

¹⁵⁶ Kurul, c. V, s. 623.

¹⁵⁷ Beled, 90/14-16.

¹⁵⁸ Taberanî, “el- Mu'cemu'l Evsat”, c. VIII, s. 382.; Şadiye Yılmaz, “Hz. Peygamber'in Yetimlere Karşı Davranışı”, YLT, s.97.

¹⁵⁹ İbn Kesîr, “Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri”, Çağrı yay. İstanbul, c.XV, s. 8466.

ona rağmen yetimi, yoksulu ihmal etmediğini anlatarak ayet, o kişileri övmüştür. Övgüyle bahsedilen bu davranışın elbette ahirette karşılığı da fazlasıyla olacaktır.

Kendisiyle yakınlığı olandan maksat; akrabaya verilen sadakanın akraba olmayana verilen sadakadan daha faziletli olmasındandır. Bakacak kimsesi olmayan bir yetime verilen sadaka da, bakıcısı olan bir yetime verilecek sadakadan daha faziletlidir.¹⁶⁰

Bu ayeti Allah Resulü'nün sözleri de desteklemektedir;

*“Yoksula verilen sadaka, bir sadaka; akrabaya verilen sadaka ise iki sadaka yerine geçer: Biri sadaka sevabı, öteki de akrabayı koruyup gözetme sevabıdır.”*¹⁶¹

Mekke toplumu, güçsüz ve zayıf insanları akraba dahi olsa ezen bir yapıya bürünmüştü. Akrabalık (neseb), Arap toplumunda son derece önemli olmasına rağmen yine de kimsesizleri ve fakirleri korumuyor ve ihtiyaçlarını karşılamıyorlardı. İşte Kur'an'da bu davranış eleştirilmiş ve böyle bir günde yetim ve yoksulu doyuranlar övülmüştür.

Kehf suresi 82

Kehf suresi yüz on ayet olup, Mushaf'taki sıralamada on sekizinci, iniş sırasına göre altmış dokuzuncu suredir. Gaşiye suresinden sonra Nahl suresinden önce Mekke'de inmiştir.¹⁶² Sure, bir Yahudi topluluğunun Peygamber Efendimiz'e sorduğu üç soruya cevap olarak inmiştir. Bu sorulardan ilki: Ashab-ı Kehf, ikincisi: Musa ve Hızır olayı, üçüncüsü: Zülkarneyn hakkındadır.¹⁶³

Bu ayet-i kerime, Hz. Musa ve Hz. Hızır kıssasının yetimleri anlatan bölümüdür.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

¹⁶⁰ Kurtubî, XXII, 303.

¹⁶¹ Tirmizî, “Zekât” 26., Ebû Dâvûd, “Savm” 21; Nesâî, “Zekât” 82; İbni Mâce, “Sıyâm” 25, 28.

¹⁶² Kurul, c. III, s. 532.

¹⁶³ Duman, c. I, s. 965-966.

*“Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rabbinden bir rahmet olarak defnelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.”*¹⁶⁴

Hz. Musa ve Hz. Hızır, köylüler tarafından ağırlandıkları ve çok aç oldukları; ancak buna rağmen bir ücret talep etmeden tamir etmeye çalıştıkları duvarın altında şehirde bulunan yetim ve güçsüz iki çocuğa ait bir servet bulunmaktaydı. Eğer duvar yıkılacak olsaydı, altındaki hazineyi köylüler bulacak ve servet çocuklara bir fayda sağlamayacaktı. Ya da tam bir olgunluğa ulaşmamış bu çocuklar kendilerine ait olan bu hazineyi koruyamayacaklardı. Babaları, Allah’ın sevdiği iyi bir kul olduğundan Allah Teâlâ onları zayıflıklarında, küçüklüklerinde kendilerinin muhafaza edemeyecekleri hazinelerini koruma altına alarak, büyümelerini, erginlik çağına erişmelerini ve mallarını koruyabilecekleri bir yaşa gelecekleri zamana kadar hazinelerinin himaye edilmesini diledi.¹⁶⁵

Ayet-i kerimeye baktığımızda yetimlere her durumda iyi davranmanın gerektiğini görüyoruz. Çünkü ayet-i kerimede belirtildiği gibi yetimlere yapılan bu iyilikten yetimlerin haberleri yoktu. O yöre halkı da, Hz. Musa ve Hz. Hızır’a iyi davranmamıştı. Buna rağmen oranın yetimleri olan, o çocukların duvarları ikame edilmiştir. Böylece onların duvarları ikame edilmek suretiyle de yetimlere iyilik yapılmıştır. Bu da gösteriyor ki yetim ve yardıma muhtaç insanlara hiçbir karşılık beklemeden yardım etmek İslami ve insanî bir görevdir.¹⁶⁶

Ayette geçen “كَنْزٌ” kelimesi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Said b. Cübeyr; ilim, İkrime; mal, İbn Abbas ise altın ve gümüş anlamını vermişlerdir.¹⁶⁷

Bu kıssadan kısaca şu sonuçlar çıkarılabilir: “Allah’ın mülkünde O’nun dileğiyle vuku bulan olayların hikmetine iman etmelisiniz. Gerçeklik sizden gizli olduğu için siz meydana gelen şeylerin hikmetini bilemezsiniz. Gayb perdesi kaldırılırsa meydana gelenin en iyi olduğunu anlayacaksınız. Bazen bir şeyin sizin

¹⁶⁴ Kehf, 18/82.

¹⁶⁵ Kutup, c. VII, s. 127.

¹⁶⁶ Ayrıl, s. 55.

¹⁶⁷ Cassas, c. VII, s.317.

için kötü olduğu izlenimine kapılsanız bile sonunda onun sizin için iyi sonuçlara yol açtığını görürsünüz.”¹⁶⁸

İnsan suresi 8

İnsan suresi otuz bir ayet olup, Mushaf'taki sıralamada yetmiş altıncı, iniş sırasına göre doksan sekizinci suredir. Surenin tamamının Medine'de indiğine dair rivayetler olduğu gibi bir kısmının Mekke'de bir kısmının Medine'de indiğine dair rivayetler de bulunmaktadır.¹⁶⁹

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

“Onlar, kendileri sevip istedikleri halde yoksula, yetime ve esire de yemek verirler.”¹⁷⁰

Razi, ayetin nüzulü ile ilgili aşağıdaki görüşü belirtmiştir:

Mutezili alimler, ayetin Hz. Ali hakkında nazil olduğunu söylemiştir.

İbn Abbas'dan nakledilen rivayet şu şekilde ifade edilmiştir: Peygamber Efendimiz ahabından bir kısım sahabilerle hasta olan torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i ziyarete gittiler. Sahabiden bazıları çocukların iyileşmesi için Hz. Ali'ye adakta bulunmasını tavsiye ettiler. Hz. Ali, eğer hastalıkları iyileşirse üç gün oruç tutmayı adadı ve Allah Teâlâ, peygamber torunlarına şifa verdi. Adağını yerine getirmek isteyen Hz. Ali'nin oruç tutacak ve iftar edecek hiç yiyeceği olmadığından bir Yahudi kişisinden arpa borç aldı. Oruçlarını, Hz. Fatıma'nın yaptığı ekmeklerle açacakları sırada ilk gün bir yolcu, ikinci gün bir yetim ve üçüncü gün de yanlarına bir esir geldi ve rızıklarının tamamını bu kişilere vererek sadece su ile oruç tutup iftar ettiler. Bu olay üzerine Cebrail (a.s), Hz. Peygamber'e gelerek böyle fedakâr ve cennet aşığı bir ashaba sahip olduğu için Allah Resulü'nü tebrik etti. Ona, yukarıdaki ayeti okuttu.¹⁷¹

¹⁶⁸ Mevdudî, c. III, s. 136-137.

¹⁶⁹ Kurul, c. V, s. 513.

¹⁷⁰ İnsan, 76/8.

¹⁷¹ Razi, c. XXII, s. 337.

Ayetin, bütün “*ebrar/iyi kullar*” hakkında genel bir ifade olduğunu söyleyenler şu açıklamayı yapmaktadır: Yemek yedirmek, ihtiyaç sahibi olan kişilere iyilik etmekten ve her durumda onlara iyi ve adil davranmaktan ibarettir. Bunun açıklaması şu şekildedir: “İhsan”ın (iyilikte bulunma) en değerlisi, yemek ikram etmek ile olanıdır. İnsan hayatı da yemek yeme ile devam eder. Yemenin dışında hayatın devamı mümkün olsa da uzun süre aç kalmak insan hayatını eylemsiz hale getirecek ve yaşamını bir noktada sonlandıracaktır.¹⁷²

Her ne kadar ayet-i kerime, Hz. Ali hakkında inmiş olsa dahi verdiği hüküm ve tavsiye özelde tüm Müslümanlara genelde tüm insanlardır.

Seyyid Kutup, “*yemek yedirme*” ifadesini aşağıdaki şekilde yorumlamıştır: Ona göre yemek yedirme ile birlikte kişinin ona olan muhtaçlığına rağmen vermesi övülmüştür. Kişinin kendi muhtaçlığına rağmen vermesi, Mekke toplumunda hâkim olan katı yürekliliğe dikkatlerimizi çekiyor. “*Yemek yedirme*” eyleminde, asıl anlatılmak istenen iyilikseverlik, yardımseverlik, hayırseverlik gibi tüm insanî ve İslamî davranışlardır. Bu yiyeceklere aslında kendilerinin ihtiyaçları vardır. Ancak onlar bu ihtiyaçlarına rağmen yemekleri kendi nefisleri için yemeyi değil, yoksula yedirmeyi sevmektedirler. Bu asil ruhlu iyilikseverler, yoksulları kendilerine tercih etmektedirler.¹⁷³

Mevdûdî, verme eylemi (infak) ile ilgili aşağıdaki yoruma tefsirinde yer vermiştir: Sevilen şey, verilen yemeğin kendisi değil verme eylemidir. Yemek ikram ederlerken derler ki; “*Biz size sırf Allah rızası için yemek veriyoruz. Sizden bir karşılık ya da teşekkür beklemiyoruz.*”¹⁷⁴ Sözleriyle ihtiyaç sahiplerinin mahcubiyetini ortadan kaldırmaya çalışırlar.¹⁷⁵ Yemeği vermedeki asıl amaç Allah’ın rızasıdır. Onun rızası umulmadan yapılan tüm eylemler aç kalmanın ötesine geçemeyeceği gibi yenilen yemek de sadece tokluk hissinden başka bir şey olmayacaktır.

¹⁷² Râzî, c. XXII, s.337-338.

¹⁷³ Kutup, s. 304.

¹⁷⁴ İnsan, 76/9.

¹⁷⁵ Mevdûdî, c.VI, s.565.

3.5. MEKKÎ AYETLERDEN MEDENÎ AYETLERE GEÇİŞ SÜRECİNDE YETİM

İsra suresi 34

İsra suresi yüz on bir ayet olup, Mushaf'taki sıralamada on yedinci, iniş sırasına göre ellinci suredir. Kasas suresinden sonra Yûnus suresinden önce Mekke'de inmiştir.¹⁷⁶

Mekkî ayetlerin iniş sırasına baktığımızda İsra suresi Mekke döneminin son dönemlerine doğru nazil olmuştur. Bu ayeti kerimeden artık Mekke toplumunun bazı hükümlere hazır olduğunu anlıyoruz. Sadece korkutma ya da sevgi içeren ayetler değil artık yaşam düzeninin kurulmaya başlanacağı ve hukuk sisteminin temellerinin atılacağına bir işaretidir. İnen Mekkî ayetlerden sadece aşağıdaki ayet yetimler hakkında hüküm içermektedir. Bu ayeti işleyerek Medeni ayetlere geçeceğiz. Koruma ve sevgi çemberi etrafına alınan yetimlerin mal taksimlerini ve evliliklerinin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğini inceleyeceğiz. İslam dininde müslümanın müslümana haram olan şeyleri vardır. Mal da bunlardan biridir. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Her Müslümanın öteki Müslümana kanı, ırzı (namusu) ve malı haramdır!”¹⁷⁷

Mal sevgisi insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu mal sevgisi kontrol edilmediğinde, kardeşin kardeşi öldürmesine kadar gidecek boyutları olan tehlikeli bir araçtır. Dünyadaki kavgaların, öldürülmelerin çoğunda bu mal hırsının büyük bir payı vardır. Bundan hareketle İslam dininin insanların yaşamlarını ve hayat düzenlerini bozacak tüm konularda kesin yasaklar getirdiği görülmektedir. Devamında ki ayeti kerimede de mallar konusunda Müslüman toplumlara uyarı ve ikaz yapılmıştır. Ancak en güzel şekilde yaklaşılması öğütlenmiştir.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

“Rüştiine erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın,

¹⁷⁶ Kurul, c. III, s.456.

¹⁷⁷ Müslim, Birr 32.; Tirmizî, Birr 18.

verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.”¹⁷⁸

Allah Teâlâ, canları koruma altına aldıktan hemen sonra kişilerin mallarını telef etmekten nehyetmiştir. Çünkü insanların malları kendi canlarından sonra en değerli varlıklarıdır. Yetimler, mallarının korunması ve zayi edilmemesi gereken kişiler arasında ilk sıradadırlar. Çünkü yetim olan çocuk; küçük, zayıf ve tamamen korumasız olduğu için, malının korunmaması ona tüm yaşamı boyunca büyük bir zarar verecek ve yaşamını güçleştirecektir. İşte bu nedenle Cenâb-ı Hak, özellikle yetimlerin mallarına zarar vermeyi nehy ederek, “*Yetimin malına (...) yaklaşmayın. Ancak en iyi bir suretle olması müstesna*” buyurmuştur.¹⁷⁹

Yetimlerin mallarını israf etmek, onların mallarına kötü bir şekilde yaklaşarak çabucak elden çıkarmak, yok etmek demektir. Yetimin malına iyi şekilde yaklaşmaktan maksat ise onların emanet olarak bırakılan mallarını artırmak, yetimi geleceğe hazırlayarak işlerini düzenlemek ve gerekli önlemleri almak, onların mallarına iyi niyetlerle yaklaşmak,¹⁸⁰ eğitimleri için imkân sağlamak ve kendi evlatlarından yetimleri de ayırmamak gerekir.

Peygamber Efendimiz’in şu tavsiyesi yetimin malına nasıl iyi bir şekilde yaklaşılacağını göstermektedir:

*“Kim malı olan bir yetimin velisi olursa, onun malıyla ticaret yapsın. Zekâtın onu yiyip bitirmesine izin vermesin.”*¹⁸¹

Seyyid Kutup’a göre İsrâ Suresi’ndeki bu ayet, toplumu ilgilendiren genel bir hükmü barındırır. Kur’an-ı Kerim’de, bireysel yani kişinin sadece kendisini ilgilendiren emirler ve yasaklar tekil yapılarla ifade edilmiştir. Ancak toplumsal konuları ilgilendiren hükümler ve yasaklar ise çoğul kelimelerle ifade edilmiştir. Mesela; Anne-babaya iyilik etme, akrabaya, yetime, yoksula hiçbir karşılık beklemeden yardımda bulunma, karşıdakini küçük görme, kibir ile ilgili emirler veya yasaklar tekil biçimde ifade edilmişlerdir. Zira bu özellikler kişinin kendi yapısı ve iradesi gereği yaptığı davranışlardır. Çocukları bile öldürme, zina yapma, haksız

¹⁷⁸ İsrâ, 17/34.

¹⁷⁹ Râzî, c. XIV, s.474.

¹⁸⁰ Taberî, c.V, s.282.

¹⁸¹ Tirmizi, “Zekât”, 15.

yere bir cana kıyma gibi yasaklar ile yetimin malını muhafaza, verdiği sözde durma, hile yapmayarak ölçü ve tartı da adil olmaya ilişkin emirler ve yasaklar ise çoğul biçimde gelmiştir. Zira bu konuların hepsi toplumsal huzuru ilgilendiren özellikler taşımaktadır.¹⁸²

---

¹⁸² Kutup, c. VII, s.38.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEDENÎ AYETLER BAĞLAMINDA KUR'AN'DA YETİM

4.1. MEDENÎ AYETLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Mekke döneminde Allah'a şirk koşan, ahiret gününe inanmayan, melekleri Allah'ın kızları telakki eden ve peygamberleri yalanlayan bir topluma, tevhid, ahiret inancı, meleklerin varlığı ve peygamberlerin doğruluğu konularında vurucu üsluplarla mesajlar veren Kur'an, Medine döneminde de bu mesajları zaman zaman tekrar etmiş, ayrıca bu temellerin üzerine İslam binasını inşa etme çabası içinde olmuştur.

Şehir değişmiş olsa dahi orada yaşayan insanların düşünceleri de Mekkeli toplumla benzerlik göstermektedir. Nitekim Mekke'de gelen hükümlerin tekrarı ya da teyidi şeklindeki hükümler, Medine'de inen ayetlerle gelmeye devam etmiştir. Kur'an'ın bu dönemdeki en ayırıcı vasfı; fert, aile ve toplumla ilgili prensipler ile ahlaki kuralları ayrıntılı bir şekilde zikretmesidir. Kur'an'ın hedefi insanları dünya ve ahirette mutluluğa, huzura ve Allah'ın rızasına erdirmektir.¹⁸³

Medine döneminde nazil olan sure ve ayetlerde muamelata dair mevzular ağırlıklı olarak işlenmiştir. Medenî surelerin üslubu, Mekkî sure ve ayetlere göre daha yumuşaktır. Ayrıca ayetler de daha uzundur. Medine döneminde nazil olan sure ve ayetler Mekke döneminin temelleri üzerinde yükselmiş, her iki dönemde Kur'an ayetleri bireysel ve toplumsal bakımdan insanları Allah'ı tanımaya, ameli hükümleri yerine getirmeye, kötü huy ve alışkanlıklardan arındırıp, iyi huy ve alışkanlıklarla donanmaya yöneltmiştir. Her iki dönemde nazil olan ayetler genel manada yeryüzünde bireyi ihmal etmeden adalet ve ahlaki temellere dayanan sosyal bir düzenin tesisini oluşturmayı gaye edinmiştir.¹⁸⁴

Yetimler açısından Medenî ayetleri incelediğimizde; yetimlerin himaye

¹⁸³ Atilla Yargıcı, "Mekkî ve Medenî Surelerin Ana Mesajlar Açısından Değerlendirilmesi", İlmî Araştırmalar Dergisi, 2004, c. XVII, s.288-289.

¹⁸⁴ Mesut Okumuş, "Kur'an'ın Tedrici Nüzul Süreci Bağlamında Mekkî ve Medenî Ayetler Üzerine", EskiYeni, 2013, sy. XXVII, s.7-21.

edilmesine yönelik ayrıntılı hükümler, ekonomik açıdan yetimleri korumaya ilişkin kesin yasaklar, evlilik çağına gelen yetim kızların mali ve bedeni haksızlığa maruz kalmaması, kısaca kimsesiz çocuklara karşı hassasiyet göstermeye davet eden hükümler konulmuştur.¹⁸⁵

4.2. YETİMLERE İNFAKTA BULUNMA VE İYİLİKLE MUAMELE

Bu konular genel manada Mekkî ayetlerde işlenmiş olsa da Medenî ayetlerde de benzer konular daha yumuşak üsluplarla görülmektedir. Çünkü yapılan maddi yardımların ya da hukuki düzenlemelerin temelinde iyilikle muamele bulunduğu için konunun sadece Mekkî ayetlere ait olduğunun söylenmesi doğru bir ifade olmayacaktır. Nitekim Medenî ayet-i kerimeler de bize bunu göstermektedir. Yetimlere karşı yapılacak her işe, onları kırmadan, incitici söz söylemeden başlanması ve gönüllerinin hoş edilerek bitirilmesi bir Müslümanın yetimlere karşı olan en önemli görevidir.

Bakara suresi 83

Bakara suresi iki yüz seksen altı ayet olup, Medenî sureler arasında yetimler hakkında inen ilk ayet, bu surededir.¹⁸⁶ Mushaf'taki sıralamada ikinci, iniş sırasına göre seksen yedinci suredir.¹⁸⁷

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ

*Hani, biz İsrailoğulları'ndan, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz" diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz.*¹⁸⁸

Allah Teâlâ, verdiği emirlere ve yasaklara uyacaklarına dair İsrâiloğullarından söz aldığını ve onların da bu söze uyacaklarına dair söz verdiklerini ancak bu sözden bile bile vazgeçip asi olduklarını, yukarıdaki ayette anlatmaktadır. Bu emirler ve

¹⁸⁵ Can, s.135.

¹⁸⁶ Duman, c. II, s. 1310.

¹⁸⁷ Kurul, c. I, s. 66.

¹⁸⁸ Bakara, 2/83.

yasaklar şu şekilde sıralanabilir; Allah'a iman ve ibadet etmeleri, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaları, yetimlere, yoksullara iyilik ve yardım etmeleri, namaz kılmalarıdır. Bu emirler, bütün insanlara aittir ve insanlar dünyaya bunun için gönderilmiştir.¹⁸⁹

Yetime iyilik emri, şirk gibi büyük bir günahattan sonra İslam'da çok önemli bir yere sahip bulunan anne-babaya iyilik emrinin ve yine çok önemli yere haiz olan akrabaya iyilik, yani sıla-i rahim meselesinin hemen ardından gelmektedir. Bu da yetim konusunun önemini bizlere açık bir şekilde göstermektedir. Zira Kur'an-ı Kerîm, önemi daha fazla olan meseleleri insanlara daha iyi anlatabilmek ve farkındalık oluşturabilmek için hem daha fazla zikretmiş hem de öne almıştır. Malum olduğu üzere bu, Kur 'ânî bir yoldur.¹⁹⁰

Bakara suresi 177

Aşağıdaki ayette ister Yahudi ister Hıristiyan ister Müslüman olsun ibadetlerini biçimsel olarak yapan ve yaptığı ibadetin özünü kavramayan tüm insanlara bir uyarı vardır.

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ
وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ
وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz (den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.”¹⁹¹

¹⁸⁹ İbn Kesir, c. IV, s.1686.

¹⁹⁰ Uluşal, s.15-16.

¹⁹¹ Bakara, 2/177.

Görülüyor ki, bu ayet genel olarak, insanların bulundurması gereken tüm üstün vasıfları içinde toplamıştır. Buna işaretle Hz. Peygamber de bir hadis-i şeriflerinde: “Her kim, bu ayet ile amel ederse, imanını kemale erdirmiş olur.” buyurmuştur.¹⁹²

İbn Kesir de bu ayetin önemi ile ilgili Peygamber Efendimiz’in sözlerini delil getirmiştir: Bu ayet birçok önemli cümleleri, kaideleri ve temel inanç esaslarını içinde barındırmaktadır. Nitekim İbn Ebi Hatim (ö. 327/938) der ki; babam... Ebu Zerr (ö. 32/653) den rivayet edilen bir hadiste, Resûlullah’a (sav) iman nedir? diye sorulmuş. Resûlullah (sav) “Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz birr değildir...” ayetini sonuna kadar okumuştur.¹⁹³

Ayetin nüzul sebebi ile ilgili bir rivayet şöyledir:

Kitap Ehli’nin, kıblenin yönünün değiştirilmesi hususunda çok fazla dedikodu yapmaları ve diğer tahrif olmuş din mensuplarının, kendi kibleleri olan Beytü’l-Makdis’e yönelmelerinin Kâbe’den daha hayırlı olduğunu ileri sürmeleriydi. Fakat işin aslının sadece herhangi bir yöne yönelme olmadığı, gerçek iyiliğe ancak Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere iman etmek ve bunun yanı sıra akrabalara, yetimlere, yoksullara ve tüm ihtiyaç sahibi insanlara da yardım etmek, asıl iyilik olarak vurgulanmıştır.¹⁹⁴

Bu ayet-i kerime, kuşatıcı ve kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Son derece etkileyici bir üslupla İslam’ın imanî ve ahlakî önemine vurgu yapmaktadır. Benzeri ayetler Mekke döneminde de gönderilmiştir. Burada aynı kaynaktan gönderildiğinin bir tekrarı niteliğindedir. Ayettin vermek istediği mesaj şu şekildedir: İslam’ın hedefi, imanda, amelde samimiyet ve teslimiyettir. Allah’a olan kulluk borcunu içtenlikle yerine getirmek, sabretmek ve Allah yolunda infak etmektir. İslam’ın büyüklüğü, evrenselliği ve kalıcılığı bundan kaynaklanmaktadır.¹⁹⁵

Ayet-i kerimeye baktığımızda zayıf olan yetimlerin zikredildiğini görürüz. Buradan açıkça anlaşılıyor ki burada zikredilen yetimlerin, fakirlik ve onun dışında,

¹⁹² Neseffî, “Medârikü’l-Tenzil”, c. I, s. 249.

¹⁹³ İbni Kesir, c. III, s.682.

¹⁹⁴ Elmalî, c. I, s. 491.

¹⁹⁵ Derveze, c. I, s. 127.

başka ihtiyaçları da olabilir. Çünkü yetim babasının kendisine sağladığı hayat konforunu yitiren kişidir.¹⁹⁶

Onlara mal vermek, yaşantılarında oluşan çatlaklığın tedavisine yardım eder. Ancak bu ihtiyaçlar sadece mal vererek karşılanmayabilir. O yüzden yetimlere mal infak edildikten sonra takipleri yapılmalı ve hayata hazır bireyler olabilmeleri için yakın ilişkiler kurulmalıdır. Bununla birlikte mal verene de sağladığı faydalar vardır. Bu faydaların başında infak eden kişinin Allah katında saygınlığının artması, insanlar nezdinde itibarının güçlenmesidir. Tüm insanlar özelde ise Müslümanlar iyilik yapmaya davet ediliyor. Bu iyiliğe ise ancak Allah yolunda harcama yaparak ulaşılabileceği söyleniyor. Burada insanlara mallarını harcarken mutlaka yetimleri unutmamaları ve göz önünde bulundurmalarının gerektiği vurgulanıyor. Bir ayet-i kerimede şöyle buyruluyor; “Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz.”¹⁹⁷ sözüyle Yüce Allah, kullarına bir kez daha iyiliğe ulaşma yolunun nasıl olacağını gösteriyor.

Bakara suresi 215

Ayet, Hz. Peygamber’e yöneltilen bir soru neticesinde inmiştir. Hayır olarak harcanacak malların kimlere verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Sıralamada öncelikli olarak ana-baba, akraba ve hemen akabinde ise yetimler gelmektedir. Ayet, eğitim amaçlı soru-cevap içeren bir yönetime sahiptir.¹⁹⁸

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

*Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir.”*¹⁹⁹

Ayetin nüzul sebebi ile ilgili Elmalılı şu yorumu nakletmektedir: “Ey Muhammed! İnsanlar sana ne gibi yerlere harcama yapacaklarını soruyorlar?” Uhud

¹⁹⁶ Ayral, s. 54.

¹⁹⁷ Ali İmran, 3/92.

¹⁹⁸ Derveze, c. VI, s. 377; (Dikici, 45.)

¹⁹⁹ Bakara, 2/215.

savaşında şehit olan yaşlı ve zengin sahabi Amr b. Cemûh (ö. 3/625), Resulullah'a, "Mallarımızı nelere harcayacağız ve nerelere vereceğiz?" diye sormuştu." Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.²⁰⁰ İnfak ve yardımlaşma, İslâm'ın ilk zamanlarından itibaren Müslümanların karşılaştığı zorluklara, sıkıntılara ve savaşlara karşı başarılı olması için bir zorunluluktur. Bunun yanı sıra yardımlaşma ve dayanışmanın, fertler arasındaki sosyal sınıf farkının en aza indirilmesi açısından da gerekliydi. Öyle ki devlet, kendi bünyesi altında yaşayan her insana, bu toplumun bir üyesi olduğunu, yaşadığı şehrin ona karşı tüm olanaklarını ve imkanını her ihtiyaç duyduğunda esirgmeden ve onu mahrum etmeden vereceğini hissettirmelidir. Bu davranışlar sağlıklı ve huzurlu bir toplum oluşması açısından çok önemlidir.²⁰¹

"Vereceğiniz mal (hayır) ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir." ayet, topluluk halinde yaşayan insanları aralarında kan bağı olsun ya da olmasın birbirine bağlamaktadır. Bu gruplar arasında sevgi, saygı, güvenlik, yardımlaşma gibi pek çok insani değerler oluşturulmaya çalışılmaktadır.²⁰²

Bakara suresi 220

Ayet-i kerimede, yetimlerin yararına ve ıslahına yönelik davranışlarda bulunmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Yetimlerle iç içe bulunmanın evlerini ve yiyeceklerini paylaşmanın bir sakıncasının olmadığı aksine onların kardeşleri olduğu belirtilmektedir. Ayetin sonunda Allah'ın her şeyden haberdar olduğunu bildiren bir uyarı yer almaktadır. Allah, insanların kalplerinden geçeni bilir. Kimin bozguncu, kimin ıslah edici olduğunu da bilir.²⁰³

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمَصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَغْنَتْكُمُ الرِّبَاةُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar) sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah, bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah, dileyseydi sizi zora

²⁰⁰ Elmalılı, c. I, s. 82.

²⁰¹ Kutup, c. I, s. 351.

²⁰² Kutup, c. I, s. 351-352.

²⁰³ Derveze, VI, 388-391; (Dikici, 47.)

sokardı. *Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”²⁰⁴

İslamiyet öncesi dönemde yetimleri himaye edenlerden bazıları, yetimlerin yiyeceklerini kendi yiyecekleri arasına katarak ticaret yapıyorlardı. Bu ticarete bazı zamanlar yetimler zarara uğratılıyor ya da aldatılıyordu. Bunun üzerine yetimlerin mallarını yiyenlere uyarı ve korkutma mesajı içeren ayetler indi.²⁰⁵

“*Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar*”²⁰⁶ ve “*Yetimin malına ancak en iyi bir suretle yaklaşın*”²⁰⁷ ayetlerinin inmesiyle, yetimleri himaye eden kimseler, yetimlerin yediğini yediklerinden, içtiğini içtiklerinden ayırdılar. Bu sefer yetim çocuğun yemeği arttığında kendisi için saklanıyordu. Yetim ya o artanı yedi veya bozulurdu. Ayetin bu şekilde anlaşılması neticesinde oluşan durum özellikle fakir olan Müslümanlara ağır gelmeye başladı. İsrafa sebep olacak bir yaşantı İslam’ın ruhuna da uygun değildi.²⁰⁸

Eğer onlara karışıp, yemeklerini ya da işlerini üstlenseler, çok şiddetli bir uyarı ile karşı karşıya kalıyorlar. Ya da yetimlerden ayrılıp, onların işlerine bakmasalar, o zaman da zaten fakir olan bu kişilerin geçimi zorlaşıyordu. Bundan dolayı Müslümanlar zor durumda kalmışlardı. Yukarıdaki ayet (Bakara 220) ile Yüce Allah insanlara, kendilerine emanet edilen yetimlerinin kendi evlatları gibi olduğunu; nasıl ki kendi evlatları üzerinde tasarruf hakları varsa yetimler üzerinde de aynı tasarruf haklarının olduğunu bildirdi. Çünkü bu şekilde davranma, yetimler için daha faydalı olacaktır.²⁰⁹

Ashabın yaşadığı bu mağduriyet neticesinde, meseleye bir daha değinilerek Müslümanları kolaylığa yönelmeye, haksızlık etmeyerek yetimin yararını aramaya, yetimin malını onun işine yarayacak şekilde kullanmaya çağırdı.²¹⁰

Ayet-i kerime incelendiğinde yetimler hakkında birkaç konu ortaya çıkmaktadır.

²⁰⁴ Bakara, 2/220.

²⁰⁵ Kutup, c. I, s. 354.

²⁰⁶ Nisa, 4/10.

²⁰⁷ Enam, 6/152.

²⁰⁸ Kurtubî c. III, s.205-21

²⁰⁹ Râzî, c.VI, s.125.

²¹⁰ Kutup, c. II, s. 363.

Ayette geçen, “*De ki Onların durumunu düzeltmek (ıslah) hayırlıdır*” buyruğu hakkındadır:

“*Sulh*” kökünden gelen “*ıslah*” “اصلاح” kelimesi bozgunculuğun zıddını ifade etmektedir.²¹¹

- i) Kâdi Beyzâvî (ö. 685/1286), “اصلاح” sözü; “Yetimin bilgili, iyi bir dini eğitim almış, görgülü, sosyal hayata uyum sağlayabilen, kendi işlerini idame ettirebilen ve bunun gibi yararına olan benzeri diğer şeyleri de içine alır. Çünkü bu iyileştirme, onun durumunu sadece ticaret yoluyla düzeltmekten daha faydalıdır. Güzel ahlak sahibi ve iyi yetişmiş bir yetim çocuğun ticarete veya kendi malının idamesinde de başarılı olma olasılığı çok yüksektir.”²¹² yorumunu yapmıştır.

Razi, Kâdi'nin görüşüne eleştiri olarak şunları söylemiştir; “*Eğer, Allah Teâlâ'nın, De ki, onları ıslah hayırlıdır.*” ayetinin zâhir anlamı, onların mallarını değil de kendilerini idare edip iyi bir şekilde yetiştirmeyi ve kendisini yönetmeyi içine alır denirse, biz de deriz ki: Durum böyle değildir. Çünkü yetimin malını, arttırarak, ticaret yaparak değer kazandırmak, yetimi de ıslah edecektir, diyerek sadece ticaret üzerinden bir iyileştirme üzerinde durmuştur.²¹³

- ii) Yetim hakkında söylenen hükme göre mana şöyle olur: Yetim çocukların, velileri gözetiminde olmaları, onların ıslahı ve geleceği açısından tek başına yetişmelerinden daha hayırlıdır. Bu görüşler değerlendirildiğinde birincisi daha uygundur. Çünkü, faydanın sağlanabileceği yönler çeşit çeşittir. Bundan dolayı yetimin bakımını üstlenmiş olan kişinin gözünün hem dünyada hem de ahirette kendi canı ve malını düşünmeden yetimin yardımına ve ıslahına koşması bir müminden beklenmektedir.²¹⁴

Bu şekilde davranan bir Müslümana, Allah Teâlâ halis niyeti neticesinde kendi yaptığı hayırların kat ve kat fazlasını hayır sahibi kişiye bu dünyada da ahirette de ihsan edecektir. Velinin bu ıslah etme gayretine karşın yetim çocuk da itaat etmekle

²¹¹ İbn Manzûr, “*Lisân'ül Arab*”, VII, 384.

²¹² Razi, c. V, s.125-128.

²¹³ Razi, c. V, s.125-128.

²¹⁴ Razi, c. V, s.125-128.

yükümlüdür. Yetimi bütün ıslah çabalarına rağmen ıslah etmek mümkün olmuyorsa ne yapmak lazım gelir? Buna şöyle cevap verilmeye çalışılmıştır:

“Velisi, kendisine emanet olarak bırakılan yetim çocuğa iyi muamele etmek, onu azarlamamak ve gönlünü hoş tutmakla yükümlüyken, yetim kalan çocuk da kendisini himaye eden yakınlarına karşı asi olmamalı, itaat etmeli ve kendisine yapılan bu iyiliği görmezden gelmemelidir. Eğer yetimin kendisini himaye eden vasiye karşı itaatsizliği aşırılık ölçüsüne ulaşmış ve önü alınamaz bir duruma gelmişse, artık bu himayede beklenen yarar ortadan kalkmış ve zarar oluşmaya başlamış olacağından yetimin, bir sosyal kuruma verilmesi en uygun olan yoldur.”²¹⁵

Bir diğeri ise Allah’ın, “*Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir*” ayeti hakkındadır:

Yetimlerle bir arada yaşamak bazı yükümlülükleri de beraberinde getiriyordu. Onların malından kimlerin ne kadar kullanacağı, kullanılan bu malın geri verilip verilemeyeceği alimler arasında farklı içtihatlarla neden olmuştu. Aşağıda bu farklılıklara değineceğiz.

Bir arada yaşamaktan kastedilen, hurmanın hurmaya karıştırılması gibi misli misle karıştırılması kabilindedir.²¹⁶ Diğer görüşler ise evlilik veya kan bağıyla kurulan akrabalıkları kastetmektedir. Kan kardeşlik bağı ne kadar güçlü ise din kardeşliği de o kadar güçlü bir bağıdır. İnsan nasıl ki kendi öz kardeşini dışarı atıp sahipsiz bırakamıyorsa Müslüman olan din kardeşini de atamaz ve sahipsiz bırakamaz.²¹⁷

Ayetin sonu bir uyarı ile bitmektedir. “*Allah, bozguncuyu yapıcı olandan ayırır.*” ayeti hakkında Alimler, aşağıdaki yorumları yapmışlardır:

Allah Teâlâ’nın, “*Allah ifsat eden ile ıslah edeni bilir*” sözü hakkında, “Yetimlerin malını bitirip ifsat/yok etmeye çalışan ile, o malları ıslah edip, arttırmaya çalışanı bilir”, denilmiştir. Yani, kişi yetimin malını iyileştirmeyi isterse onun gönlünde ki bu halis niyetini Allah bilir. Ancak iyileştirmek ister gibi gözükse ama

²¹⁵ Akyüz, s. 8.

²¹⁶ Kurtubî, c. III, s.205-210.

²¹⁷ Elmalılı, c. II, s.92-93.

gönlünde gizlediği bozgunculuk düşüncesini de yine yüce Allah bilir. Bu ifade, büyük bir tehdit içermektedir. Bu tehdidin ardında küçük yaşta yetim kalmış kendini koruyup gözetemeyen ve onu gözetip sahiplenecek kimsesi olmayan masum çocukları muhafaza amacı yatmaktadır.”²¹⁸

Seyyid Kutup, konuyu şu şekilde özetlemiştir; yetime fayda sağlamak kaydıyla onun malını kendi malına katmakta bir sakınca yoktur. Bu ayırmaktan daha hayırlıdır. Çünkü yetim olsun, kadın veya yaşlı olsun hepsi de büyük İslam ailesinin birer üyesidir. Allah Teâlâ, herkesin gönlünden geçen gizli ve açık her şeyi bildiği için kimin düzeltmeye çalıştığını kimin bozmaya çalıştığını en iyi bilen yegâne güç ve kudret sahibidir.”²¹⁹

Nisa suresi 36

Nisa suresi yüz yetmiş altı ayet olup, Mushaf'taki sıralamada dördüncü, iniş sırasına göre doksan ikinci suredir. Mümtetine suresinden sonra, Zilzâl suresinden önce inmiştir.²²⁰ Ayette kimlere yardım ve iyilikte bulunulması gerektiği ifade edilmektedir. Bu iyilikler işlenirken kibir ve gurur yapılmaması, kişinin verdiği malın, Allah'ın ona ihsanda bulunduğu mal olduğu ve o malın içinde bu kişilerin de hakkının olduğunun unutulmaması müminlerden istenmektedir.

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah (cc), kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”²²¹

Bakara seksen üçüncü ayette geçen “ihsan” kavramı bu ayette de geçmektedir. Bu iki ayette, yetimlere ihsanda bulunulması emredilmektedir. Dolayısıyla yetimlere karşı sergilenecek muamelenin odak noktasını ihsan kavramı oluşturmaktadır. İhsan

²¹⁸ Razi, c. V, s.129-130.

²¹⁹ Kutup, c. II, s. 346.

²²⁰ Kurul, c. II, s. 7.

²²¹ Nisa, 4/36.

kavramı ise çok geniş bir yelpazede farklı iyilik türlerini içine alan zengin bir anlam içeriğine sahiptir.²²²

Kur'an-ı Kerim'de hiçbir kelime gelişigüzel veya sebepsiz kullanılmamıştır. Kelimelerin vermek istediği mananın doğru anlaşılması, üzerinde daha fazla durup düşünmek ve inceleme yapmakla mümkündür.²²³ Bu önemli Kur'ânî kelimelerden bir tanesi de “إحسان” kelimesidir.

Yetime iyilik yapma emri, bazen onun mutluluk ve üzüntüsünü paylaşmayı, yalnızlığını gidermeyi bazen ise ihtiyacı olduğunda yardımına koşmayı, el uzatmayı, şefkat, merhamet ve sevgi bağı kurmayı, güler yüzle ve tatlı dille muamele etmeyi ve daha birçok güzel davranış sergilemeyi kapsamaktadır.²²⁴

İbn Abbas'ın naklettiği bir hadiste: Resûlullah (sav): “*Kim Müslümanlar arasından bir yetim alarak yiyecek ve içeceğine dahil ederse (ona yedirir ve içirirse), affedilmez bir günah (şirk) işlememişse, Allah onu mutlaka cennete koyacaktır.*” buyurmuştur.²²⁵

Bu ayetlerde ve hadiste, insanlara iyi davranmak, maddi ve manevi, gerekli her türlü yardımda bulunmak, bunları gösteriş için değil sırf Allah rızası için yapmak ve böylece dünya hayatını yaşarken aynı zamanda bir olan Allah'a kulluğumuzu gerçekleştirmek tavsiye edilmiştir.

²²² Mevdûdî, c. VII, s. 258

²²³ Hüseyin Polat, “*Kur'an-ı Kerim de İhsan Kavramına Filolojik Bir Yaklaşım*”, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 2012, s.114.

²²⁴ Can, s.153.

²²⁵ Tirmizî, Birr, 14, (1918).

4.3. YETİM KIZLARLA EVLİLİK VE MALLARININ TESLİMİ

Eski çağlarda Mısır, Hindistan, Çin, eski Yunan ve Roma toplumlarında, aynı şekilde Yahudi ve Arap toplumlarında, nikahlamak veya dost tutmak kaydıyla birçok kadını kendi himayeleri altına alıyorlardı. Bu evlilikler veya evlilik benzeri ilişkiler pek çok farklı nedenlerle yapıyordu. Kırsal yaşamın zorluğu ve kabileler arasında sürüp giden savaşlar, baskınlar ve yağmalamalar birden fazla evlilik ve çok çocuk sahibi olmanın nedenlerinden bazılarıdır.²²⁶ Bu açıklamalar neticesinde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi düşüncesini İslam getirmemiş sadece mevcut uygulamayı belli şartlara ve hukuk kurallarına bağlamıştır.

Nisa suresi 3

Aşağıda zikredeceğimiz ayet-i kerime, belki de günümüzde en çok tartışılan ayetlerdendir. Önemli ve koruyucu hükümler içermesine rağmen ne yazık ki sadece ayetin bir bölümü alınıp odak noktası yapılarak ayetin muhtevası bambaşka bir yere çekilmeye çalışılmaktadır. Ayet, öncelikle yetimlerin hakkını ve devamında da kadınların hakkını korumayı amaçlamıştır. Çünkü dünyada en fazla haksızlığa maruz kalan bu iki gruptur. Ayette yetimlere adaletsizlik etmekten yani mehirlerini eksik vermekten endişe duyulması halinde, helal olan diğer kadınlarla evlenilmesi eğer bunda da adalet gözetilemeyecekse o zaman bir tane ile ya da maliki olunan cariyeler ile yetinilmesi tavsiye edilmiştir.²²⁷ Bu davranış şekli en adaletli yol olarak gösterilmiştir. Ayetin metni ve meali şu şekildedir:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكُمْ أَزْوَاجٌ لَّكُمْ وَلَمْ يَكُن لَكُمْ عَلَيْهِنَّ فَاحِشَةٌ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَجْعَلْ لِنَفْسِهِ عَذَابًا أَلِيمًا
فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكُمْ أَزْوَاجٌ لَّكُمْ وَلَمْ يَكُن لَكُمْ عَلَيْهِنَّ فَاحِشَةٌ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَجْعَلْ لِنَفْسِهِ عَذَابًا أَلِيمًا

“Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”²²⁸

²²⁶ Kurul, “Kur’an Yolu”, c. II, s.16.

²²⁷ Taberî, c. II, s. 438.

²²⁸ Nisa, 4/3.

Bir kısım tefsirciler ayetin, yetimi korumaya yönelik olduğunu, bir kısmı ise kadını korumaya yönelik olduğunu savunmuşlardır.

Ayetin nüzul sebebi hakkında; Urve b. Zübeyr (r.a) (ö. 94/713) şu rivayette bulunmuştur: Ben, Hz. Âişe'ye, ayetin anlamını sorduğumda Hz. Âişe bana, kız kardeşimin oğlu! Ayet, velisinin gözetimi altında bulunan ve velisiyle mal ortaklığı yapan, yetim kız çocuk hakkındadır. Yetimin güzelliği ve malı velisinin ilgisini çekip elde etmek istediğinden, bunlara sahip olmak için o kızla evlenmek ister ancak mehrinde adaletli davranmayarak emsallerinin altında mehir verirdi. İşte bu ayet yetim kızlara haklarını tam olarak vermedikçe onlarla evlenmemeyi, onları mağdur etmemeyi velilerine yasaklamış ve başka hoşlarına giden kadınlarla evlenmelerini emretmiştir.²²⁹

Yukarıda verilen misalde anlatılmak istenen şudur: Yanında yetim bir kız bulunan kişinin, o kızı evlendirmesi helaldir. Bazen de kendisi onunla evlenmek isteyebilir. O zaman akranlarının mehri miktarınca, bu yetim kıza da vermesi gerekmektedir. Onun hakkını arayacak bir velisi bulunmadığından, kızın mağdur edilmemesi istenmektedir. Eğer bu hassasiyeti gösteremeyecekse o kişi; başka kadınlara yönelmelidir.²³⁰

Bir başka rivayette de İkrime (ö. 105/723) şöyle demiştir: Bir adam hanımları için kendi malını harcayıp bitirdikten sonra yetimin malına yönelirdi. Bu adaletsiz ve yetimi mağdur eden davranıştan dolayı Cenab-ı Hak, birden fazla eşe sahip olduğunuzda onların hakkını gözetemeyecek ve yetimin hakkı olan mala el uzatacaksanız, o zaman haklarına riayet edemeyeceğiniz her kadın size haram kılınmıştır.²³¹

Bazı müfessirler, bu ayette korunmak istenen yetimden ziyade kadındır, demişlerdir. Onların iddiaları şudur: Yetimlere yapılan davranışlar her devirde kötü görülmüş ve bu konuda ikazlar yapılmıştı. Ancak kadın her dönemde kullanılan, hiçbir hakka sahip olmayan, kendisine kaba ve vahşice davranılan bir durumdaydı. Bundan dolayı Allah Teâlâ, yetimlerin maruz kaldığı haksızlığa, kadınların da maruz

²²⁹ Elmalılı, c. II, s.505.

²³⁰ İbni Kesir, c. IV, s. 1546.

²³¹ Razi, c. VII, s.327-328.

kalmaması için onların eşlerini uyarıyordu.²³²

Ayet, ister yetim kızların haklarını korumak için indirilmiş olsun isterse de çok sayıda eş olarak alınan kadına adaletli davranılmasını emretmek için indirilmiş olsun, her iki durumda da hakkı yenilen ve iyi muamele edilmeyen insanı koruma amacı olduğundan ayetin gönderiliş hikmeti değişmemektedir.²³³

Nisa suresi 6

Ayet-i kerimede, yetimin buluğ dönemi, velilerin yetimin malından kullanım hakları, mallarının taksimi ve bu taksimde şahit bulundurulması gibi birkaç farklı yönden yetimi ve onun velisini ilgilendiren detaylı hükümler yer almıştır.

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا
وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا
عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

“Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.”²³⁴

Allah’ın emirlerine uymada hassas olan insanlar var olduğu gibi haram helal gözetmeyen fırsatçı insanlar da vardır. Yetimle bir arada yaşayıp onun malından büyüyünce yiyemeyeceğini düşünüp israfla yiyen, yetimin geleceğini düşünmeyen ve mahveden insanlar da mevcuttur. İnsanı en iyi tanıyan Allah, bu konuya dikkatleri çekmiş ve bir düzenleme getirmiştir. Rüşdüne kadar yetimin malını korumak, zamanı gelince şahitler huzurunda teslim etmek, sadece ihtiyaç halinde yetimin mallarından yemek ve israf etmemek gibi emirlerde bulunarak müminleri uyarmıştır.²³⁵

²³² Mevdudi, c, I, s, 328.

²³³ Elmalılı, c. II, s.509.

²³⁴ Nisa, 4/6.

²³⁵ Tabersî, “Mişkâtü’l-Envâr fi Gurari’l Ahbâr”, c. IV, s. 178.

Yetimlerin mallarını, kendilerine teslim etmede aranan şartlar şu şekildedir:

- a) Buluğ çağına ermek.
- b) Kişide Rüşd görülmesi.²³⁶

Zemahşerî'ye (ö.538/1144) göre yetimlerin evlilik zamanı, ergenlik dönemi gelmeden önce, onların hal ve tavırlarını akıl yönünden deneyin. Tasarrufta bulunma konusunda yeterlilik ve kabiliyetleri var mı yok mu, öğrenmeye çalışın. Bu öğrenme velinin yetim çocuğu yanına alarak eğitmesi ve gözlemlemesi sonucunda oluşur. Böylece rüşd çağına gelip gelmedikleri, bilinip ortaya konulmuş olur. Doğruyu eğriyi ayırt edebilme açısından kendilerine vermeniz gereken mallarını, rüşd durumları kanıtlanınca, buluğ anından itibaren, geciktirerek onları mağdur etmeden kendilerine teslim edin.²³⁷

Ebu Bekr İbnu'l Arabî (ö.543/1148), “yetimleri evlenme çağına gelinceye kadar deneyin” ayetinde özellikle yetimlere vurgu yapılması hakkında şunları söyler: Bir çocuğu himaye edip kollayan bir babası var ise baba çocuğun her türlü ihtiyacını karşılayacak ve himayesini en güzel şekilde sağlayacaktır. Çünkü onda çocuğuna karşı aşırı merhamet ve sevgi vardır. Ancak babası hayatta değilse o zaman çocuğu koruyacak, mallarını himaye edecek bir koruyucusu yoktur. Bu yüzden yetime ayetlerde sık sık vurgu yapılmakta ve durumuna dikkat çekilmektedir.²³⁸

Ayette geçen “deneme” “بلا” eylemini, çocuğun yaratılış tabiatını dikkate alarak ihtiyaçlarını doğru bir şekilde belirlemeyi alimler tavsiye etmişlerdir. Mesela tüccar olan kişinin çocuğu alışverişte denendir, alım-satımda iyi olduğu anlaşılırsa rüşde erdiği bilinir. Ticaret dışında başka işlerle uğraşan kişinin çocuğu ise kendisine bir miktar mal verilerek onu nasıl tasarruf edeceği gözlenir; eğer verilen malı iyi bir şekilde değerlendirir, idare ederse, bu onun aklî olgunluğa erdiğinin göstergesi olur ve malı kendisine teslim edilir. Kızlarda ise durum evin idaresini yapabilecek, düzen sağlayabilecek bir olgunluğa geldiği gözlenirse, onun da rüştüne karar verilir.²³⁹

²³⁶ Razi, c. VII, s. 352.

²³⁷ Zemahşerî, “El- Keşşaf”, Ekin yay. İstanbul 2016, c. II, s. 309.

²³⁸ İbrahim Canan, “Kur'an da Çocuk”, Cihan yay., İstanbul, 1984, s.147.

²³⁹ Eski, s. 52.

Şafî (ö.204/820), bu ayet hakkında şunları söylemiştir: Allah'ın, “*Yetimleri deneyin*” sözünden murat, yetimlere, buluş çağına ermeden alışveriş yaptırın ya da malının tasarrufunda izin verin demek değildir. Böyle söylenirse emir hükmünde olur ki, bu da onların alış-verişlerinin geçerli sayılmasıdır. Bunun delili, şu ayette geçen: “*O vakit kendilerinde bir akıl ve salah (iyi hal) gördünüz mü, mallarını kendilerine teslim edin*”²⁴⁰ ifadesidir. Çünkü Allah Teâlâ, onlara mallarını, bulûğa erdikten sonra kendilerinde rüşd görülmesi halinde verilmesini emretmiştir. Bundan dolayı, henüz buluş çağına gelmemiş yetimlere mallarını teslim etmenin caiz olmadığı ve dolayısıyla tasarruflarının da caiz olmaması gerektiği ortaya çıkmış oluyor.²⁴¹

Dindar olup olmama bakımından deneme şeklinde tevil edenlerin görüşlerine gelince, mallarını kendilerine teslim etme konusunda dindarlıklarının esas alınması gerekmez. Fakihler, bu hüküm üzerinde görüş birliği etmişlerdir. Çünkü fasık bir kimse kendi işlerini düzenli bir şekilde yürütebiliyor ve ticari işlem çeşitlerini biliyorsa, fasıklığından dolayı malını kendisine vermemek caiz olmaz. Dindar ve salih, ancak ticari tasarruflarında aldatıldığı için malını düzgün bir şekilde idare edemeyen bir adama ise malı teslim edilmez. Dolayısıyla bu konuda dindarlığın esas alınmasının gerekmediğini anlaşılmaktadır.²⁴²

“*Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin.*”²⁴³

Buradaki “اسراف” kelimesi, mubah sınırını aşip haram sınırına girmek manasına gelir. İsrâf bazen taksirli davranma şeklinde olurken bazen de ifratta bulunup aşırı gitmek şeklinde olur. Her iki durumda da caiz olan sınır aşılmış olur. Bu ayet ile aynı zamanda yetim büyük yaş sınırına vardığında, malını kendisine vermeyip elde tutmanın caiz olmayacağı ifade edilmiştir. Şayet hüküm böyle olmasa, o zaman burada yaş büyümesinden söz etmenin bir anlamı olmazdı. Velisi de onun büyümesinden önce de sonra da onun malı üzerinde hak sahibi olurdu.²⁴⁴

“*(Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de*

²⁴⁰ Nisa, 4/6.

²⁴¹ Razi, c. VII, s.353.

²⁴² Cessas, c. IV, s.66.

²⁴³ Nisa, 4/6.

²⁴⁴ Cessas, c. IV, s. 68-69.

*fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin.*²⁴⁵

Allah, vasiyi zengin ve fakir olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Eğer vasi zenginse, yetim malından uzak dursun, iffetli davransın, elinde bulunan yetimin mallarına göz dikerek onu yemeye ve tez elden bitirmeye kalkışmasın. Allah'ın rızık olarak kendisine verdiği ile yetinip yetime acısın, onun kendisine bir emanet olduğunu hatırlayıp şefkatli davransın. Yetimin malını olduğu gibi bıraksın ona dokunmasın. Eğer vasi fakir ise o da belirlenen ücret ile yetinsin, tedbirli davransın.²⁴⁶

Bu noktada tartışılan diğer bir konu da şudur: Himayesindeki yetimin malından ihtiyacı kadar alan fakir, bu yiyeceği bir borç olarak mı almıştır yoksa yediği kadarı israfa kaçmadan kendisine helal midir? Bu konu hakkında iki farklı görüş mevcuttur.

1- Geri verme zorunluluğu yoktur. Fakir olduğu zaman zarfında yetime karşı yapmış olduğu yardım sonucunda o yiyeceği bir ücret olarak yemiştir. Bu, Şafii'nin taraftarları arasında kabul edilen görüştür. Hadis kitaplarında şöyle bir rivayet yer almaktadır:

*“Bir adam, Hz. Peygamber’e gelerek şöyle sordu: “Himayem altında bir yetim bulunmaktadır. Onun malından yiyebilir miyim?” deyince, Hz. Peygamber, “Bir mal yığmaksızın ve kendi malını da onun malıyla (onun malını ileri sürmeksizin) himaye etmeksizin maruf ölçüler içinde yiyebilirsin” buyurdu.*²⁴⁷ Bu hadisleri destekleyen bir başka yorum da şöyledir: Alah Teâlâ, *“Muhakkak ki yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler.”*²⁴⁸ ifadesi, yetimin malının her zaman haksızlık ve zulümle yenilmediğini göstermektedir. Eğer bu, böyle olmasaydı, o zaman Cenab-ı Hakk'ın *“Muhakkak ki, yetimlerin mallarım haksız olarak yiyenler.”* ifadesinin bir manası olmazdı. Çünkü ayetten yemeyenler anlamı da çıkmaktadır. Bu da ihtiyaç sahibi olan vasinin makul bir şekilde israfa kaçmadan yetimin malından yiyebileceğini gösterir.²⁴⁹

²⁴⁵ Nisa, 4/6.

²⁴⁶ Zemahşerî, c. II, s. 312.

²⁴⁷ Ebû Davud, “*Vesaya*”, 9; İbn Mace, “*Vesaya*”, 9.

²⁴⁸ Nisa, 4/10.

²⁴⁹ Razi, c. VII, s. 357.

Aslında bu genişliğin verilmesi zor durumda olan veli/vasilerin maslahatlarından daha çok yetimlerin maslahatlarına uygundur. Şayet İslamiyet, velilere bu ruhsatı tanımamış olsaydı hayatı boyunca belki de fakir olacak kişiler vasilik yapamayacak, yetim himaye edemeyeceklerdi. Böylelikle yetimler sahipsiz kalacaktı. Ama verilen bu izin ile veliler ve hayatlarını kendi başlarına devam ettirecek güçleri olmayan yetimler sıkıntıdan kurtarılmış oldu. Bu da İslam'ın sosyal problemlere yaklaşım ve çözümdeki mükemmelliğini gösteren başka bir delil olmaktadır. Böyle yapılmadığı takdirde bu çocuklar büyüyünce toplumun sırtında bir kambur olarak yaşayacaklar ve gerçek insani değerlerden habersiz olarak yetiştikleri için kendilerinden beklenileni gerçekleştiremeyeceklerdir. Görüldüğü üzere yetime malının teslimi sadece basit bir “*mal taksimi*” meselesi değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik boyutları da olan önemli bir hakikattir.²⁵⁰

2- İkinci görüşe göre; bir bedel verilmeli, alınan ücret tekrar iade edilmelidir. Zira yetim malı yemek haramdır sadece zaruri durumlarda mubah kılınır. İhtiyaç sahibi kişi zor durumda ise o maldan yiyebilir ancak bedelini geri vermelidir.

Ebu Bekr İbn Ebi Dünya (ö. 281/894) demiştir ki: Hârise'den rivayet edilen bir hadiste; Hz. Ömer, şöyle demiştir: Ben, kendimi bu mal karşısında yetim velisi gibi tutuyorum. Eğer zengin olursam ondan sakınır, muhtaç olursam borç alır ve elim bollaştığında da geri öderim.²⁵¹

Sonra Allah Teâlâ, “*Artık onlara mallarını teslim ettiğiniz vakit, karşılarında şahit bulundurun*”²⁵² buyurmuştur. İslam alimleri velinin yetime malını teslimi esnasında şahit bulundurması hususunda ittifak etmişlerdir: bunun faydaları şöyle sıralanabilir:

i) Eğer şahit bulunursa vasi, yetimin malından bir kısmının kendisine ait olduğunu iddia edemeyecek ve böylelikle adaletli bir dağılım olacaktır.

ii) Ya da yetim, daha fazla mal almak amacıyla bir yalana başvurursa, mal teslimi şahitler huzurunda yapıldığında bir hak iddia edemeyecek ve böylece vasi zor

²⁵⁰ Uluşal, s.47-57.

²⁵¹ İbn Kesir c.4, s.1572 1573.

²⁵² Nisa, 4/6.

duruma düşmekten kurtulmuş olacaktır.

iii) Mal tesliminde şahit bulundurma, velinin emanete riayet eden ne kadar hassas ve dürüst bir insan olduğunu ortaya koyar.²⁵³

Yetime malının şahitler huzurunda verilmesi, Şafii ve Malikî mezheplerine göre vacip, Hanefî mezhebine göre menduptur. Vacip olduğuna göre, terki halinde mahkemeye müracaatla hâkimin kararına uyulur. Mendup olması halinde ise, şahidin bulunmaması durumunda bir şey yapılmaz. Yetimin malını teslim ederken eğer o esnada şahit bulundurulmazsa, aleyhte bir iddia-dava ortaya çıkarsa, Ebu Hanife ve ashabına göre yemin verdirilmek suretiyle doğru söylediği tasdik olunur. İmam Malik ve İmam Şafii'ye göre belge sunmadıkça, sunamadıkça sözü tasdik olunmaz.²⁵⁴

Günümüzde de insanların dini hassasiyetleri zayıfladığı ve ahlaki bozulmalar sıkça yaşandığı için İmam Malik ve İmam Şafii'nin sözlerine icabet etmek daha yerinde bir davranış olacak ve iki tarafı mağdur etmeyecektir.

Allah Teâlâ: "*Hesap sorucu olarak Allah kâfidir.*"²⁵⁵ buyurur. Yetime mallarını teslim ettiklerinde bu malların tam, eksiksiz ve hile karıştırılmamış olması istenmektedir. Eğer mallarına hile karıştırılmış ya da eksik verilmişse, bunların hepsini Allah Teâlâ bilir.²⁵⁶ Onun emirlerine riayet eder ve yasaklarından sakınırsanız başka bir hesap sorucudan korkmaya gerek kalmaz. Ama Allah'ın emirlerine uymaz ve karşı gelerseniz işte o zaman da sizi hiçbir muhasip kurtaramaz.²⁵⁷

Yukarıda zikrettiğimiz ayet-i kerime, yetimler ve vasileri hakkında belli kural ve kaideler getirmektedir. Bu kurallar, hem yetimi mağdur etmekten ve haklarının yenilmesinden koruyacak hem de vasinin nasıl yetimin malından faydalanacağı hususunda da yol gösterici olacaktır. Genel olarak ayetler, yetimi koruma amacı güderken bu ayet hem yetimi hem de vasini korumayı amaçlamıştır. Böylelikle korunmuş bir toplum ve hakların ihlal edilmediği Müslüman bir nesil yetiştirilmesi

²⁵³ Razî, c. VII, s. 359.

²⁵⁴ Eski, s. 52.

²⁵⁵ Ahzap, 33/39.

²⁵⁶ İbn Kesir, c.IV, s.1572 1573.

²⁵⁷ Elmalılı, c. II, s. 513-514.

amaçlanmıştır. Son cümle ile de genel bir uyarı yapılmış ve hiçbir şeyin gizli kalmayacağı ve bir hesabının olduğu açıkça belirtilerek tüm insanlığa bir uyarı yapılmıştır.

4.4. YETİMLERİN MALLARININ KORUNMASI VE TESLİMİ

Yetimlerin mallarının teslimi, zekâtan pay verilmesi, mallarını haksız olarak yiyenlerin karşılaştıkları azap, kişinin kendi çocuklarının da bir gün yetim kalabileceğini düşünerek, himayesi altında ya da etrafında bulunan yetim çocuklarla bu hisler içerisinde ilgilenmesi vb. konular genel olarak Nisa suresinin 2, 8, 9, 10 ve 127. ayetlerinde işlenmiştir.

Nisa suresi 2

وَأْتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا

“Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helâli haramla) deyişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahdır.”²⁵⁸

Ayetin nüzul sebebine baktığımızda; rivayet ediliyor ki, Gatafanoğullar’ından bir adam, kendisine emanet edilen yetim yeğenine bakmaktaydı. Yetim çocuğa babası çokça mal bırakmıştı. Çocuk ergenlik çağına geldiğinde mallarını velisinden (amcasından) geri istedi. Ancak amcası geri vermek istemedi. Bu olay üzerine inen ayeti duyan amcası, Allah ve Resulü’ne itaat eder ve Allah’a sığınırız diyerek, yetime malını teslim etti. Hz. Peygamber de “Böyle nefsin cimriliğinden sakınıp Rabbine itaat eden, onun cennetine girer, buyurdu.” Amcasının teslim etmesi üzerine çocuk da mallarını Allah yolunda harcadı. Resulullah da “Sevap sabit oldu, fakat günah baki kaldı.” buyurdu. “Ey Allah’ın Resulü! Sevabın sabit olduğunu anladık ancak günah nasıl ebedî kaldı? Allah yolunda harcıyor.” dediklerinde, “Çocuğun sevabı sabit, fakat babasının günahı ebedi kaldı buyurdu.”²⁵⁹

Ayet-i kerimede, yetimlerin mallarının korunması ve zamanı geldiğinde kendilerine teslim edilmesi istenmiştir. Bu ifade temiz ve pis benzetmesi üzerinden

²⁵⁸ Nisa, 4/2.

²⁵⁹ Elmalılı, c. II, s.503

bir misalle anlatılmıştır. Çünkü insan fitratı pis olan şeylere ilgi ve alaka duymaz. Bundan dolayı Allah Teâlâ, temiz olan kendi malınız dururken, size emanet bırakılan yetimin malını yiyerek kedinizi kirletmeyin buyurmuştur.

“*Yetimlere mallarını verin*” ayetinde geçen “*yetim*” kelimesini alimler farklı şekilde yorumlamışlardır:

1- Yetim kelimesiyle burada kastedilen, buluğa ermiş kişilerdir. Bu durum şu şekilde açıklanabilir:

i) Ayette lügat manası esas alınarak onlara “*yetim*” diye hitap edilmiştir.

ii) O an yetim olmasalar dahi, o çağa henüz girdikleri için bu isimle adlandırılmışlardır. Bu, Allah’ın “*Büyücüler, derhal secde ediciler olarak yere kapandılar*”²⁶⁰ ayetinde olduğu gibidir. Bu ayette onların eski mesleklerine vurgu yapılarak büyücü diye isimlendirilmişlerdir. Çünkü secde eden kişi artık büyücü olmayacaktır. Aynı şekilde buluğ çağına ulaşmakla birlikte yetimlik söz konusu olmayacaktır. Peygamber’e (sav) de “*Ebu Talibin yetimi*” denilmesi daha önceki durumuna vurgu yapmak içindir.²⁶¹

2- “*Yetim*” kelimesi ile birinci maddenin aksine küçük çocuklar kastedilmiştir.

Râzî, ayeti şöyle açıklamıştır, yirmi beş yaşından sonra ister rüşdü görülsün isterse de görülmesin malın kendisine teslimini ifade etmektedir. Çünkü bu ayet mutlak bir emirdir.

Allah Teâlâ: “*Onların mallarını mallarınızla (karıştırarak) yemeyin*” emri hakkında ise; Kurtubi, Mücahit’ten nakille şunları kaydeder:

Mücahit şunları söylemiştir: Bu ayet-i kerime alışverişlerde ya da harcamalarda yetimin malı ile velinin malının birbirine karışmasını yasaklamıştır. Çünkü cahiliyede yetim malını yemeyi günah saymadıklarından ve yerleşmiş bir dini inanışları olmadığından bu çok doğal karşılanıyordu. Sonucunda ise yetimler hep mağdur oluyordu. Cahiliye Arapları yetimlerin semiz koyunlarını alıp, yerine kendi cılız

²⁶⁰ Şuara, 26/46.

²⁶¹ Kurtubi, c. IV, s. 594.

koyunlarından aldıkları adet kadar bırakıyorlardı. Bu bir hile ve aldatmadır. Ardından da: “isme isim, başa baş” diyorlardı. Allah bunu yasakladı.²⁶² Bu ifade ile ilgili diğer yorum da şu şekildedir:

“*Helal rızkını peşin elde edeceğin haram ile değiştirme!*” Yani yetimin malını tüketip onu kendin için harcama, kendi hesabına onun malı ile ticaret yapma, onu kendin için alıkoyma, başkasına verme! Böyle yaparsan, yetimin malından almış olduğun haram ve pis olur. Bu durumda Allah’ın sana nasip ettiği helal malını da vermiş (kaybetmiş) olursun.²⁶³ Vasiden yetimin malına, kendi mallarına bakar gibi koruyup kollaması hatta kendi mallarından daha fazla özen göstermesi istenmiştir.²⁶⁴

Yetimin velisinin, yetimin malından kendi şahsı için borç almasının, onun malı ile kendi malını takas etmesinin, onun malını kendi şahsı için alıkoymasının, başkasına vermesinin caiz olmadığına delalet etmektedir. Ama yetimin malıyla, yetimin hesabına alım satım yaparak tasarrufta bulunmasının caiz olmadığına delalet etmemektedir. Ancak yetimin malını kendi şahsına alması ve yerine başka bir malı yetime vermesi haram kılınmıştır. Çünkü şahsı için yetimin malı ile kendi malını takas etmesinin haram olduğu bildirilmiştir. Bu haramlık hükmü, onun malındaki bütün takas işlemleri için geçerlidir. Ancak hakkında delil bulunan istisnalar bu haramlığın dışındadır.

Yetimin malından aldığı bir nesneye değerinden fazla ödeme yaparak alırsa bu alışveriş, Ebu Hanefi’ye göre caizdir.²⁶⁵ Zira Allah Teâlâ, bu hususta şöyle bir izin vermiştir: “*Yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın.*”²⁶⁶

Nisa suresi 10

Aşağıdaki ayette, yetimlerin mallarını yiyenlere karşı yapılan uyarının dili sertleşmiştir. Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenlerin ateş yemiş olacakları ifade edilmiştir. Bir kişi, elini ateşe dahi yaklaştıramazken onu yemek ya da yemek zorunda kalacağını düşünmek, o kişiye yapılmış açık bir tehdittir.

²⁶² Eski, s.50.

²⁶³ Cassas, c. IV, s. 68.

²⁶⁴ Elmalılı, c. II, s.503.

²⁶⁵ Cassas, c. IV, s. 71.

²⁶⁶ İsrâ, 17/34.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا

“Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.”²⁶⁷

Karınlardaki ateş ifadesi hayalinin dahi çok korkutucu olduğu bir ifadedir. Yetim malı yiyenlerin azap göreceği yer olan cehennemden bir tablodur. Yedikleri mal ahirette karınlarında ateş olacaktır. İnsanlar farkında olmadan bu ateşi yiyorlar. Bu öyle bir ateştir ki derileri kavurur.²⁶⁸

Ayet-i kerimede, yetim malının ihtiyaç halinde, haksızlık etmeden ve israf etme düşüncesi içine girmeden yenilebileceğini ifade etmektedir. Bu yorum gerçek ihtiyaç sahipleri için bir kolaylıktır.²⁶⁹

Razi, “karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar” buyruğu ile ilgili aşağıdaki yorumlara tefsirinde yer vermiştir:

i. Cümleye, gerçek manasına göre anlam verilmelidir. Süddî (ö. 127/745) şöyle demiştir:

Bir insan, yetimin malını haksız olarak yediği zaman, kıyamet günü ağzından, kulaklarından ve gözlerinden cehennem ateşinin alevleri çıktığı halde diriltilir. Onu gören herkes, onun yetim malı yediğini anlar.²⁷⁰

ii. Cümleye mana, gerçek anlamı dışında verilir, mecazidir denilmiştir. Bundan maksat şudur: Cehenneme götürecekt amellerin başında yetim malı yemek geldiği için bu ifade kullanılmıştır. Zaten cehenneme giden, ateş azabına çarptırılacaktır.²⁷¹

Yetim malını haksızlıkla yiyen kişilere yapılan uyarılar, zekatını vermeyen ve zekatındaki yetim hakkını yiyen kişilere de yapılmıştır. “O gün bunlar, üzerlerinde (yakılacak) cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak”²⁷² buyurmuştur. Ancak yetim ayetleri daha şiddetli

²⁶⁷ Nisa, 4/10.

²⁶⁸ Kutup, c. III, s. 86.

²⁶⁹ Râzî, c. VII, s. 372.

²⁷⁰ Taberî, “Câmiu'l-Beyân an Tevilü'l Ayi'l Kur'an”, c. IV, s. 408.

²⁷¹ Şura, 42/40.

²⁷² Tevbe 9/35.

cümleler içermektedir. Bundan maksat zekâta kişi kendi malından fakire vermektedir. Zengin kişi malını ihtiyaç sahibine verene kadar o kişi bu mala sahip değildir. Ancak yetim malı yemede yetim, malın asıl sahibidir. Velisinin, kendisine emanet bırakılan bu malı yemesi ve vermemesi çirkin bir davranıştır. Çünkü yetim aynı zamanda küçük bir çocuktur ve fakir insan gibi ekmeğini kazanacak gücü ve akli olgunluğu da yoktur. Velinin mal üzerinde hiçbir hakkı da olmadığından malın yenmesine şiddetle karşı çıkılmış ve veli uyarılmıştır.²⁷³

Buhari ve Müslim’de Ebu Hüreyre’den rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: *“Cezayı gerektiren yedi şeyden sakının (uzaklaşın). Ey Allah’ın Resulü, nedir onlar? diye sordular. Şöyle karşılık verdi: “Allah’a ortak koşmak, sihir, hak ile olması dışında Allah’ın haram kıldığı bir nefsi (kimseyi) Öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, harpte yüz çevirip kaçmak, suçsuz mümin kadınlara iftira ile zina isnat etmek.”*²⁷⁴

4.5. YETİMLERE MİRASTAN PAY VERİLMESİ

Nisa suresi 8

Ayet-i kerime, yetimin malı dışında gönüllü tasadduk ve Allah rızası taşıyan merhamete dayalı infağın konu alındığı bir ayet-i kerimedir.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ فَأَرْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

*“(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.”*²⁷⁵

Ayet-i kerime, alimler arasında hükmünün bağlayıcılığı açısından vaciplik ve müstehaplık olarak iki şekilde ele alınmış²⁷⁶ ve İbn Arabi onu üç şekilde incelemiştir.²⁷⁷

Alimler şu ifadeyi kullanmıştır: “Verilmesi vacip olan miktar, az bir şeydir.

²⁷³ Râzî, c. VII, s. 372-375.

²⁷⁴ İbn Kesir, c. IV, s. 1579-1580.

²⁷⁵ Nisa, 4/8.

²⁷⁶ Razi, c. VII, s. 369.

²⁷⁷ İbn Arabî, “*Ahkamu'l-Kur'an*”, c. I, s. 347.

Bunun miktarının kesin olarak belirtilmediği icmâ ile sabittir. Eğer ayetin hükmünün vacipliği kabul edilse bu ayet mensuh (hükmü kaldırılan ayet) olur. İkrime'nin rivayetine göreyse İbn Abbas, ayetin mensuh değil muhkem olduğunu söylemiştir ki bu da Ebu Musa el-Eş'ârî, İbrahim en-Nehâî, Şa'bî, Zührî, Mücahid, Hasan el-Basri ve Saîd İbn Cübeyr'in görüşüdür. Bu zatlar, malın taksimi sırasında bulunan kişilere de bir şeyler verilmesini istemektedirler. Rivayet olunduğuna göre, Hz. Aişe hayatta iken, Abdullah İbn Abdurrahman İbn Ebî Bekr es-Sıddîk, kendisine babasından miras kalan malı, taksim sırasında orada bulunan, kendisine pay düşsün veya düşmesin herkese dağıttı. Hükmün vacip olduğunu söyleyenlerin görüşü ise bu şekildedir.²⁷⁸

Mirastan orada bulunan herkese bir şeyler vermenin güzel bir davranış olduğunu söyleyenler:

Hükmün vacip olmayıp mendub olduğunu da ileri sürenler olmuştur. Bu hükme de sadece buluşa ermiş olanlar hak kazanabilir. Eğer o kişiler baliğ olmamışlarsa, onlara sadece güzel sözle muamele edilir. Fukahanın benimsediği görüş bu şekildedir. Eğer hüküm vacip olmuş olsaydı, diğer konularda olduğu gibi miktarı kesinlikle belirlenmiş olurdu. Böyle bir belirleme olmadığından vaciplik hükmü düşürülmüş olmaktadır.²⁷⁹

İbn Arabî (ö. 638/1240), ayet-i kerime hakkında üç farklı görüşün var olduğunu ifade etmektedir: “Bunlardan birincisi; ayetin nesh edildiğini iddia eden görüştür. İkinci görüş; ayetin muhkem olduğunu iddia edenlerin görüşü. Üçüncü görüş ise; ayetin vasiyet hakkında indiği görüşüdür.”²⁸⁰

Birinci görüş; Said b. Cubeyr'den rivayete göre; “bazı kimseler, bu ayetin nesh edilmediğini, hükmünün halen yürürlükte olduğunu rivayet ettiği görüşüdür. Allah adına yemin olsun ki, bu ayet nesh edilmemiştir. Ancak bu, insanların önemsemedikleri, basite aldıkları bir şeydir.”²⁸¹ Bu konuda ilk olarak, Buhari, Ahmed İbn Humeyd tarîkıyla... İkrime'den “Miras taksim olunurken, yakınlar, yetimler ve miskinler de hazır bulunursa...” ayeti hakkında İbn Abbâs; ayetin halen yürürlükte

²⁷⁸ Razi, c. VII, s. 367.

²⁷⁹ Razi, c. VII, s. 367.

²⁸⁰ İbn Arabî, “*Ahkamu'l-Kur'an*”, c. I, s.347.

²⁸¹ Zemahşeri, c. II, s. 316.

olduğunu, hükmünün kaldırılmadığını açıklamıştır.²⁸²

İkinci görüş ise hükmünün bir başka ayetle nesh edildiğidir. Nesh edildiğini söyleyenlere göre ayetin emri vücut ifade etmektedir. Ancak vaciplik, miras ayetlerinin inmesinden önceki dönem içindir. Miras ayetleri inip her mirasçının payı belli olunca, ayet nesh edilmiştir.²⁸³

İlk açıklama daha sahih görülmüştür. Çünkü ayette kendi hakları olan miraslarını alan varisler, alım esnasında yanlarında bulunan ve mirastan pay düşmeyen yetim ve yoksul kişilere zorunlu olmamakla beraber bir şeyler vermeleri, Allah'ın hoşnutluğunu kazandıracak bir davranıştır.²⁸⁴

İbn Arabî'nin de üzerinde durduğu son görüş; bu taksimattan maksat vasiyettir,

Ayette bahsedilen taksimattan murat, vasiyettir. Kendisine miras düşmeyen akrabalar, yetimler ve yoksullar taksimattı sırasında hazır bulunurlarsa onlara da vefat eden kişinin ayırdığı paydan bir pay verilmesi istenir. Bu malı kendilerine güzel söz söyleyerek verilmesi emredilmiş, başa kakma yasaklanmıştır.²⁸⁵

Tefsir alimlerinin büyük bir kısmı zekât dışında farz bir infak çeşidinin bulunmadığını ancak gönüllü olarak verilebileceğini söylerler.²⁸⁶

Gönüllü bir tasadduk olduğuna alimler aşağıdaki ayet-i de delil göstermişlerdir:

*“Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka.”*²⁸⁷

Ayetin son cümlesinde geçen, Allah Teâlâ'nın: *“Ve onlara güzel sözler söyleyin”* sözü ile ilgili ise aşağıdaki yorumlar yapılmıştır.

Burada *“güzel söz”* olarak meali verilen *“قَوْلًا مَّعْرُوفًا”* asıl itibariyle güzel, örf, edep ve insaniyete uygun olan, kırıcı ve kaba olmayan söz demektir. Böylelikle

²⁸² Buhari, *“Tefsîr”*, 4/3.

²⁸³ Cassas, c. IV, s. 96.

²⁸⁴ Cassas, c. IV, s. 96.

²⁸⁵ Razi, c. VII, s. 368.

²⁸⁶ Kur'an Yolu, c. II, s. 22.

²⁸⁷ Nisa, 4/29.

yetimlerin kırılıp incitilmesi yasaklanmış, bu şekilde kabalıkların hem davranış ile hem de söz ile de yapılması engellenmiştir.²⁸⁸

Said b. Cübeyr şu ifadeleri kullanmıştır; yetimlere bir şey verdiğimizde “*Buyurun alın, keşke daha fazlasını size verebilseydim.*” deyiniz. Onlara verecek bir şeyimiz bulunmadığında, tatlı dille açıklamada bulunarak gönüllerini kırmamak gerekir.²⁸⁹ Ayette ifade edilen “*güzel sözler*” ifadesinden maksadın, hediye olarak bir şey verdiğinde, başa kakma, alaycı yaklaşma ya da acıyan gözlerle bakmak gibi davranış, hal ve hareketlerin olmaması söylenebilir.

Ayet-i kerimede geçen ve dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise şu şekildedir; Cenâb-ı Hak, yetimleri ayetin devamında gelen yoksul kişilerden daha önce söylemiştir. Bunun nedeni, yetimlerin muhtaçlığı daha çok ve ihtiyaçları diğer gruplardan fazla olmasıdır. Bundan dolayı yapılacak yardımlarda onları öncelemek daha faziletli sayılmıştır.²⁹⁰

Nisa suresi 127

Surenin başlarında bulunan ayetler, kadınlar hakkında sorulan bazı sorulara cevap olarak inmişti. Müslümanların İslam’a yavaş yavaş girmeleri neticesinde dini konulardaki sorular ve hassasiyetler de gündend güne artıyordu. Şüphesiz bu İslamî dönüşüm, Müslüman olan toplumun ruhlarında son derece önemli bir heyecan ve aynı zamanda bir sarsıntı da meydana getirdi. Öyle ki eski yaşantılarında deneyimledikleri her konunun, İslam’da geçersiz olduğu ya da değiştirildiği korkusuyla kuşkulandır ve bu yüzden sakınır olmuşlardı. Bundan dolayı, her şeyi Hz. Peygamber’e danışarak uygulamak istemekteydiler. İslamî hayat yaşamaya karşı duydukları arzu ve istek o dönemin en belirgin özelliklerindendi.²⁹¹

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ
مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ
فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا

²⁸⁸ Uluşal, s. 21.

²⁸⁹ Kurtubi, c. IV, s.617.

²⁹⁰ Razi, c. VII, s. 368.

²⁹¹ Kutup, c. III, s. 82-83.

*“Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: “Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor.” Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere âdil davranmanıza dair, size okunmakta olan ayetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir.”*²⁹²

Çocuklara ve kadınlara cahiliye toplumunda mirastan pay verilmemektedir. İşte bu ayet-i kerime, onların da bu haklardan mahrum edilmemesi için nazil olmuştur.²⁹³

Hz. Aişe, yetim kızların içinde bulunduğu durumu şöyle açıklıyor: “Kendilerine miras bırakılan yetim kızlara velileri çeşitli yollarla haksızlık yapıyorlardı. Kendi elbiselerini yetim kızların üzerine atarak bir kişinin, o kızla evlenmesine engel olurlardı.”²⁹⁴

Yetimler, şefkat, merhamet, evlilik, maddi ve manevi yardım gibi birçok konuda ezilip mağdur oldukları gibi mirastan paylarının verilmesinde de mağdur ediliyorlardı. Müslümanlardan istenen diğer yardımlar, kişilerin inisiyatifine dayanıyordu. Örneğin; kendi mirasının dağılımında eğer bir yetim hazır bulunursa onun da gönlünün hoş edilmesi öğütlenmiştir. Alimler ayetin tavsiye içeren bir hüküm olduğuna icma etmişlerdir. Ancak burada konu inisiyatif ve Allah rızası için vermenin dışında yetimlerin kendilerinin olan haklarından mahrum edilmeleridir. Bu ise yetimlerin içinde bulunduğu acınası durumun en açık göstergesidir.

---

²⁹² Nisa, 4/127.

²⁹³ Razi, c. VIII, s. 343.

²⁹⁴ Kutup, c. III, s. 84.

4.6. YETİMLERİN HAKLARININ GÖZETİLMESİ

Nisa suresi 9

Birçok ayette insanlara karşı uyarı ve ikazda bulunan Allah Teâlâ, Nisa suresi 9. Ayette ise yetim konusunu farklı bir boyutu ile ele almıştır. İnsanları kendileri ile muhasebe etmelerini, ellerinin altında bulunan yetimlerin yerinde kendi çocuklarının da olabileceğini tefekkür etmelerini ve bu düşünceyle kendilerine emanet edilen yetimlere en iyi şekilde davranmalarını istemiştir.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

“Geriy e eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde korkacak olanların (başkalarının yetimleri için de) kalpleri sızlasın; Allah’tan sakınsın ve doğru söz söylesinler.”²⁹⁵

Yetimlerin küçük, aciz ve güçsüz olmalarından dolayı, yetimlerin hakkını gözetmeleri konusunda, Allah Teâlâ, insanların vicdanlarına seslenmiştir. Üslup olarak korkutma ya da ödüllendirme dışında farklı bir üslupla insanlardan kendi evlatlarını o çocukların yerine koyarak tekrardan düşünmeleri istenmiştir.²⁹⁶ O insanlarda, kendileri vefat ettiğinde çocuklarının nasıl himaye edileceğini bilmezler, çünkü ölüm sıralı ya da haberli gelmez. Tüm bunlar söylendikten sonra Allah’tan sakınmaları ve yalan söz söylememeleri istenmiştir. Yetime veli olan kişi eğer Allah’tan sakınır ve eli altında bulunan yetime iyi muamele ederse, belki yüce Allah da bir gün onun evladı da yetim kaldığında aynı şekilde himaye ettirecek ve muhafaza edecektir.²⁹⁷ Ayette verilmek istenen mesajın özü şudur; “Yetimleri kendi çocuklarınız olarak düşünün” denilmek istenmiştir.²⁹⁸

Peygamber efendimiz bir hadisi şerifinde müminin önemli bir özelliğine vurgu yapmaktadır. “Hiçbiriniz kendisi için istediğini (mümin) kardeşi için istemedikçe (gerçek) iman etmiş olmaz.”²⁹⁹

²⁹⁵ Nisa, 4/9.

²⁹⁶ Heyet, c. II, s. 22.

²⁹⁷ Kutup, c. III, s. 87.

²⁹⁸ Heyet, c. II, s. 22.

²⁹⁹ Buhârî, “İmân”, 7; Müslim, “İmân”, 71.

Ayet-i kerime, yetime veli olan kişiler için bir emirdir. Burada Allah Teâlâ şu sözü kastetmiştir: Kendisi vefat ettikten sonra arkasında bırakacağı evlatları için endişe eden veliler, yetimin malını haksız yere harcamaktan sakınsın. Rivayette, yetimi korumanın dışında malının muhafazası anlamını Razi vermiştir. Kadî, de bu mananın inen yetim ayetleri bağlamında değerlendirildiğinde daha uygun olduğu görüşündedir. Böylece Allah, insanlara kendi ölümlerini düşünmelerini ve geride bıraktıklarına nasıl muamele edilmesini istiyorlarsa, onlarda kendilerine emanet edilen yetimlere ve mallarına o şekilde muamele etmelerini istemektedir. Çünkü her baba kendi evladının maddi-manevi en iyi şartlarda yetişmesini arzu eder. Bunu bilen Allah Teâlâ insanlara bu hassasiyetlerinden yaklaşmıştır.³⁰⁰

Zemahşeri, *el-Keşşâf* isimli tefsirinde, “قَوْلًا سَدِيدًا” yani “ve doğru söz söylesinler” tabiri hakkında şu yorumu yapmaktadır: “Vasilerin görevi kendi çocuklarına nasıl ki evladım, oğlum gibi sevgi, şefkat ve merhamet içeren kelimeler kullanıyorlarsa, eli altındaki yetimlere de aynı sözlerle muamele etsinler.”³⁰¹

İnsanı en iyi şekilde tanıyan yüce Allah vicdanlara seslendikten sonra, tekrar ikaz ayetlerine devam etmiştir. Nasıl ki evladını seven bir baba çocuğunu mutlu etmek istiyor ve onun iyiliği için elinden geleni yapıyorsa, Allah’ı seven ona iman etmiş bir kul da onun hoşnutluğuna nail olmak ve azabından sakınmak için verdiği emirlere itaat edecektir.

4.7. YETİMLERE GANİMETTEN PAY VERİLMESİ

Allah Teâlâ, her durumda yetimleri koruyup kolladığı gibi ganimet mallarının paylaşımında da onları unutmamış ve haklarını vermiştir. Çünkü o çocuklar içinde yetiştikleri topluma emanet edilmişlerdir. Ganimet mallarından toplum yararına kullanılan bir pay bulunduğundan burada yetimler konusu tekrar işlenmiştir.

³⁰⁰ Razi, c. VII, s. 370.

³⁰¹ Zemahserî, c. II, s. 318.

Enfal suresi 41

Enfal suresi yetmiş beş ayet olup, Mushaf'taki sıralamada sekizinci, iniş sırasına göre seksen sekizinci suredir. Bakara suresinden sonra, Âl-i İmrân suresinden önce inmiştir.³⁰²

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ
إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ أَجْمَعِينَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

*“Allah’a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah’a, peygambere, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir.”*³⁰³

Ayet-i Kerime'nin nüzul sebebi aşağıdaki şekilde tefsir kaynaklarında geçmektedir:

Yukarıda zikrettiğimiz ayet, surenin başında bahsedilen Bedir'e katılan ashabın ganimetler konusunda anlaşmazlığa düşmeleri üzerine anlaşmazlığı gidermek amacıyla, cevaben inmiştir. Surenin ilk ayetinde sadece: *“Sana ganimetleri soruyorlar. Ganimetlerin Allah’a ve resulüne ait olduğunu söyle!”*³⁰⁴ denmekle yetinilmiştir. Bu ayette ise ganimetlerle ilgili son hüküm verilmiştir.³⁰⁵

Ganimet: Savaş esnasında veya savaşan iki ordunun karşılaşması sırasında Müslümanların müşriklerden aldıkları maldır.³⁰⁶

Ganimet'in beşte birinin dağılımında, Allah Teâlâ'nın öncelikle kendi adını zikretmesi bunların en şerefli kazanç yolları olmasındandır. İnsanların mallarının kirli olmasından dolayı zekât ve sadakayı Allah, kendisine nispet etmemektedir.³⁰⁷

Süfyan, Kays b. Müslim'in (ö.120) şöyle dediğini rivayet etmiştir. Güç ve yücelik sahibi Allah'ın sözünün manasını, Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye'ye

³⁰² Kurul, c. II, s. 658.

³⁰³ Enfal, 8/41.

³⁰⁴ Enfal, 8/1.

³⁰⁵ Mevduđi, c. II, s. 170.

³⁰⁶ Mehmet Erdoğan, *“Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü”*, s. 153.

³⁰⁷ Kurtubi, c. VIII, s.45.

(ö.100/718) sordum. Şöyle cevap verdi: “*Bu ifade ilgili ayetin başında kelamın açılışı için kullanılmıştır. Yoksa ganimette Allah’ın payı yoktur. Çünkü dünyanın ve ahiretin tamamı Allah’ındır.*”³⁰⁸

Nesaî (ö.303/915), Ata’dan şu sözleri rivayet etmektedir: Allah’ın payı ile kast edilen Resulullah’ın payıdır. Resulullah bu paydan tüm ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılar ve dilediği yere infakta bulunurdu.³⁰⁹ Allah için ayrılan beş hisseyi bu ayette belirtildiği gibi, bu beş gruba dağıtmak istenmektedir. Yani Allah, kendi hakkı olarak zikrettiği payı Allah Resulü başta olmak üzere bu insanlara verilmesini emreder. İşte bu surenin ilk ayetinde “*Enfal, (yani ganimetler), Allah’a ve Resul’e aittir.*” hükmünün ayrıntılı olarak açıklaması bu şekildedir.³¹⁰

Peygamber Efendimiz, ganimet mallarının taksiminde özen göstermiştir. Şu sözler onun özen ve titizliğinin güzel bir örneğidir. “*Sizin ganimetlerinizden bana şunun kadar bir şey dahi helal kılınmamış, sadece beşte bir helal kılınmıştır. (Zaten) beşte bir de size geri verilmektedir.*”³¹¹

Hz. Peygamber, ganimetin sadece beşte birlik kısmı üzerinde tasarrufta bulunabileceğini, beşte dördlük kısmınınsa ganimeti elde edenlerin olduğunu haber vermiştir. Yukarıda verilen hadis, devlet yetkilisine teslim edilen ganimetin onu elde edenlerin hakkı olduğuna, ondan birilerine kendi rızası olarak vermenin caiz olmadığına delalet etmektedir. Yine bu hadis, kıymeti olmayan, insanlar tarafından korunmayan, çekirdek, sapan çöpü ve atılan paçavra gibi şeyleri alıp götürmenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (sav), devenin böğründen bir tüy koparmıştır. Buradaki tüyden kasıt ganimet mallarından alınan en ufak bir şeye gönderme ve benzetme yapmak için kullanılmıştır. Yani tüy kadar bir şeyi dahi kendi şahsı için alıp ondan yararlanması ya da hak sahiplerinden başkasına vermesi helal kılınmamıştır. Oysa bir tüyün kıymeti yoktur.³¹²

Kays b. Müslim, Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resulullah’ın (sav) payının, kendisinin vefatından sonra halifeye verilmesi

³⁰⁸ Cassas, VI, 380.

³⁰⁹ Kurtubi, c. VIII, s. 46.

³¹⁰ Elmalılı, c. IV, s. 233.

³¹¹ Ebu Davud, “*Cihad*”, 160.

³¹² Cassas, VI, 380.

gerektiğini söylemiştir. Başka bir grup ise onun akrabalarının payının, halifenin akrabalarına verilmesi gerektiğini söylemiştir.³¹³ Bazıları: Müslümanların menfaatine olan işlere sarf edilir, derken; bazıları, ayette belirtilen kişilere; yetimlere, yoksullara verilir, demişlerdir.³¹⁴

Bir kısım ise bu payın Hz. Peygamber'in vefatından sonra hükmünün kaldırıldığını belirtmişlerdir.³¹⁵ Selef uleması bu iki payın, Allah yolunda cihat için at, silah ve teçhizat teminine sarf edilmesi gerektiği hususunda görüş birliği etmişlerdir. Ayetin devamında yer alan beşte bir hissenin pay edilmesi hususunda Kurtubi, aşağıdaki şekilde verilecek yerleri maddelemiştir. İlim adamları, ganimetin beşte birlik payının infak yerleri hakkında farklı görüşler belirtmişlerdir. Bunlar şu şekildedir:

i) Alimlerden bazılarının görüşüne göre, beşte birlik pay altıya bölünür. Bu payın bir tanesinden olan Allah'ın payı Kâbe'nin ihtiyaçları için harcanır. Diğer paylar sırasıyla Rasûlullah'a (sav), akrabalara, yetimlere, yoksullara, yolculara verilir.

ii) Ebu'l-Âliye (ö.90/709) ile er-Rabi ise şöyle demiştir: Beşe bölünen ganimet, bir pay ayrıldıktan sonra tekrar beşe bölünür. Bu pay ihtiyaç sahiplerine dağıtıldıktan sonra ayırdığı bir payın içinden bir miktar da Kâbe için ayırır. Daha sonra, paydan kalanı tekrar ihtiyaç sahipleri arasında dağıtır.

iii) İmam Şafiî, beşte birlik kısmın tekrar beşe bölünmesi gerektiğini söyler. Bu payda Allah ve Resulünün hissesi birdir. Pay Müslümanların ihtiyaçları için tekrardan harcanır. Paydan arta kalan tekrar ayette geçen ihtiyaç sahiplerine verilir.

iv) Ebu Hanife (ö.150/767) der ki: Resulullah'ın vefatıyla ona ait olan payın hükmü kalktığı için pay üçe bölünür buda yoksullar, yetimler ve yolculara verilir. Hanefiler bu paydan devletin, yer ya da mesken ihtiyaçları için de kullanılabileceği görüşünü benimserler.³¹⁶

İslam dini, devletin gelirlerinden yetimlere pay ayırmıştır ve yetimlerin bu

³¹³ Cassas, VI, 380.

³¹⁴ İbn Kesir, c. VII, s. 3310.

³¹⁵ Mevdudi, c. II, s. 170.

³¹⁶ Kurtubi, c. VIII, s. 46.

gelirlerden hakları vardır. Bu da İslam dininin sosyal problemlere ne denli makul, geçerli ve etkili çözümler getirdiğini göstermektedir. Mirasta, zekâta unutulmayan yetim ganimet mallarında da unutulmamış ve hakları devlet tarafından da koruma altına alınmıştır.

Bu hüküm Bedir'deki ganimetler hakkında inmiş olsa da üslup bakımından her zaman ve mekânı içine almaktadır. Sınırları belli ilk malî ve resmî hükümdür. İslam devleti yapısında bulunan yetimlere, fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etme esası en mükemmel hukuk sistemi olduğunun kanıtıdır.³¹⁷

Haşr suresi 7

Haşr suresi yirmi dört ayet olup, Nadiroğulları Yahudileri hakkında nazil olmuştur.³¹⁸ Mushaf'taki sıralamada elli dokuzuncu, iniş sırasına göre yüz birinci suredir. Beyyine suresinden sonra, Nur suresinden önce inmiştir.³¹⁹

Enfal suresinde, ganimetlerdeki yetimlerin payı üzerinde durulmuş ve haklarının teslim edilmesi istenmiştir. Haşr suresinde ise yetimlerin fey'ler üzerindeki haklarından bahsedilmiştir.

مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَالرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ
وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَيْتُمُ الرَّسُولَ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَيْتُمُ عَنْهُ
فَاتَّهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Allah'ın (başka) beldeler halkından alıp Resulüne fey' olarak verdikleri, Allah'a, peygambere, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir; (servet) içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın diye böyle hükmedilmiştir. Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçın. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Kuşkusuz Allah cezalandırmada çok çetindir.”³²⁰

Ayet-i kerimede geçen “fey”, islam hukukunda, gayrimüslimlerden barış

³¹⁷ Derveze, c. VII, s. 49-50.

³¹⁸ Bedreddin Çetiner, “Esbâb-ı Nüzûl”, Çağrı yay., c. II, s.865, İstanbul 2016.

³¹⁹ Kurul, c.V, s. 280.

³²⁰ Haşr, 59/7.

yoluyla elde edilen mallara denir.³²¹ Ayet, savaşılmadan fethedilen şehirden elde edilen ganimetin kimlere ait olduğundan bahsetmektedir. Ganimetin, zenginler arasında dolaşan bir şey olmamasının önüne geçilmek istenmekte ve devamında peygambere itaat emredilmektedir. Ganimet mallarının dağılımında nasıl yetimler ihmâl edilmemişse, fey mallarının taksiminde de unutulmamış, onlara bir pay ayrılmıştır.

Ayet-i kerime, Hz. Peygamber ve ondan sonra gelen halifeler için bir genellemedir. Savaşılmadan zahmetsiz bir şekilde elde edilen malların tamamen beyt'ül mala alınıp, ihtiyaç halinde İslam'ın ve Müslümanların ihtiyaçları için kullanılır. Bu ayet Kur'an'ın mali husustaki hükümlerinin ikincisidir. Ganimetlerden ayrılan malların nerelere dağıtılması gerekiyorsa, fey malları da aynı yer ve kişilere dağıtılır.³²²

4.8. MEKKÎ VE MEDENÎ AYETLERDE YETİMLİĞİN TAHLİLİ

Kur'an'ın yirmi üç yıllık indiriliş sürecinin on üç yılı Mekke'de on yılı ise Medine'de devam etmiştir. Ayetler peyderpey indirilmiş ve halkın inen ayetleri uygulayarak hayatlarına geçirmesi istenmiştir. İnen ayetler bazen bir soruya cevap vermek ya da bir davranışı ikaz etmek için inmiştir. Peygamber Efendimiz'de yaşantısıyla tüm sahabeye örnek ve önder olmuştur. İndiriliş sürecinin uzun olması ve iki farklı şehirde inmeye devam etmesi, ayetlerin dilinde ve indirilen hükümlerde farklılıklar göstermiştir.

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin birinci yılından, hicretin onuncu yılına kadar nüzul sürecinin her aşamasında yetim konusuna sürekli değinilmiş ve sahabenin zihninde canlı tutulmak istenmiştir.

Kur'an'ın on bir suresinde, yetimlerle alakalı toplamda yirmi üç ayet indirilmiştir. Yedi tanesi Mekkî (Fecr, Duha, Beled, İnsan, Kehf, Maun, İsrâ); dört tanesi ise Medenî (Bakara, Nisa, Enfal, Haşr) indirilen surelerdir. Mekkî ayetlerin dokuz tanesi, Medenî ayetlerin ise on dört tanesinde yetimler ile ilgili hükümler

³²¹ Kurul, "Dini Kavramlar Sözlüğü", s. 165.

³²² Derveze, c. IV, s. 170-200.

geçmektedir.

Konumuzla ilgili Mekkî ayetler incelendiğinde ayetlerin temelde üç gruba ayrıldığı görülmektedir: Birinci grupta; yetimlere yardım ve iyiliğe teşvik eden ayetler, bu ayetlerde, yapılmış ve yapılmakta olan eylemlere takdir ve teşvik , ikinci grupta; yetimi hor görme ve eziyet etmenin eleştirildiği ayetler, son grupta ise Peygamber Efendimiz'in yetimliği ve yetimleri himayesi işlenmiştir.

Mekkî ayetlerde yetimlerle ilgili söylemlerin üslubu serttir. Bunun nedeni; mekkenin ileri gelenlerinin dünyevileşme arzusu, mal biriktirme hırısıdır. Bu arzu ve isteklerine ulaşmak için toplumun yetim ve yoksullarını ezer, küçük ve hakir görürlerdi. Haklarını onlara vermez, gasp ederlerdi. Mekke halkının bu davranışları üzerine inzal olan Mekkî surelerde, Allah Teâlâ bu alışkanlıkların yanlış olduğunu ve devam edilmesi halinde azabı hak edeceklerini birçok ayette açıkça ifade etmektedir.³²³

Duha suresinde, Peygamber Efendimiz'in yetimliğinden bahsedilmiştir. Kendisinin de bir yetim olduğu hatırlatılmış ve yetimlere iyi muamele etmesi öğütlenmiştir. Fecr suresinde, yetime ikram etmeme ve dünyaya düşkünlük, Maun suresinde, yetimleri kırıcı ve küçük düşürücü davranışların eleştirilmesi, Beled ve İnsan surelerinde, kendi ihtiyacına rağmen yetime infakta bulunma, Kehf suresinde, Hz. Musa ve Hz. Hızır kıssasından bir misalle örnekleme, İsrâ suresinde ise Medenî ayetlere geçişe hazırlık olarak yetimlerin haklarına riayet edilmesi üzerinde durulmuştur. Ayet-i kerimeler, özeldir Mekke toplumuna hitap etse de koyduğu kurallar tüm insanlığın ihtiyacı olan evrensel kural ve tavsiyelerdir.

Medenî ayetlerde ise toplumun düzenini kurmak amacıyla yetimlerin haklarını koruyan kural ve kaideler konulmuştur. Bunlar daha çok muamelata dair hukuki hükümler içeren ve kurulacak olan Medine devletinin temellerini oluşturan kurallardır. Yetimlerin bir birey olarak hakları korunmuş ve topluma kazandırılması hedeflenmiştir. İhsan, birr, ıslah gibi daha derin anlamlı kavramlar kullanılmıştır. Yetime yardımın yanında, onu dini ya da diğer alanlarda eğitmek, birlikte yaşayarak hayata hazırlamak Müslümanlardan istenmiştir. Mekkî ayetlere kıyasla dili daha

³²³ Dikici, 43.

yumuşaktır. Mekkî ayetlerde müminlerden istenilen davranışlar, Medenî ayetlerde de tekrar edilmiş ve hukuki bir yükümlülük verilmiştir.

SONUÇ

Allah Teâlâ, dünyayı ve içindeki her şeyi yaratıp insanların hizmetine sunmuştur. Bu şekilde hizmete sunmasının sebebi Allah'ın kullarını çok sevmesidir. Ancak bu dünya, ahiret yurdu için bir geçiş ve imtihan yeridir. Bu imtihan, her birey ya da sosyal kesimde farklı tezahür etmektedir. Şüphesiz yetimler, ister birey olarak ele alınsın isterse de sosyal kesim olarak en ağır imtihanlardan birine muhatap olmaktadır. Biz de çalışmamızda yetimler ve yetimlik üzerinde durduk; Kur'ân'ın, toplumun bu kesimine/bireylerine bakışını irdelemeye çalıştık.

Aile, İslam dininde çok önemli ve faziletli bir yere sahiptir. Aile, yaşamın başlangıç noktasıdır. Aile ne kadar huzurlu olursa yetişecek bireyler de topluma ve devlete o kadar faydalı olurlar. İyi kurulmuş bir aile, çocukları geleceğe hazırlar, ahlaki ve dini eğitimini en güzel şekilde verir. Yapılan araştırmalar kişisel sıkıntısı olan bireylerin, çocukluk dönemlerini sağlıklı ve doğal bir aile içinde geçirmemelerinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. İşte bu yüzden yetim çocuk da eksik oluşan aile ile imtihana tabi olacağından maddi ve manevi bir eksiklik hissedecektir. Bu durum da bizi bu çalışmaya sevk eden önemli noktadır.

Yetim konusu tarihten günümüze kadar süregelen ve toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir mesele olup, yaşanan savaşlar, göçler, açlık gibi nedenlerden dolayı halen varlığını sürdürmektedir. Babası hayatta olmayan çocuklar, yetim olarak değerlendirilmektedir. İslamiyet öncesi Semavi Dinlerde ve Kutsal Kitaplarında, yetim konusuna yer verilmiş olsa dahi en kapsamlı ve kuşatıcı emir ve tavsiyeleri İslam dininde görmekteyiz.

Yetimler ile ilgili inen ayetler incelendiğinde, bu ayetlerin Mekke ve Medine dönemini kapsadığı görülmektedir. Bu da nüzul sürecinin her aşamasında yetimler ile ilgili hükümlerin olduğunu göstermektedir. Ancak inen ayetlerin iki farklı döneme ayrılması, içerik ve üsluplarında da bazı farklılıklar oluşturmaktadır. Mekke döneminde inen yetimler ile ilgili ayetlerde, aşağıdaki hüküm ve tavsiyeler görülmektedir:

-Yetime karşı merhametli ve nazik davranmak

- Yetime ikramda bulunmak
- Yetime iyilikle muamele etmek ve yetimden hiçbir karşılık beklememek
- Yetime yapılan yardımda gösteriştenden uzak durmak
- İnsana verilen nimetin Allah tarafından verildiğine inanarak, o malda yetimin de hakkının olduğunu bilmek

Ayetlerin içeriklerine bakıldığında daha çok topluma yetimlerin sevdinilmesini, amaçlayan ayetler olduğu görölmektedir. Yetimlere nasıl davranılması gerektiği, yetimlerin karınlarının doyurulması ve ikramda bulunulması gibi konular ayetlerde işlenmiştir. Aynı zamanda Peygamber efendimizin yetimliği ve yetimlere iyi muamelede bulunması öğütlenmiştir.

Medine döneminde inen yetimler ile ilgili ayetler incelendiğinde, daha çok hukuki hükümler ve kaideler içeren ayetlerin indirildiği görölmektedir. İnen ayetlerle bir devlet düzeni kurmaya çalışılmıştır. Ayetlerin içerdigi hükümler aşağıdaki şekilde maddelendirilebilmektedir:

- Yetimle birlikte yaşayarak, onu hayata hazırlamak
- Yetimin malını Korumak
- Yetime zamanı geldiğinde malını tam ve eksiksiz olarak teslim etmek
- Yetimin malının tesliminde şahit bulundurmak
- Yetim kızlarla evlilik
- Yetim kızların mehir haklarını tam ve eksiksiz vermek
- Devlet gelirlerinde yetimlerin haklarını vermek

Gerek Mekki gerekse Medeni ayetlere baktığımızda bunların, yetimlerin lehine olacak şekilde birtakım önlemler ve düzenlemeler getirerek korumasız ve zayıf halde bulunan yetimlerin sömürü vasıtası yapılmasını engellemek amacına yönelik olduğu görölmektedir. Yetimlere her zaman güler yüzle muamele edilmeli, kırııcı ve küçük düşürücü sözlerden uzak durulmalıdır. Bu yaklaşım, yetimlere karşı her türlü muamelede göz önünde bulundurulması gereken en önemli hükümdür.

Bunun sonucunda sadece yetimlerle ilgili ayetler bile iyi tahlil edilip doğru anlaşıldığında, İslam'ın insanın şahsiyet ve onuruna değer vermede; yaratılmış tüm

insanlar arasında adaleti tesis etmede; mazlum, mağdur ve kimsesize el uzatmada; sosyal problemleri çözmeye, zaman ve devir değişse de tüm insanlara sanki kendisine söylüyormuş gibi bir his uyandıracak tarih üstü mesajlar sunmada, evrensel değerler vazetmede ne kadar başarılı olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

AĞIRMAN, Celal, “Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergi, 2007, 7/2, 9-30.

AKYÜZ, Vecdi, “İslamda Yetim Hakları ve Sorumluluklarımız”, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul, 2010.

ALTUNTAŞ, Halil, “Kur’an ve Sünnet Perspektifiyle Yetimler ve Öksüzler”, IV Din Şurası Tebliğ ve Müzakeresi, Ankara, 2009.

ARI, Mehmet Salih, “Cahiliye Toplumundan Medeni Toluma Geçiş Süreci: Yeni Bir Sosyal Düzenin Doğuşu”, İstem 2004, 2/4, 173-188

AYDIN, M. Akif, “Dinlerde ve Bazı Kültürlerde Aile Yapısı”, Din ve Hayat, İstanbul, 2011,12, 10-13.

AYRAL, Mehmet Şirin, “Kur’an’ın Yetimlere Bakış Açısı”, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.

BAHÇEKAPILI, Nedim, “İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik”, İslam Araştırmaları Dergisi, 2008, I, 29-37.

BAŞKAN, Ömer, “Kur’ani Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı”, TDV, Ankara, 2018, 31-47.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, “Ruhu’l-Beyân”, (çev. Heyet), Eser yay. İstanbul, 1970, X.

CAN, Ali, “Kur’an’a Göre Yetimlerin Himayesi”, Diyanet İlmi Dergi, Ankara, 2016, 3, 129-163.

CANAN, İbrahim, “Kur’an’da Çocuk”, (3. Baskı), Cihan yay., İstanbul, 1984.

CANAN, İbrahim, “Kütüb-i Sitte”, Akçağ Basım-Yayın Pazarlama A.S. Birinci Baskı, Ankara 1988.

CESSÂS, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi, “Ahkamu’l Kur’an”, (thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî), I-V, Beyrut 1985 Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabiyy.

ÇAĞATAY, Neş’et, “İslamdan önce Arap Tarihi ve cahiliye çağı”, Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1957.

ÇAĞRICI, Mustafa, “İslam Ahlakı Kaynaklarında Aile ve Önemi”, Din ve Hayat, 12, İstanbul, 2011, 30-35.

ÇALIŞ, Halit, “İslam Hukuku”, Bilimsel Araştırma Yay., Ankara, 2013.

ÇELİK, Hüseyin, “Fey ve Ganimet Ayetleri Çerçevesinde Hz. Ömer’in Sevad Arazisi Hakkındaki Uygulamasının Değerlendirilmesi”, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15, Kahramanmaraş, 2010, 71-94.

ÇİNPOLAT, Salih, “Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi”, Dini Araştırmalar Dergisi, 2017, 20/ 51, 137-150.

DERVEZE, Muhammed İzzet, “Tefsir’ul-Hadîs”, Daru’l-Garbil İslamiyye, Beyrut 2000.

DİA(Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi),XXXXV, İstanbul, 2009.

_ AYDIN, Mehmet Akif, “Aile”, DİA., II, 196.

_ FAYDA, Mustafa, “Cahiliye”, DİA, VII, 19.

_ ARI, Abdüsselam, “Yetim”, DİA, İstanbul, 2013, XXXXIII, 501.

DİKİCİ, Esra, “Kur’an’da Yetim Kavramı ve Osmanlı Devleti’nde Yetim Kurumları”, (Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üni. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, 2019.

ERDOĞAN, Mehmet , “Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü”, Ensar yay., İstanbul, 2010.

ERTUÇ, Hüseyin, “İslamda Yetimlerin Hukuki Statüsü”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 2009, 31, 127-150.

ESKİ, Nurullah, “Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler”, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.

EŞMELİ, İsmet, “Semavi Dinlerde Aile”, Bülent Ecevit Üniversitesi yay. (19), Zonguldak, 2017, 61-73 .

GAZANKER, Emine, XVI ve XVII Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar ve Evlatlıklar, (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üni, İstanbul, 2014.

GORDON, Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi, çev.Mehmet Yazgan, Beyan yay. İstanbul, 2011.

HARMAN, Ömer Faruk, “Semavi Dinlerde Aile”, Ankara, 2015.

İBN ARABÎ, Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Me'âfirî Ebu Bekr (v.543/1148), Ahkâmü'l-Kur'an, I-IV, B.y.y, Tarihsiz.

İBN KESİR, Ebu'l-Fedâ İsmail İmâduddîn b. Ömer (v.774) , “Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri”, (çev; Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner), Çağrı yay., İstanbul, XVI.

İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid Mace el-Kazvini (v. 273/887), “Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi, es-Sünen, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-II, Dâru'l-Fikr Beyrut ts.

İBN MANZUR, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem el-Mısrî (711/1311), Lisanu'l-Arab, Daru Sâdır, Beyrut ts.

İSFÂHÂNÎ, Ebü'l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed er- Râgıb, “el-Müfredât fî garîbi'l- Kur'ân”, thk. Safvan Adnan Davudi, Dârü'l-Kalem, Dımaşk 1992.

İSFAHÂHÎ, ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshak (ö. 430/1038), “Târîhu Esbehân”, thk. Seyyid Kisravî Hasen, Dar'ul Kütübi İlmîyye, Beyrut, 1990.

- Delâ'ilü'n-Nubuvve”, (nşr, Muhammed Ravâs Kal'acî, Abdalberr Abbas), Beyrut, 1986.

KAVAK, H. Zehra, “Dünyada Yetim Gerçeği”, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul, 2014.

KESGİN, Safiye, “Osmanlı'nın Son Döneminde Kimsesiz ve Korunmaya Muhtaç çocukların Eğitimi ve Toplum Kazandırılması: Kastomonu Örneği”, Dini Araştırmalar Dergisi, 2016, 19/50, 135-154.

KÖKSAL, Mustafa Asım, “İslam Tarihi”, İstanbul, 1987.

KÖSE, Saffet, “Cahiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslam'ın Getirdiği Hukuki Düzenlemeler”, Mehir, 1999, 8-12.

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (v.671), “el-Camiu li-Ahkam-il Kur'an”, (Trc. M. Beşir Eryarsoy), Buruc Yay. İstanbul, 2003, XIX.

KURUL, “Dini Kavramlar Sözlüğü”, (hazırlayanlar; Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural), DİA yayımları, İstanbul, 2009.

KURUL, (Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş), “Kur'an Yolu”, (6. Baskı), DİB, Ankara, 2017, V.

KURUL, (İbrahim Mustafa, Hamid Abdülkadir, Ahmed Hasan Ziyad, Muhammed Ali Necar), “Mu’cemü’l Vasît”, I-IV,

KUTUP, Seyyid, , “Fi Zilal-il Kur’an”, (çev; Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, Lütfullah Bender), Dünya yay., İstanbul, 1990, X.

MEVDUDÎ, Ebu’l Al’a, “Tefhimu’l Kur’ân”, (Thk. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bostanlı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), (2. Baskı), İnsan yay., İstanbul, 1996, VII.

MEVDUDÎ, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı, (çvr. Ahmet Asrar), Pınar yay.

MÜSLİM, Ebu’l-hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Kuseyri en-Nisaburi (v.261/875),

el-Camiu’s-Sahih (Tahkik: M. Fuad Abdalbaki), I-V, Mısır, 1375/1955.

OKUMUŞ, Mesut, “Kur’an’ın Tedrici Nüzul Süreci Bağlamında Mekki ve Medeni Ayetler Üzerine”, Eskiye, 2013, (27), 7-21.

ÖZTÜRK, Mustafa, “Kur’an Öncesi Mekke Toplumu”, İstanbul, 2011, 229-273.

POLAT, Hüseyin, “Kur’an-ı Kerim’de İhsan Kavramına Filolojik Bir Yaklaşım”, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergi, İstanbul, 2012, 3(2), 113-133.

RÂZÎ, Fahrüddin, “Mefâtihu’l Gayb”, (thk. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru), Huzur yay. İstanbul, 2013, XXIII.

RÂZÎ, Muhammed b. Ebubekir b. Abdülkadir, “Muhtasaru’s-Sihah”, Lübnan yay. Beyrut, 1999

SANDIKÇI, Kemal, “İslam’da İnsan Modeli ve Hz.Peygamber Örneği”, TDV. Yay., Ankara, 1995.

SÂYİS, Muhammed Ali, Tefsîru Ayâti’l-Ahkâm, I-IV, Beyrut ts.

ŞAHİN, Hasan, “İslamiyet Öncesi Dönemde Yahudi ve Hristiyanlarda Nikah Algısı”, İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Samsun, 2016, 2, 118-142.

Türk Dil Kurumu, Türkçe sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

SUYUTÎ, Celaleddin Ebu’l Fazl Abdurrahman, “el İtkân fi Ulumi’l Kur’an, Daru İbn Kesir, Dimeşk, 2002.

TABATABAÎ, Muhammed Hüseyin, el-Mizan fî- Tefsîri'l Kur'an, (çev. Vahdettin İnce), Kevser yay., 6. Baskı, İstanbul, 2017

TABERÂNÎ, Ebu'l Kasım Süleyman b. Ahmed, "el-Mu'cemu'l Evsat", X, (1. Baskı), Thk.Tarık b. Avdillah-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyini, Daru'l-Haremeyn, Kahire, 1995,

TABERÎ, Muhammed. b. Cerir, Câmiu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'ân, el-Mektebetü't Tefikiyye, XXX, Kahire, 2004.

ULUŞAL, Neşet, "Kur'ân'da Yetim Kavramı", (yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi İlahiyat Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı İstanbul, 2006.

ÜNAL, Asife, "Hristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri", İstanbul, 2012, 279-304.

ÜNAL, İ. Hakkı, "Kur'an ve Sünnet Verileri Işığında Aile", Din ve Hayat Dergisi, Ankara, 2011, 12, 6-9.

YADSIMAN, Hakkı Ş., "Pavlus'un Evlilik Hakkındaki Görüşleri", Süleyman Demirel İlahiyat Fakültesi Dergisi, Isparta, 2001, 8, 77-90.

YARGICI, Atilla, "Mekki ve Medeni Surelerin Ana Mesajları Açısından Değerlendirilmesi", İslami Araştırmalar Dergisi, 2004, IV, 281-294.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, "Hak Dini Kur'an Dili", Azim yay., İstanbul, X.

YILDIRIM, Yavuz, "İslam Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Nisan, 2012, 79-111.

ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer (v.538), "El-Keşşaf", (çev. Harun Ünal), Ekin yay., İstanbul, 2016.

http://www.martiyazilim.com.tr/marti.php?yol=haberler/vaycanina/2004_2/observeraidsilaciyetimcocuklardadenendi.htm.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mücahide VANÇİN
Doğum Yeri ve Tarihi	Şarköy 28.10.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	İstanbul Üniversitesi İlahiyat
Y. Lisans Öğrenimi	Siirt Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	grbz89@hotmail.com
Tarih	10.08.2020